

GONDOSKODÁS – szakértelem és emberség

A Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet folyóirata

IV. évfolyam 3. szám

- **Főszerkesztő:** Farkas Péter
- **Szerkesztőség:** B Forrai-Kiss Krisztina, Dr. Hajdu Kitty, Barabás Kristóf, Csukovits Nóra, Matolcsi-Papp Zoltán, Mikó F. László, Mózesné Ruzsák Beáta
- **Szerkesztőségi titkár:** Csukovits Nóra
- **Szerkesztőbizottság:** Dr. Tóth Tibor, Bánhidi Rita, Dr. Beran Ferenc (PPKE), Dr. Birher Nándor (PPKE), Dr. Bogár László (KRE), Dr. Molnár Attila (NKE), Dr. Nyitrai Ágnes (AVKTF), Dr. Pajtókné Dr. Tari Ilona (EKKE), Dr. Pikó Bettina (SZTE), Reményi Csaba, Dr. Rosta Andrea (PPKE), Dr. Sárkány Péter (EKKE), Dr. Juhász Gábor (PTE), Dr. Szabó-Tóth Kinga (ME), Dr. Kaiser Tamás (NKE)
- **Szerkesztőség és kiadóhivatal:** 1142 Budapest, Ungvár u. 64-66. • Tel.: +36 20 381 2988
- E-mail: gondoskodas@nszi.hu • Honlap: www.nszi.hu
- **Nyomdai kivitelezés:** Jász József nyomdaipari vállalkozó 2040 Budaörs, Pelikán u. 10.
- **Kiadó:** Dr. habil Tóth Tibor főigazgató

A borítón: *Paul Klee Wi (In Memoriam)* című munkája látható

TARTALOM

Dr. Tóth Tibor

A római katolikus egyház szociálpolitikai szerepvállalása a két világháború közötti Magyarországon, különös tekintettel Slachta Margit tevékenységére"6

Farkas Péter

Perszonalitás.....16

Dr. Birher Nándor

A szociális gondolkodás alapjai az Európai Unióban

Szociális vs. Gondoskodás.....24

Dr. Sőre Zoltán és Dr. Sóréné dr. Batka Eszter

Szolidaritás és emberi méltóság a végrehajtási eljárásokban: jogi, társadalmi és erkölcsi dimenziók.....44

Farkas Péter

Könyvismertető.....66

ABSZTRAKTOK68

Szerzőink71

GONDOSKODÁS – szakértelem és emberség

IV. évfolyam 3. szám 2025. ősz

Szociális testvérek 1936-ban

*Dr. Tóth Tibor**

A római katolikus egyház szociálpolitikai szerepvállalása a két világháború közötti Magyarországon, különös tekintettel Slachta Margit tevékenységére

Abstract: A két világháború közötti magyarországi szociálpolitikát számos feszültség és hiányosság jellemezte. Bár a városi népesség és ipari munkásság területén a hivatalos szociálpolitikai lépések tudtak jelentős eredményeket felmutatni, de a vidéki népesség, az agrártársadalom ezekből kimaradt. Ebből következően bőven maradt még feladat különböző intézmények, karitatív szervezetek, társadalmi egyesületek, többek között a római katolikus egyház számára a két világháború közötti magyar szociálpolitikai területén. A két világháború közötti Magyarországon a római katolikus egyház részéről a legsokszínűbb szervezői és oktató tevékenységet a szociálpolitikai területen Slachta Margit fejtett ki.

Keywords: *katolikus egyház, politikai katolicizmus, keresztényszocializmus, magyar társadalomtörténet a két világháború között, magyar szociálpolitika a két világháború között*

Az első világháborúban elszenvedett katonai vereség, majd annak hatására az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése, valamint az 1918-as, 1919-es forradalmak után hatalomra került, később Bethlen István nevével fémjelzett új politikai berendezkedés számára a legfontosabb feladat Magyarország bel- és külpolitikai stabilitásának megteremtése, konszolidálása volt.¹

Összeségében elmondható, hogy ezt a törekvését eredményesen valósította meg. A belpolitikai területen a társadalompolitikai, szociális kérdések nagy kihívást jelentettek a két világháború közötti kormányzatok számára.² A régi, háború előtti megoldatlan társadalompolitikai kérdéseket tovább élezték a háború pusztító szociális hatásai, különösen a háborút követő infláció, amit a békefeltételek és végrehajtásuk, az új gazdaságpolitikai környezethez való alkalmazkodás, a kedvezőtlen világgazdasági hatások, benne Európa látványos súlyvesztése tovább mélyített.

A szociális kérdés kezelésének lehetőségeinél figyelembe kell venni a pártstruktúrában, pártrendszerben végbement változásokat, az egyes társadalmi csoportok érdekérvényesítő képességében történt átrendeződéseket. A szociáldemokrata párt és a szakszervezetek politikai aktivitása, ill. általában a munkás-érdekképviselő a húszas évek első felében – az 1918-as, 1919-es forradalmakban betöltött szerepük miatt – látványosan megnehezült. Az agrártársadalom szociális helyzetének javítása, a politikai életben való megjelenítése még jobban meggyengült. A vidéki népesség hosszú időszakra, egészen a 30-as évek elejéig valóságos politikai érdekképviselő nélkül maradt, a szegényebb parasztság helyzetét a politikai életben megjelenítő pártok hiánya miatt a vidéki népesség

* Dr. Tóth Tibor habil. PhD, intézetigazgató egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Gondoskodáspolitikai Intézet toth.tibor@btk.ppke.hu

1 Erről lásd bővebben: Romsics, I. *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris Kiadó, 2010. S. 111-150., Ormos, M. *Magyarország a két világháború korában 1914-1945*. Debrecen: Csokonai Kiadó, 2006. S. 22-77., L. Nagy, Zs. *Magyarország története 1919-1945*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem, 1991. S. 13-38.

2 Egresi, K. *Szociálpolitika Magyarországon. Nézetek, programok és törvények 1919-1939*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2008.

képviselte is visszaszorult. Ez hatással volt a paraszti társadalom szociális helyzetének kezelésében mutatkozó alapvető problémákra.

Ezen jelenségekkel párhuzamosan a közvélemény figyelme, érzékenysége a szociális kérdések iránt látványosan megnőtt a korszakunkban, gondolhatunk pl. a népi írók tevékenységére és mozgalmakra, az egyházi szerveződésekre. Ezekre a folyamatokra, kihívásokra a politikai stabilitás megtartása, az esetleges társadalmi radikalizálódás meggátolásának érdekében a kormányzat is reagálni kényszerült. A szociális kérdéstről általában elmondható, hogy a két világháború között „a korábbiakhoz képes jóval jelentősebb politikai területté vált, s a korszak végén az állam jóléti feladatvállalása tovább élénkül.”³

A modernkori magyar társadalomtörténet egyik elismert kutatója, Gyáni Gábor Heller Farkas 1939-ben megjelent alapvető tanulmányára hivatkozva a szociálpolitikát tartalmi szempontból három csoportba sorolja.⁴ Ezek a következők: a törvényes munkásvédelem, a munkás önszegélyezéstől a társadalombiztosításig, munkásjóléti közigazgatás. Heller kiinduló gondolata az, hogy „a szociálpolitika tartalma, keletkezésénél fogva elsősorban munkáspolitikai volt. Ez következik abból a korból, amelyben született. Abban a korban leginkább a munkásosztály szorult segítségre.”⁵ A munkásosztály alatt korszakunkban természetesen beleértjük az agrárium alkalmazottait is, melyek aránya a magyar társadalomban a vizsgált időszakban meghatározó volt. Mielőtt rátérnénk a katolikus egyház szociálpolitikai szerepvállalására a két világháború közötti Magyarországon érdemes felvázolni az állami szinten megjelenő legfontosabb szociálpoliti-

kai lépéseket a bethleni konszolidáció idején. Utalva arra, hogy mely területeken mutatkozott jelentősebb előrelépés, ill. melyek azok a társadalmi csoportok, szociálpolitikai területek, ahol jelentős hiányosságok, lemaradások láthatóak.⁶

Az 1920. évi I. tc. szervezte újjá a minisztériumokat, benne a szociális kérdésekkel foglalkozó népjóléti és munkaügyi minisztériumot. Érvénytelenítette és törölte az 1918-as Népköztársaság és az 1919-es Tanácsköztársaság összes néptörvényeit és rendeleteit. A minisztérium illetékessége kiterjedt a társadalombiztosításra, közegészségügyre, hadigondozásra, gyermekvédelemre, szociális kérdésekre, lakásügyre. Az 1922-es XII. tc. módosította az 1884. évi iparörvényt. Lényegi változást azonban nem hozott, egyfajta újra fogalmazásaként, megerősítéseként értelmezhető.⁷ Konkrétabb, tartalmában szociálisan érzékenyebb intézkedést hozott az 1923. évi XV. tc. a sütőipari munkások szabályozásáról, mely elsőként tiltotta meg a 14 év alatti gyermekek foglalkoztatását, de a 18 év alattiakat is csak akkor lehet alkalmazni, ha orvosi igazolással rendelkeznek arról, hogy egészséges és a megjelölt munkára testileg is alkalmas.⁸ Számos újítást hozott az 1928. évi V. tc. a gyermekek, fiatalok, nők védelméről, de ezek csak az ipar területére korlátozódtak.⁹ Célként fogalmazta meg a 14 év alatti gyermekek foglalkoztatásának megtiltását a felsorolt ipari üzemekben. „Átmenetileg azonban addig, amíg a gyermekek mindennapi elemi népiskolai oktatása a tizenkettedik életévük betöltött gyermekek is foglalkoztathatók.”¹⁰ Orvosi igazolás volt szükséges a gyermekek, fiatalok és nők foglalkoztatása esetén,

3 Tomka, B. Szociálpolitika a világháborúk korában. In Korunk, 2012. 11. sz. S. 46-47.

4 Gyáni, G. A szociálpolitika múltja Magyarországon. Budapest: MTA Történettudományi Intézet, 1994. S. 7.

5 Heller, F. A szociálpolitika alapja és lényege. In A mai magyar szociálpolitika. (Hg.) Martonffy K. Budapest: Közzéteszi Dr. vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, 1939. S. 70.

6 Tóth, T. Társadalmi problémák vidéki Magyarországon és szociálpolitikai viták a törvényhozásban az 1930-as években. Budapest: Gondolat Kiadó, 2018. S. 34-42

7 Gyáni, G. – Kövér, Gy. *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006. S. 366.

8 1923. évi XV. tc. In *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár. 1923. évi törvénycikkek*. Budapest: Franklin-Társulat, 1924. S. 122-126.

9 1928. évi V. tc. In *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár. 1928. évi törvénycikkek*. Budapest: Franklin-Társulat, 1929. S. 230-247.

10 Ibid.

mely kimondta, hogy csak olyan munkát végezhetnek, mely egészségüket, testi épségüket nem veszélyezteti. A nőknek 12 hét szülési szabadságot írt elő, valamint a kisgyermekes anyáknak egy órányi szoptatási időt tett lehetővé munkavégzés közben. Rendelkezett az éjszakai foglalkoztatásról is: „15. § A tizenhat és tizenkilenc év közötti fiatalokékat, valamint a tizenkilenc éven felüli nőket az üzemtulajdonos egyszerű bejelentés alapján éjjel is foglalkoztathatja, ha ez fenyegető baleset, vagy elemi kár elhárítása, illetve bekövetkezett üzemzavar, vagy elemi kár jóvá tétele érdekében, avagy az üzemnek előre nem látható, időszakonként nem ismétlődő erőhatalom következtében előálló megszakítása esetében, illetve járvány esetén annak leküzdése érdekében mulhatatlanul szükséges. A bejelentést az éjjeli foglalkozás megkezdésétől számított huszonnégy órán belül kell megtenni.”¹¹

Hatását tekintve a legjelentősebb előrelépést a társadalombiztosítás területén az 1927. évi XXI. tc. hozta „A betegségi és baleseti kötelező biztosításról.”¹² Kidolgozója a korszak legjelentősebb szociálpolitikai szakértője Kovrig Béla volt.¹³ Eredményeként jelentősen kibővült a biztosítottak köre, de a mezőgazdasági munkások most is kimaradtak belőle. A biztosítottak száma a törvény hatására elérte a 900.000 főt, mely csaknem egészében lefedte az ipari munkásságot. A fizetési járulék a jövedelem 7%-a, vagy a napi bérosztályok alapján fizetettek esetében az átlagos napibér 6%-a, felét a munkáltató fizette. A biztosított személyt táppénz illette meg, ami a fizetés 55%-a volt, valamint ingyenes kórházi ápolás és háziorvosi gyógykezelés, ingyenes szülészeti ellátás és terhességi ellátás az utolsó hat hétre és 12 heti szoptatási segély. Ezek a családtagokra is kiterjedtek. A kötelező társadalombiztosításból az állami és önkormányzati közalkalmazottak is kimaradtak. Nekik önkéntes formában 1921

óta létezett az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap, ahol a járulékfizetési kötelezettség 2% volt. Számukra ingyenes volt a háziorvosi ellátás, a kórházi kezelés, a gyógyszerellátás, az üdülés, valamint jogosultak voltak gyermekágyi támogatásra és temetési segélyre is. A budapesti közalkalmazottak még 1916-ban létrehozták a Budapest Fővárosi Alkalmazottak Segítőalapját. Célja kezdetben a kölcsönfolyósítás és kulturálódás, a művelődés szervezése volt. Az 1927-es törvény betegsegélyezési feladatot is adott részükre. Munkáltató fizette a baleseti biztosítási járulékot. Cserébe a munkavállalót ingyenes orvosi ellátás illette meg, táppénz 20 héten át járt. Az özvegyi járadék a férj jövedelmének 20%-a volt. A törvény végrehajtását szervezeti szinten kezdetben az Országos Munkásbiztosítási Intézet, az 1928-tól az önkormányzati formában működő Országos Társadalombiztosító Intézet végezte. Itt lehetőség nyílt önkéntes biztosításra is. Helyi és központi szervekkel egyaránt rendelkezett. Bizonyos foglalkozási ágakban – pl. vasút, posta, bányászat - külön biztosítási szervezeteket is létrehoztak.

Az 1927. évi szabályozás után hozták meg az 1928. évi XL. törvényt „Az öregség, rokkantság, özvegyiség, és árvaság esetére szóló kötelező biztosításról”.¹⁴ A mezőgazdasági munkásokra ez a szabályozás sem terjedt ki. A nyugdíjkorhatárt 65 évben állapították meg. A járulék összege a napibér maximum 3,5 %-a volt, amit a munkáltató fizetett. A járadékra való jogosultság hét és fél év fizetés után áll elő, özvegyi és rokkantsági ellátás esetén ez kevesebb, mint négy év.

Ezek az intézkedések is jól mutatják, hogy a húszas évek végén a meghozott szociálpolitikai intézkedések tovább élezték a különbségeket a városok, azaz az ipari munkásság szociális helyzete, biztosítási állapota és a vidéki agrárnépesség ellátottsága között. Ez az egész korszakra jellemző általános helyzet, valamint a szoci-

¹¹ Ibid.

¹² 1927. évi XXI. tc. In Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár. 1927. évi törvénycikkek. Budapest: Franklin-Társulat, 1928. S. 384-531.

¹³ Kovrig Béla (1900-1962): szociológus, társadalomtudós, egyetemi tanár. Bethlen István személyi titkára 1923-ban, majd az Országos Társadalombiztosító Intézet igazgatója. 1940-44 között a kolozsvári egyetemen tölt be különböző oktatói és vezetői tisztségeket. 1948-ban az Egyesült Államokba emigrál.

¹⁴ 1928. évi XL. tc. In Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár. 1928. évi törvénycikkek. Budapest: Franklin-Társulat, 1929. S. 587-652.

álpolitikában való nagy egyenlőtlenségek jellemezték az egész időszakot. Még láthatóbbak a különbségek, ha a szociálpolitika egyéb területeit is megvizsgáljuk.

A munkásjóléti kérdésekben a korszakunkban a legjelentősebb előre lépések az első világháború után mentek végbe. Ennek egyik fontos eleme a szociális lakáspolitikai. A lakáskérdés szociális hátterével, összefüggéseivel a 19-20. század fordulóján kezdett a politika foglalkozni.¹⁵ Ezen törekvések hatására 1908 és 1927 között épült fel az ún. Wekerle-telep. A lakásprobléma, azaz a lakáshiány és a meglévők alacsony minősége még nagyobb gondot okozott az első világháború után, amikor a határrendezések miatt az áttelepülők, menekülők Budapestre áramlása tovább növelte az eleve meglévő feszültségeket. Gondot jelentett a pénzhiány, az állam jelentős és aktív szerepvállalásának elmaradása. Meghatározó volt ekkor a főváros kezdeményező szerepe a lakásépítések kezdeményezésében és finanszírozásában.¹⁶ A húszas évek elején így csak csekély előrelépést lehetett elérni a szociális lakásépítésben. Budapesten és környékén 17 telep jött létre több mint 6.000 egyszobás nyomorlakásokkal, mely nem elégítette ki az elvárható személyenkénti élettér-minimumot. A húszas években állami támogatással felépült kb. 6.500 bérlakás Budapesten, melyekben 39-40.000 ezer ember lakott.¹⁷

A lakáshiány, a lakások mennyiségével és életminőségével szembeni problémák vidéken is jelen voltak. A bethleni konszolidáció egyik elemét alkotó, a Nagyatádi-féle földreform részeként összesen 260.00 házhelyet osztottak szét. Hiányzott azonban a kedvező kondíciójú hitellehetőség a házépítéshez. Az 1929. évi XIX. tc. hozta létre az Országos Falusi Kislakásépítő Szövetkezetet, mely hosszúlejáratú kedvező kamatozású hitelt biztosított, azaz 20 évre lehetett igénybe venni 6 %-os kamattal. Létezett rövid lejáratú és az említettnél hosszabb futamidejű változata is, melyet 30 évre lehetett

felvenni 4%-os kamat mellett. A második világháború kezdetéig kb. 41.000 vidéki lakás épület, de a tulajdosoknak csak negyede volt mezőgazdasági munkás, azaz a vidéki agrármunkások meglévő lakásproblémáján ez a program sem hozott áttörést.¹⁸

A húszas években láthatóan a szociális lakásépítés problémáján lényeges enyhítés nem történt. Az állami közreműködés is szerény maradt. Ugyan az 1923. évi XXXIV. tc. adókedvezménnyel támogatta a lakásépítést, de komolyabb közvetlen anyagi támogatást nem tett mellé. „A támogatások fő haszonélvezője az elszegényedett középosztály volt.”¹⁹

A húszas években a szociális egészségügy több területén is jelentős előre lépések történtek. Ezek kiindulási alapját a dualista korszakban hozott közegészségügyi rendelkezések jelentették. Az 1876. évi XIV. tc. révén állami feladattá vált a közegészségügy. Az egészségügyi feladatok konkrét ellátása a helyhatóságokra hárult. Az 1898. évi XXI. tc. hozta létre az Országos Betegbiztosítási Alapot, mellyel az állam már a gyakorlatban is kézbe vette az alacsonyabb néprétegek kórházi ellátását. 1900-tól állami feladat lett a lelencgondozás. Új elem korszakunkban a közegészségügy területén a megelőzést szolgáló rendszabályok és programok támogatása. Jelentősen kiszélesedett a Stefánia Szövetség, mely továbbra is a szülőanyák és az újszülöttek szervezett védelmét és a felvilágosítást végezte gyakorlati munkája során. A korábban társadalmi önszerveződésként induló szövetség a támogatásainak többségét már az államtól és az önkormányzatoktól szerezte. Ennek köszönhetően aktivitása is megerősödött. A védőintézetek száma az 1925. évi 91-ről 1930-ra 169-re nőtt és megháromszorozódott a tudógondozó intézetek nagysága. Jelentős eltérés mutatható ki a város és vidék között e tekintetben is, mivel a Stefánia Szövetség aktivitása elsősorban a városokra irányult. Budapesten már 1921-től működött az iskola-

15 Gyáni, G. – Kövér, Gy. Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Budapest: Osiris Kiadó, 2006. S. 367

16 Ibid S. 370.

17 Ibid

18 Ibid S. 371.

19 Ibid S. 372.

orvosi rendszer.²⁰ A megelőzést szolgálta az 1925. évi XXXI. tc.-el létrehozott Országos Közegészségügyi Intézet felállítása 1927-ben. A gyógyítás és a prevenció együttes alkalmazást jelentette 1928-ban a nemi-beteg gondozó intézet létrehozása. Johan Bélához²¹ és a Rockefeller Alapítványhoz kötődően szerveződött meg 1927-ben a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat, mely eredeti célja a vidéki egészségvédelem megteremtése és propagálása, a felvilágosítás. Feladatuk célterülete az anya- és csecsemővédelme, az iskolai egészségügy, a TBC és a nemi betegségek elleni védekezés, a megelőzés, a szegények otthoni beteggondozása, a szociális ellátás.

Az első világháború, az azt követő forradalmak, a békereendezések még inkább középpontba állították a szegénygondozás, szegénypolitika fontosságát. 1920-ban például 15-20.000 fő szorult országszerte állandó közsegélyre, az évtized végén pedig már a 60.000-et is elérte a számuk (ebből egyedül a fővárosra 25.000 Fő jutott).²² 1929-ban a gondozást igénylő gyerekek számát több mint 60.000-re becsülték. A meglévő szervezeti formák elégtelenek voltak. „A szegénypolitika viszonylag kevés figyelmet kapott, amit jól mutat, hogy annak intézését a minisztérium felekezeti jellegű Szociális Misszió Társultra bízta, amely azonban képtelen volt megbirkózni a húszas évek eleji tömeges pauperizációból fakadó súlyos gondokkal.”²³ Az illetékes miniszter 1921 után a Szociális Misszió Társulat 78 tagja mellett a debreceni református diakonissza-otthon 8 tagját bízta meg a szegényügy és a gyermekvédelem felügyeletével.²⁴

A szociálpolitikai kérdések fontosságát a hivatalos nyilatkozatokban maga a kormány is elismerte. 1926-ban Dréhr Imre népjóléti és munkaügyi államtitkár egy tanácskozáson a következőket nyilatkozta: „A szociális feladatok elmulasztása a magyar munkaviszonyt

fertőzné meg, a magyar termelésre ható szociális válság pedig államháztartásunk equilibriumát veszélyeztetné. Pénzügyi, termeléspolitikai, szociálpolitikai priusról beszélnünk nem lehet. A szociális szempont elhanyagolása nemzeti jövőnk szempontjából éppen olyan káros lenne, mint amilyen katasztrofális a pénzügyi követelmények mellőzése.”²⁵

Ha értékelni kell a két világháború közötti magyar szociálpolitika helyzetét, eredményeit, hiányosságait, akkor a téma egyik kiváló kutatójának megállapításaival érthetünk egyet. „Így a két világháború időszakának jóléti rendszerét hangsúlyos ellentmondás jellemezte Magyarországon. Ez azáltal keletkezett, hogy egyfelől az ipari alkalmazottak nagy aránya részesült betegség-, majd baleset, végül nyugdíjbiztosításban, s a nekik nyújtott juttatások színvonala is magas volt nemzetközi összehasonlításban. Az állami alkalmazottak szintén viszonylag bőkezű szociális ellátáshoz jutottak. Ezzel szemben a lakosság nagyobbik hányadát kitevő mezőgazdasági népesség szociális jogai a korban lényegében mindvégig alacsony színvonalon maradtak.”²⁶ Ebből a megállapításból az is kiolvasható, hogy a magyarországi szociálpolitikában még bőven maradt feladat intézmények, karitatív szervezetek, társadalmi egyesületek, többek között a római katolikus egyház számára a két világháború közötti Magyarországon.

Glattfelder Gyula csanádi püspök, majd 1942-től kalocsai érsek 1939-es előadásában a római katolikus egyház szociálpolitikai szerepvállalásáról a következőket mondta: „... a kereszténység – tehát az egyház munkája is – nem tisztán elméleti elgondolás, nemcsak lelki szolgálat, hanem a lelki szolgálaton keresztül az ember földi, anyagi, társadalmi és gazdasági érdekeinek is szolgálata, kielégítése és előmozdítása. Ép azért nyilvánvaló, hogy annak az egyházi szervezet-

²⁰ Ibid S. 373.

²¹ Johan Béla (1889-1983): Orvos, egészségpolitikus. A húszas évek elején Rockefeller ösztöndíjjal jár az Egyesült Államokban. Az ottani és nyugat-európai tapasztalatai révén merül felt a később általa elindított mozgalom gondolata. 1925-35 között az Országos Közegészségügyi Intézet első igazgatója.

²² Ibid S. 376.

²³ Ibid S. 375.

²⁴ Csizmadia, A. A szociális gondoskodás változásai Magyarországon. Budapest: Az MTA Állam és Jogtudományi Intézetének kiadványa, 1977. S. 78.

²⁵ Társadalompolitikai feladataink. (Hg.) Balogh Andor és Kovrig Béla. Budapest: Franklin-Társulat, S. 375.

²⁶ Tomka, B. Szociálpolitika a világháborúk korában. In Korunk, 2012. 11. sz. S. 54.

nek, amely azzal az igénnyel lép a világba, hogy az emberiség szellemét és ambícióit felsőbb célok felé irányítsa és kielégítéshez juttassa, lesz a különböző szociális igényekre tekintettel szükségleteket megoldó elgondolása, programja és törvénye.”²⁷

Az első szociális enciklikának a XIII. Leó által 1891-ben kibocsátott Rerum novarum kezdetű pápai körlevelet tartják.²⁸ A katolikus egyház ebben reagált a tőkés fejlődés, a 19. század végén második hullámában kibontakozó ipari forradalom új jelenségeire, társadalmi, szociális következményeire, a munkásság helyzetére. Bírálta az új típusú társadalmi egyenlőtlenségeket, valamint az államnak meghatározó szerepet szánt a munkások helyzetének javításában, a szervezkedési és sztrájkjuk biztosításában. Bár a remélt hatást a munkásság körében nem érte el, mivel ekkora már a kibontakozó munkásmozgalomban a marxizmus irányzata került domináns pozícióba, mégis óriási szerepet játszott a politikai katolicizmus megszerveződésében és a katolikus egyház szociálpolitikai szerepvállalásának megfogalmazásában. Magyar nyelvre az a Prohászka Ottokár fordította le, aki a két világháború között a magyarországi keresztényszocializmus legjelentősebb képviselője volt.²⁹

Korszakunkban a másik legjelentősebb pápai megnyilatkozás, mely alapvetően meghatározta a katolikus egyház társadalompolitikai nézeteit és szociálpolitikai irányultságát XI. Piusz 1931-ben kiadott *Quadragesimo anno* kezdetű pásztorlevele volt.³⁰ A katolikus egyház ezzel a körlevéllel reagált a nagy világgazdasági válság társadalmi, szociális következményeire, valamint a politikai intézményrendszerek stabilitásának megrendülésére.

A két világháború között a legjelentősebb római kato-

likus szociális intézmények, szervezetek Magyarországon a következők voltak.³¹ A felsorolás nem törekszik a teljességre. Néhány jellegzetes, a katolikus egyház szociálpolitikai törekvéseit jól kifejező szervezetet említünk meg. A különböző egyesületek, szövetségek között gyakori jelenség volt az átalakulás, a beolvadás más mozgalmakba, vagy az újjá szerveződés. Jellegzetesség volt a funkciókban, társadalmi célcsoportokban való átfedés. A szervezetek többsége a 19-20. század fordulóján a politikai katolicizmus elindulását követően jött létre. Többségük is hasonló időben, azaz a második világháború utáni magyarországi politikai fordulat időszakában 1946 és 1948 között szűnt meg belügyminiszeri rendelet hatására.

Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége. 1908 és 1941 között működött. „Célja a háziasszonyok lelki életének és családban betöltött szerepének támogatása, a háztartási alkalmazottak összefogása és a leányvédelem.”³² Tanfolyamokat szervezett a háztartásvezetés, varró ismeretek, főzési tapasztalatok terjesztése érdekében. Irányította a szintén 1908-ban megszerveződött Szent Zita Körök munkáját. „A cseleltársadalom kulturális igényeinek kielégítésére a Szövetség a vasárnapi Szent Zita köröket létesített. A székesfőváros területén 23 kör működik és ezekben a körökben állandóan 2.400 háztartási alkalmazottal foglalkozik a Szövetség. A Zita-körök vezetői tanítónők és tanárnők, akik számára a Szövetség januárban és októberben vezetőképző tanfolyamot tart.”³³ A 30-as években a nagyobb vasúti csomópontokon karitatív céllal működtette az ún. *Vasúti Missziót*, mely az arra rászoruló utasoknak nyújtott gyakorlati segítsé-

27 Glattfelder, Gy. A katolikus egyház szociális célkitűzései. In A mai magyar szociálpolitika. (Hg.) Martonffy K. Budapest: Közzéteszi Dr. vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, 1939. S. 384.

28 Dr. Szántó, K. A katolikus egyház története II. kötet. Budapest: Ecclesia, 1988. S. 446-449.

29 Szabó, F. Prohászka Ottokár élete és műve, 1858-1927. Budapest: Szent István Társulat, 2007. Modernkori katolicizmus Magyarországon. Egyetemi jegyzet. Szerkesztette: Dr. Tusor Péter. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Intézet, 2009. S. 11.

30 Dr. Szántó, K. A katolikus egyház története II. kötet. Budapest: Ecclesia, 1988. S. 538-539.

31 A püspöki kar tanácskozásai. A magyar katolikus püspökök konferenciáinak jegyzőkönyveiből, 1919-1944. Szerkesztette és válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta, a függelékeket összeállította Gergely Jenő. Budapest: Gondolat, 1984. S. 26-27.

32 <https://lexikon.katolikus.hu/K/Katolikus%20H%C3%A1ziasszonyok%20Orsz%C3%A1gos%20Sz%C3%B6vets%C3%A9ge.html> (2024. 12. 10.)

33 Dr. Horony Pálfi, A. A jótékony egyesületek működése Budapesten. Budapest: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatal, 1940. S. 40.

get. 1936-os adatok szerint több mint 1.000 tagja volt a Szövetségnek. 1942-től *Családvédelmi Alapítvány* néven folytatta tevékenységét.

Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetsége. 1918 és 1949 között működött. Feladata volt a magyarországi katolikus nőszervezetek összefogása³⁴
Katolikus Leányok Országos Szövetsége. 1911 és 1948 között működött. Célja a katolikus leányok nemzeti elkötelezettségű, vallásos szellemben való nevelése, akiknek a testi egészség megtartása is fontos.

Katolikus Legényegylet. Katolikus indíttatású világi szociális agrárfjúsági mozgalom. 1935 és 1946 között működött.³⁵ Jelmondatuk a következő volt: *Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart!*

Keresztény Munkásifjak Országos Szövetsége. A Nemzetközi Kolping Szövetség mintájára szerveződött meg. 1920 és 1946 között működött.³⁶

Országos Katolikus Nővédő Egyesület. 1896 és 1946 között működött. Korabeli megfogalmazás szerint: „a kenyérkereső nők valláserkölcének fejlesztésére, szellemi és anyagi támogatására, az életben szükséges önállóság képzésére alapított egyesület.”³⁷

Katolikus Tanoncokat Védő Egyesület. 1892 és 1956 között működött. „Célja a katolikus iparos- és kereskedőtanoncok vallásos és hazafias szellemű testi-lelki gondozása, a tanoncok szabad idejű oktatása, alkalmas gyülekezőhelyek, ifjúsági könyvtárak, olcsó vagy ingyenes szállást és étkezést adó menedékházak létesítése, mestereknél való ingyenes elhelyezésük elősegítése s az, hogy a tanoncokat vasárnaponként közös szórakozásra és oktatásra összehozzák.”³⁸

Katolikus Tisztviselőnők Egyesülete. 1909 és 1946 között működött. Érdekképviselői tevékenységet láttak el.

Keresztény Szeretet Országos Gyermekvédő Műve. 1908 és 1948 között működött. Feladatának tekinti az árván maradt, ill. veszélyeztetett környezetben élő gyerekek felkarolását, valamint szellemileg és anyagilag is arra alkalmas katolikus szellemű családoknál, intézeteknél való elhelyezését. 1910 és 1943 között *Katolikus Gyermekvédelem* címmel havilapot is kiadtak.

A Szociális Missió Társulat és a Szociális Testvérek Társasága szorosan kötődik Slachta Margit gyakorlati tevékenységéhez, így róluk később lesz szó.

A szociális kérdések kezelésére, új formák, szervezeti keretek kialakításra számos javaslat és kezdeményezés született. A római katolikus egyházon belül hatásában a legjelentősebb P. Oslay Osvald³⁹ egri ferences rendfőnök nevéhez fűződő az ún. Egri Norma kidolgozása 1927-ben.⁴⁰ Módszerét más intézmények és szervezetek is követték. Rendszerbe foglalta az adománygyűjtést, a rászorultak körét, a segélyezési formákat és azok szükséges nagyságát. Kíváncsnak vélte a különböző intézmények és a társadalom együttműködését a szociális kérdésben. Jól látta, hogy a szegénygondozást a koldulás, vagy annak adminisztratív szabályozása nem oldja meg. A szegénygondozásban nemcsak az anyagi javakkal való ellátottságot látta, hanem a lelki gondozás szerepét is fontosnak vélte. Oslay rendtestvérei személyesen keresték fel a rászorulókat. Nemcsak felmérték azok körét, hanem aktív segítőmunkát végeztek. „Az Egri (Magyar) Norma ugyan kétségtelen eredményeket tudott felmutatni, azonban a társadalom segítségre szoruló, segítséget igénylő csoportjainak csak nagyon kis részét volt képes átfogni.”⁴¹

A két világháború közötti Magyarországon a római katolikus egyház részéről a legsokszínűbb szervezői és

34 Sándorfi, M. Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület és a belőle kibontakozó mozgalmak Magyarországon a XX. sz. első felében. In Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. 2004. 1-2. sz. S. 154-159.

35 Balogh, M. A KALOT és a katolikus társadalompolitika. Budapest: MTA Történettudományi Intézet, 1998.

36 P. Miklós, T. „Ifjúsági szerveződések évszázada?” Gyermek- és ifjúsági szervezetek a XIX-XX. századi Magyarországon. In Új Pedagógiai Szemle, 1997. 7-12. sz. S. 41.

37 <https://lexikon.katolikus.hu/O/Orsz%C3%A1gos%20Katolikus%20N%C5%91v%C3%A9d%C5%91%20Egylet.html> (2024. 12. 10.)

38 <https://lexikon.katolikus.hu/K/Katolikus%20Tanoncokat%20V%C3%A9d%C5%91%20Egylet.html> (2024. 12. 10.)

39 Eredeti nevén Oslay József (1879-1962) ferences szerzetes, tartományfőnök

40 Hámori, P. Az Egri (Magyar) Norma. Kísérlet a magyar szegény- (koldus-) ügy rendezésére. In Závodszy Géza (Hg.) Fuga Temporum. Emlékkönyv Eperjessy Géza 70. születésnapjára. Budapest: ELTE TFK, 1997. S. 257-286.

41 Hámori, P. Női szerepek és szociálpolitika Magyarországon 1920-1944. In Korall 2003. 13. sz. S. 36.

oktató tevékenységet a szociálpolitikai területen Slachta Margit fejtett ki.⁴² Lengyel származású felmenőkkel rendelkező felvidéki családban született 1884. szeptember 18-án Kassán. Családjának nagy része anyagi problémák miatt 1908-ban kivándorolt Amerikába, de ő itthon maradt. Kalocsán elvégezte a tanítóképzőt, előbb Győrben, majd Budapesten oktatott. A szociális kérdések iránti érzékenysége korán megmutatkozott.

1908 elején Országos Katolikus Nővédő Egyesület megbízásából Berlinben a korabeli szóhasználat szerint munkásnőtitkári tanfolyamon vett részt. Magyarországra visszatérve 1908 novemberében belép az akkor megalakult Szociális Misszió Társulatba, mely Farkas Edith szerzetesnővér kezdeményezésére jött létre, aki a kor egyik legaktívabb képviselője volt a szociális kérdések katolikus egyházon belüli megjelenítésében. Ő és Slachta Margit még ugyanebben az évben Prohászka Ottó székesfehérvári püspök támogatásával Szikszón családvédelmi célzattal megalapítják a Szociális Misszió Társulat anyaházát, mely 1913-ban Budapestre költözött át. „A Társulat bel- és kültagokból állt. A beltagok, a missziós nővérek szerzetesi fogadalmakkal kötötték le életüket a felebaráti szeretet gyakorlására. A kültagok világiak voltak és részt vettek a társulat munkájában. Annak ellenére, hogy 1923-ban 35 nővér kivált a közösségből, a 12 rendházzal, több mint 150 nővérral és mintegy 10 ezer kültaggal rendelkező Szociális Misszió Társulat igen széles körű karitatív munkát végzett a népgondozás, a fogházmisszió, a patronázs (rossz útra tévedt vagy börtönből szabadult lányok védelme és beillesztése a társadalomba), a kórházi misszió és a gyermekvédelem terén.”⁴³

Slachta 1915-ben szociális iskolát alapít. Ettől az évtől szerkeszti a Keresztény Nő című katolikus egyesületi lapot, melynek neve 1918 márciusában *Magyar Nőre* változik, alcíme A keresztény feminizmus lapja.

Slachta mindig is nyitott volt a közéleti, politikai kérdések iránt. Tagja lett a Keresztényszocialista Pártnak, mely 1918-ban egyesült a Katolikus Néppárttal, így neve Keresztényszocialista Néppártra változott. Slachta ennek is tagja lett. 1918-ban megalapítja az Országos Keresztényszociális Női Pártot, mely 1922-ig működött. Célja a katolikus női politikusok összefogásának megteremtése. Slachta 1920-ban választási szövetséget kötött az akkori kormánypárttal, melynek eredményeképpen 1920 és 1922 között első női képviselőként tagja lett az országgyűlésnek. Képviselőként is a szociális szempontok érvényesülését sürgette. „Felszólalásának eredményei közé tartozott többek közt, hogy a földreform során a földigénylés jogát a hadiözvegyeken kívül minden nőre kiterjesztették, egyes dohánygyárakban bevezették a munkásnők évi kéthetes fizetéses szabadságát, a lóversenyadót fél-százalékkal felemelték és ezt Budapest szegényeinek segélyezésére fordították, a luxuslakásokra magasabb adót vetettek ki s ennek jövedelméből kislakásokat építettek a vagonlakóknak.”⁴⁴

1922-től Slachta pártja a Keresztény Női Tábor nevet viselte és a magyarországi keresztényszociális gondolat egyik legjelentősebb képviselője lett. Pártját a német megszállást követően 1944 júliusában betiltották. A párt a második világháború után újjászerveződött és az 1947-es választásokon - melyen 1,39%-ot szereztek - négy képviselőt juttattak a parlamentbe, köztük Slachta Margitot. A fokozatosan balra tolódó magyar belpolitikai életben Slachta Margit személye és nézetei egyre ellenségesebbnek számítottak. Slachta képviselői mandátumát 1947 októbertől többször fel is függesztették, a pártot 1949 februárjában be is tiltották. 1949 júniusában Nyugatra távozott. 1974. január 6-án a New York állambeli Buffalóban hunyt el.

A második világháború idején nyíltan fellépett a zsidóüldözések ellen, a rendházakban igyekeztek rejtékhe-

42 Életrajzára és tevékenységére lásd Mona, I. Slachta Margit. Budapest: Corvinus, 1997., Kiss, M. R. „Mások sorsát fogadd szívedbe!” Slachta Margit keresztény közéletisége. In: A modern magyar katolikus politizálás arcképcsarnoka. (Hg.) Petrás Éva. Budapest: Gondolat Kiadó, 2019. S. 53-75., Tóth, T. Szociális gondoskodás és keresztény közéletiség - Slachta Margit munkássága az 1920-as években. In: Gondoskodás – Szakértelem és Emberség. S. 1924. 3. sz. 6-17.

43 Modernkori katolicizmus Magyarországon. Egyetemi jegyzet. Szerkesztette: Dr. Tusor Péter. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Intézet, 2009. S. 49.

44 Ibid. S. 71.

lyet biztosítani a bujkálóknak. Ő és a Szociális Testvérek Társasága megszervezte a kikeresztelkedni szándékozó zsidók számára a hitoktatást. *„Ebben 11 ezer zsidó részesült. 1944. március 19-én a testvérek kiköltöztek budapesti anyaházukból, hogy a menekülteknek helyet adjanak. Irataikat is átadták nekik.”*⁴⁵ Bátor, áldozatos munkájáért Izrael Állama 1969-ben Világ Igaza kitüntetésben részesítette. Hamvait 2021-ben hozták haza, újra temetését Erdő Péter bíboros, prímás celebrálta.

Gyakorlati és elméleti tevékenysége a szociális területen a 20-as évek közepétől lendült fel, miután 1923-ban több társával együtt kilépett a Szociális Misszió Társulatból és megalapították önálló szervezetüket, a Szociális Testvérek Társaságát. Slachtaék az eredeti elveket, hagyományokat meg akarták őrizni, de nyitottabb szervezeti keretet kívántak kialakítani. A változás, az új szervezet létrejötte külsőségekben is megnyilvánult. Az addigi kék fátyolos egyenruha helyett egyszerű szürke ruhát viseltek, fátylat csak ünnepi alkalmakkor hordtak, a közbeszéd „szürke testvéreknek” nevezte őket. *„A Szociális Testvérek Társasága 1924-ben Kanaadában, 1926-ban az Egyesült Államokban, 1927-ben Csehszlovákiában, Kassán létesített rendházat. 1947-ben Kubában, majd Tajvan szigetén és Puerto Ricóban telepedtek le.”*⁴⁶ A Társaság feladatát a következőkben fogalmazta meg: *„De legsajátosabb és úttörő feladatának a Társaság azt tekinti, hogy a közélet porondjára állítson olyan szellemi munkásokat, akiknek hivatásbeli feladata, hogy katolikus közérdekeket, a család, nő és gyermek ideiglenes és örök boldogulásának érdekét képviselje, és azokért ugyanolyan modern eszközökkel és azon centrumokban szálljon síkra, amilyen modern eszközökkel és amely centrumokban a világi hatalom birtokosai fejtik ki működésüket, döntően hatvan milli-nyi embertömegekre és jövő századokra.”*⁴⁷

A gyakorlati szociálpolitikai feladatok mellett Slachta és szervezete rendkívül fontosnak tartotta a szociális kérdésekben és kezelésében felkészült szakemberek

képzését és a társadalmi támogatás megszerzését, mint anyagi, mint tudati szempontból. Az ezen a területen való komoly lemaradásra az illetékes államtitkár 1926-ban egy társadalompolitikai tanácskozáson nyomatékosan hívta fel a figyelmet. *„Természetesen egy nagy átfogó szociálpolitikai program végrehajtásának terhe nemcsak a kormányon, hanem a közigazgatáson és a társadalom széles rétegein is nyugszik. A szociálpolitikai irány tervszerű és tartós követésének előfeltétele tehát a közigazgatásnak és társadalomnak átítatása a szociális gondolattal. Különös, hogy korunkban, midőn szociálpolitikai ismeretek nélkül egy közület helyes elvek szerint igazgatni nem lehet, felsőoktatásunk mai rendszere nem teszi lehetővé azt, hogy a jövő törvényhozói, törvényhatóságok vezetői, bírái, vezető és végrehajtó tisztviselői alapos szociálpolitikai kiképzésben részesüljenek az általános jogi és közigazgatási egyetemi oktatás során. Ha egyetemi oktatásunk e hiányán rövidesen nem segítünk, féltő, hogy a jövő törvényhozói és adminisztrátorai tehetetlenül fognak állni a társadalom életének előttük ismeretlen problémái előtt.”*⁴⁸ Slachta a szociális munkába való bekapcsolódása óta folyamatosan szervezett tanfolyamokat. Felvilágosító előadásokkal igyekezte a társadalom számára a szociális kérdések iránti érzékenységet kialakítani. *„Paradox módon a szociális munkát, mint női életpályát és a családanyai szerepet összeegyeztethetőnek, sőt összeegyeztetendőnek éppen a Szociális Testvérek Társasága, tehát apácák tartották. Az 1938 óta irányításuk alatt működő Katolikus Női Szociális Képző tantervében mindkét hivatásra vonatkozó tantárgyak és ismeretek szerepeltek. Ez teljesen egybevágott a rendalapító, Slachta Margit elképzeléseivel, aki már az 1920-as évek elején a férfi és a nő speciális, egymástól különböző élethivatásának meglétét, ugyanakkor egymást kiegészítő voltukat és egyenjogúságukat is hangsúlyozta, a családon és a társadalmon belül egyaránt.”*⁴⁹

Slachta Margit munkássága az 1920-as évek végére

45 Ibid. S. 63.

46 Ibid. S. 71.

47 Idézi Kiss, M. R. „Mások sorsát fogadd szívedbe!” Slachta Margit keresztény közéletisége. In A modern magyar katolikus politizálás arcképcsarnoka. (Hg.) Petrás Éva. Budapest: Gondolat Kiadó, 2019. S. 74.

48 Társadalompolitikai feladataink. (Hg.) Balogh Andor és Kovrig Béla. Budapest: Franklin-Társulat, S. 374.

49 Hámori, P. Női szerepek és szociálpolitika Magyarországon 1920–1944. In Korall 2003. 13. sz. S. 40.

négy fontos területen vált érzékelhetővé és meghatározóvá. Kiindulópontja a szociális nővédelmi munka volt, amelynek során megismerkedett a keresztény feminizmus eszméivel, valamint tapasztalatokat szerzett a különböző társadalmi csoportokhoz tartozó nők sajátos problémáinak természetéről. Ennek során felismerte, hogy az önkéntes, karitás alapú munka mellett jól képzett, munkájukat hivatásszerűen végző munkatársakra, mai kifejezéssel élve szociális munkásokra van szükség, akiket munkájuk során országos lefedettségű, biztos alapokon nyugvó, egyúttal az ország szakmai-politikai közéletébe is erősen becsatornázott intézményekre támaszkodhatnak. Az ebből levont következtetések alapján munkásságának második pillérét a szociális gondoskodás keresztény erkölcsi és etikai alapokon nyugvó alapvetésének kidolgozása és a gyakorlatba történő átültetése jelentette. Slachta Margit felfogása nem állt távol az 1920-as évek második felében kibontakozó, elsősorban Esztergár Lajos és Hilscher Rezső nevéhez kapcsolódó produktivista szociálpolitikai felfogástól, amelynek lényege nem az egyoldalú támogatás, segélyezés, sokkal inkább a közös gondolkodás és egyeztetés.⁵⁰

A kortárs szociálpolitikai gondolkodók és gyakorlati szakemberek megközelítései azonban Slachtánál egy átfogóbb, transzcendensebb keretben jelennek meg, ami átvezet a munkásságának harmadik eleméhez, amit eszmei értelemben a keresztény feminizmus, gyakorlati szempontból pedig a lapszerkesztői és újságírói munka keretében valósult meg. Írásaiból egyértelművé válik, hogy számára a keresztény feminizmus egyfajta egyensúlyi állapotot jelent a vallási és erkölcsi élet, valamint a nők és hátrányos helyzetűek gazdasági, jogi, szociális megsegítése, a róluk való gondoskodás között. Ennélfogva a nők sajátos érdekeit és feladatait sem lehet elválasztani a társadalom és a nemzet érdekeitől, a közjó szempontjainak érvényesítésétől. Alapvetően konzervatív eszmeisége

az organikus egység elvén alapult, így férfi és nő viszonyát is együttműködésként, egymás kiegészítéseként fogta fel.

Mivel kezdettől fogva megtapasztalta az intézmények, a közigazgatás, sőt a politika szerepét és formáló erejét, nem volt számára kétséges, hogy a szociális problémák megoldásának legalkalmasabb eszköze a társadalmi-közéleti szereplés. Ebből logikusan következett tevékenységének negyedik pillére, a politikai munka, a parlamenti mandátum megszerzése és a képviselői munka formájában.

Slachta Margit megítélése, a tevékenységéről alkotott kép rendkívül változatos formákat öltött, mintegy visszatükrözi az elmúlt száz év magyar történelmét, mely hatalomváltásokban, ideológiai fordulatokban rendkívül gazdag volt. Mindegyik kor a maga értékítéletének megfelelő Slachta Margit képet rajzolt meg.⁵¹ Volt ő „... *a felebaráti szeretetet gyakorló testvér, a nők politikai jogaiért küzdő keresztény feminista, az első női képviselő, a zsidókat halálmegvető bátorsággal mentő 'világ igaza'. 1945 után a kommunista szálamítaktika célkeresztjébe kerülve viszont szinte minden átmenet nélkül vált a baloldali sajtóban a 'Horthy-fasizmus' egyik ikonjává. Volt a keresztény kurzust újjáéleszteni kívánó politikus, 'háborús uszító és rémhírterjesztő'*”⁵² 2021. január 1-én felállították a Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézetet, mely „2022. július 1. óta a Belügyminisztérium háttérintézményeként látja el a szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi terület szakmafejlesztési feladatait.”⁵³

Áttekintve Slachta Margit tevékenységét a két világháború közötti szociálpolitika területén, megállapítható, hogy nem véletlenül lett az Intézet névadója.

50 Esztergár, L. A szociális munka útján. Pécs: Kultúra Könyvnyomdai Műintézet, 1940., Hilscher, R. Bevezetés a szociálpolitikába. Budapest: MEKDSz, 1928.

51 Mona, I. Slachta Margit. Budapest: Corvinus, 1997. S. 170-175., Kiss, M. R. „Mások sorsát fogadd szívedbe!” Slachta Margit keresztény közéletisége. In A modern magyar katolikus politizálás arcképcsarnoka. (Hg.) Petrás Éva. Budapest: Gondolat Kiadó, 2019. S. 53.

52 Ibid.

53 <https://nszi.hu/koszonto> (2024. 12. 10)

Farkas Péter

Perszonalitás

A kereszténység kulcsfontosságú újítása az ember mivoltának és ezzel együtt az egyén és a közösség viszonyának átértelmezése.

A kereszténység az emberben — minden emberben — Isten élő képmását látja: olyan képmást, aki önmaga egyre mélyebb megismerését Krisztus misztériumában találja meg, és éppen ennek a teljesebb ismeretnek a felfedezésére kap meghívást Krisztus misztériumában, aki a tökéletes képmás, aki Istent és magát az embert nyilatkoztatja ki az ember számára,¹

Ezekből következnek az ember értékei, méltósága, jogai. Ettől kezdve nem a család, a törzs, a polisz, a nép vagy az osztály a mérce és a legnagyobb érték, hanem a személy, aki eredendően szabadságra és önállóságra született.

Az emberről szóló több mint két évezredes filozófiai gondolat rávilágít arra, hogy az ember jóval több annál, mint amit az egyes emberi összetevőket kiragadva és túlhangsúlyozva mondhatnánk róla?²

Azok a törekvések, melyek igyekeztek az ember teljességét megragadni, mindig összetettségében látták az embert, ezáltal pedig fölé emelkedtek a végletes megfogalmazásoknak, melyeket legfeljebb bizonyos politikai ideológiák használhatnak önös célok érdekében. A teljességre törekvő filozófiai vizsgálódások meglátták az emberben:

- a test és lélek egységét,
- a transzcendencia és az immanencia összetartozását,
- a jó és rossz vonásainak ellentmondását, valamint
- az egyéniség és közösségiség egymást feltételező vonásait.

Ennek megfelelően pedig:

- a szabadság mellett ott látták a felelősségtudat szükségességét,
- a jogok mellett a mások iránti kötelességeinket,
- és természetesen fordítva is.

Az emberi mivoltunk éppen ezekbe a dichotómiákban ragadható meg.³

A Biblia azáltal, hogy Isten képmásaként, szellemmel megáldott, szabad akaratú és felelős lényként írja le az embert, végtelen távlatokat nyit előtte. E lehetőségekkel viszont az ember nem élhet vissza, hanem embertársa szolgálatára készen kell élnie.

A gyökerek:

A Sleyermachertől származó kifejezés eredetileg – a panteizmussal szemben – a személyes Istenbe vetett hitet értették.⁴

A filozófiában elsőként Ch. Rencurvier nevezte így rendszerét. (Le Personalisme, Paris 1903.)

Tágabb értelemben tekintve perszonalista minden olyan filozófia, amely szót emel a személy méltóságának, a pusztán dologi valóságot felülmúló transzcendens irányultságának érdekében. Szorosabb értelemben csak az a filozófia nevezhető perszonalistának, amely alapvetően a személyes valóságból indul ki, s a személyt tekinti a filozófiai értelmezés alapulvének.

A persona szót általában a görög prosopa „arc, álarc” kifejezésre szokták visszavezetni? Ez a drámában használt „maszk”, amelyet a színész szerepének megfelelően váltogat. Később átvitték a jelölést magára a szereplőre.

Az antik gondolkodás (így Platón és Arisztotelész), a

1 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, Az igazságosság és Béke Pápai Tanácsa, Szent István Könyvek 12., SZIT, Budapest, 2007

2 Virt László: Katolikus társadalmi alapértékek, Márton Áron Kiadó, Budapest, 1999.

3 Virt László id.

4 Nyíri Tamás: A filozófiai gondolkodás fejlődése, SZIT, 2001.,

„metafizika” az általánost részesíti előnyben, azt hangsúlyozza az egyedivel szemben, ezért ebben a korszakban nem alakult ki a persona – „személy” filozófiája.

A persona – kérdés az első keresztény századok szentháromságtani és krisztológiai viták során került az érdeklődés középpontjába, hogyan lehet egy Istenben három „személy” és egy „személyben” kéttermészet (Krisztus).⁵

A persona első meghatározása, amely átment a köztudatba A. M. Boethiustól származik a Liber de persona et duabus naturisból. „Persona est rationalis naturae individua substantia”. A személy az értelmes természet osztatlan szubsztenciája. (Tehát értelmes természettel rendelkező, önmagában lévő, önmagában való.)

A személy méltóságát hangsúlyozó perszonalizmus Szent Tamást és Kautot követi, s Szent Ágostonhoz és Pascalhoz áll közel, mivel az embert nemcsak eszes lénynek tekinti, hanem a személy szubsztanciális magát érti, hanem konkrét énjét!

A perszonalizmus figyelmét főként a személy megvalósulása köti le, amely nem választható el a másik személytől.

A személy önmegvalósulása számára nélkülözhetetlen az én- te viszony, a dialogikus egzisztencia.

A dialógikus gondolkodás eszmét F. Ebner, M. Buber és F. Rosenzweig nevéhez fűződtek.

Az ember, aki dialógusban megszólítható, nem öncélúságra, nem is szolgálai alávetettségre, hanem felelős partneri viszonyra kapta a rendeltetését.

A személyesség jelentése szabadság és felelősségvállalás. Személyes szabad akarat nélkül nincs erkölcsi felelősség és bűn. Másrészt a felelősségvállalásra mondott igenben az erkölcsi értékrend megvallása jut kifejezésre.⁶

Az ember nem önmagáért van, és önmagában nem tud teljessé válni. A személyt, akit a kereszténység szabadnak és autonómnak hirdet, egyúttal társas lénynek is tartja, olyannak, aki nemcsak másoktól

születik és mások segítségével tanul bele a világba, hanem aki saját teljességét és boldogságát is csak mások teljesebbé és boldogabbá tétele útján képes elnyerni. A személyiségelv a társadalmi lényként értelmezett embert teszi a társadalmi rend mércéjévé. Az emberi méltóságot csak közösségben lehet megvalósítani és megőrizni, szemben egyfelől az individualizmussal, az önzéssel és az emberek elszigetelődésével, elmagányosodásával, másrészt a kollektívizmussal, az egyéni és a kisebbségi jogok feláldozásával, a többség vagy a hatalom érdekében. A „személyiségelv” mindenekelőtt azt jelenti, hogy a társadalomnak és intézményrendszerének rendeltetése és célja a személy, és nem fordítva.

A társadalmi tanítás az emberértelmezésnek öt aspektusát emeli ki.⁷

- 1.) Az ember, mint személy-testben valósuló szellem. Egyrészt az anyagi természet része, másrészt az eszes szubjektivitás önmagáról való tudatában szellemi életet él.
- 2.) Az ember társas lény. Csak emberek között válik emberré.
- 3.) Erkölcsi alany. Értelmével képes önmagát meghatározni és szabályozni cselekvését. Az erkölcsi döntés szabadsága és egyben felelőssége jellemzi, autonómiára képes.
- 4.) Transzcendens lény. Rákérdez eredetére és élete értelmére. Egzisztenciálisan istenkereső.
- 5.) S egyben bűnös lény. A kinyilatkoztatás rávilágít a bűn antropológiai tényére. A személyes és személytelen bűnök — a „bűn társadalmi struktúrái” — egymásba épülnek. Az ember üdvössége csak Isten eljövendő uralmával nyeri el alapját.

Az ember célja nem lehet az emberen kívül — olyan értelemben, hogy az ember nem lehet eszköz, csak cél.⁸ Mind Istenre, mind emberre vonatkozik: min-

⁵ Rokay Zoltán:: Filozófiai antropológia, SZIT, 2000.,

⁶ Joseph Höffner: Keresztény társadalmi tanítás, SZIT, Budapest, 2002.

⁷ Arno Anzenbacher: Keresztény társadalometika, SZIT, Budapest, 2001

⁸ Rokay Zoltán: Filozófiai antropológia, SZIT, Budapest, 2000.

den másról meg tudom mondani, miért van, milyen célt szolgált, róla nem. Mindkettő fölfoghatatlan, ki-mondhatatlan, és egyik fölött sem lehet rendelkezni, lényegét manipulálni.

A perszonalizmus hangsúlyozza az ember sérthetetlen méltóságát, sakra szállnak elidegeníthetetlen jogaiért, és kiemelik a transzcendenciára való irányultságát.

Az ember személyes léte legmélyebben a dialógusban fejeződik ki, abban, hogy az ember képes párbeszédet folytatni. Ilyenkor az „én” a „te”-vel kapcsolatot létesít.

Az ember sohasem teljes értelemben vett személy, akkor, amikor egyedül van. Személyes léte csak úgy bontakozhat ki, hogy más személyekkel párbeszédet folytat.

Bolberitz Pál a dialógus három fokozatát különbözteti meg: a megértést, a szeretetet és a bizalmat.

A megértés biztosíthatja, hogy az egyén nyitott intellektussal közelítsen a másikhoz a kölcsönös és teljes megértés érdekében. Ehhez érett személyiség kell, aki felismeri, a dialógusban nem veszítem el magamat, mert a másikban, a „te”-ben majd megtalálom magamat.

A dialógus következő fokozata a szeretet, melynek gyökere a szabadságban van.⁹ Csak a szabadságban megvalósuló szeretet felel meg a személy igazi méltóságának. Az igazi szeretet ugyanis szabad felek szabad kommunikációja.

A szeretetnek teret a barátság és a házasság biztosít. A barátság feltételez közös érdekeket és közös érdeklődést.

A házasság célja pedig a felbonthatatlanság, a kölcsönös segítség és szeretet, a gyermekáldás vállalása.

A dialógus harmadik fokozata a bizalom, mely feltételezi a kölcsönös megértést és szeretetet. Legbensőbb ügyemet merem a másik kezébe helyezni abban a tudatban, hogy a másik nem fog visszaélni a bizalmammal.

A perszonalizmus főbb képviselői:

A továbbiakban önkényesen kiemelünk pár meghatározó személyt a perszonalizmus képviselői közül.

Jean Lacroix a perszonalizmust nem filozófiának tekintette, hanem inspirációnak (ihletésnek) nevezte, amely minden embert alapvetően áthat. Ellentétben a zárt rendszerrel, viszont magában foglalja a nyílt rendszer követelményeit. Az a filozófiai rendszer perszonalista, amely ezt a nyíltságot vallja.¹⁰

Emmanuel Mounier, aki az Esprit című folyóiratot szerkesztette, 1935-ben a Revolution personaliste et communautaire című írásával indította el a perszonalista és közösségi (közösségépítő) szellemi forradalmat. A perszonalizmus a változó világban, mint személy megtestesíti az állandóságot, de a szükséges változásokat is fel tudja vállalni anélkül, hogy személy voltát feladná.

Ezt a kommunikáció, a közösségi lét által lehet megvalósítani.

Hatottak rá Bergson gondolatai a fejlődésről és a maradandóságról. Mounier eszméit „perszonalista központoknak” nevezett kis közösségek igyekeztek megvalósítani.

Írásai: Nyilatkozat a „perszonalista szolgálatáról” (1936), A perszonalizmus (1949).

A keresztény egzsizisztencialista Nyikolaj Bergyjejev a reneszánsz ellentmondásairól írt, mivel az elválasztotta az embert annak belső lényétől és Istentől.¹¹

Egy új humanizmus igényét fogalmazta meg, amelyhez csatlakozott Jacques Maritain, aki az Igazi humanizmus címmel publikálta perszonalista filozófiáját (magyarul 1996.)

Maritain szerint az ember mindent Istentől kapott, s a teljes humanizmus a Megtestesülés humanizmusa. Az embert teljességében kívánta tanulmányozni, beleértve történelmi beágyazottságát és a kegyelemmel való kapcsolatában.

Maritain szerint még az individuum emberi lényre, állatra, növényre egyaránt használatos, addig a személy

⁹ Bolberitz Pál: A keresztény bölcsélet alapjai, Jel Kiadó, Budapest, 2002.

¹⁰ Rokay Zoltán id. mű

¹¹ Gájer László: Etikai érvelésmódok, SZIT, 2025.

lélekkel rendelkező, önálló és teljes szubsztancia, aki értelmes természetű, és ura a saját cselekedeteinek.

Maritain az antropocentrikus humanizmus helyett a középkori eszmevilágon nyugvó teocentrikus humanizmus távlatait akarta kidolgozni.

A ma társadalmában az emberi kapcsolatok mind jobban elidegenülnek, elembertelenednek.

A társadalom egyensúlya megkívánja, hogy viszonyaink bensőségebbé váljanak. Ezt segítheti a megértés, a szeretet és a bizalom.

Az ember kiváltsága, hogy akaratának képessége a szabadság. Az akarat szabad, mert nemcsak véges javakra irányulhat, hanem a végtelen jóra, Istenre. Az akarat szabadsága a választás és a döntés szabadságát jelenti, s egyben a felelősséget. A szabad felelős tett az erkölcsi élet alapja.

A szabad akarat tagadása az erkölcsi rend tagadásához vezet. Vagy azért, mert az embert a szokások, szituációk anyagi determinációk rabjává teszi, vagy azért, mert szélsőséges szabadsághoz, anarchiához vezet. Feladatunk, hogy választásainkat és döntéseinket a szellemi értékek irányába állítsuk be.

Az ember szabad akarata révén dialógusban élhet a teremtő Istennel. Az ember szabadon dönthet, hogy tudomásul veszi-e Istent, hogy törődik-e a Teremtővel, hogy felismeri-e és követi törvényeit. Ebben szabad az akarata. De a következményekben nem!¹²

A hitből a jogrend számára az emberi méltóság vezethető le. És amint a hit magában nem olyan dolog, amit egyszer megtaláltunk, és akkor megvan, hanem ki kell bontakoztatni és fejleszteni kell, úgy a társadalomnak meg kell teremtenie azokat a körülményeket, amelyek az emberi méltóságnak a kibontakozását, az emberi szabadságnak a megélését minél teljesebben lehetővé teszik.

Johannes Messner szociáletikus az ember kibontakozását biztosító egzisztenciális célokról ír.¹³ Ezek a célok a következők:

- 1.) Az önfenntartás célja, amelyhez hozzátartozik a testi sérthetetlenség és az, hogy a társadalom tiszteletben tartja az alapvető jogokat.
- 2.) Az önmegvalósítás célja, amely azt a törekvést jelenti, hogy az ember pszichikai és lelki képességeit a legteljesebb mértékben kibontakoztassa.
- 3.) A tapasztalat és az ismeretek bővítésének célja, amely az értékekben való gazdagodást jelenti.
- 4.) A szeretetben való kiteljesedés célja, amely a barátságban, a házasságban valósul meg a legteljesebb módon.
- 5.) Az emberi jólétből való részesedés célja, amely magában foglalja a lelki és az anyagi értékeket.
- 6.) A közjó célja, amely magában foglalja a béke és a rend fenntartását, a társadalom anyagi és kulturális értékeiből való részesedést, továbbá az ismeretek és a magántulajdon megszerzését.
- 7.) Végül a környező világ megismerésének célja, amely magában foglalja az ember sajátos helyzetének megismerését a világban és az Isten által teremtett világ tiszteletét.

Az ember természetének vannak nem változó lényegi jellemzői: önfenntartási, fajfenntartási ösztön, a közösség javát kereső törekvés és transzcendentális irányultság.¹⁴ Ebből fakadóan vannak olyan természetes erkölcsi törvények, amelyek állandó érvényűek: a másik ember tisztelete, az élet tisztelete, a másik ember magántulajdonának tiszteletben tartása.

¹² Zlinszky János: Keresztény erkölcs és jogászai etika, SZIT, Budapest, 1998.

¹³ Johannes Messner: Das Naturrecht, Duncker & Humnolt, Berlin, 1984.

¹⁴ Berán Ferenc – Lenhardt Vilmos: Az Egyház társadalmi tanítása, SZIT, Budapest, 2003.

A természetes erkölcsi törvény (lex naturalis) az értelem fényét jelenti, amelynek segítségével a „természetéből” kiindulva az ember értékeket, célokat fogalmaz meg, és így képes arra, hogy jól cselekedjen.¹⁵ Szoros kapcsolatban van az emberi jogokkal. A természetes erkölcsi törvény értékeket állít, az ember alapvető jogai pedig biztosítják ezeket az értékeket, illetve kötelezik az embert ezek tiszteletben tartására.

1963-ban XXIII. János a Pacem in terris kezdetű szociális enciklikájában összegezte az emberi jogokat. Az enciklikát az emberi jogok egyházi „Magna Chartájának” tartják.¹⁶

Az enciklika szerint a legfontosabb jogok a következők:

– Az embernek legalapvetőbb joga az élethez való jog. Ehhez hozzátartozik azoknak a feltételeknek a biztosítása is (táplálék, ruházat, lakás, pihenés, gyógykezelés), amelyek a tisztas, emberhez méltó életet jelentik, továbbá amelyek lehetővé teszik a személyiség kibontakoztatását. Ehhez hozzátartozik a tehetségének megfelelő oktatás biztosítása.

– A körlevél ezután az ember transzcendentális irányultságára és személyes kapcsolataira hívja fel a figyelmet. Az embernek joga van ahhoz, hogy kifejezze Isten iránti tiszteletét. Emiatt minden ember számára biztosítani kell a vallásszabadságot. Az embernek joga van ahhoz is, hogy személyes kapcsolatokat alakítson ki, és közösségi életet éljen. A közösségi élet egyik legfontosabb formája a család. Minden embernek joga van ahhoz, hogy családot alapítson és gyermekeit nevelni tudja.

– Ezután az enciklika a társadalmi kapcsolatokat vizsgálja.¹⁷ Az egyházi hagyomány alapján tanítja, hogy az embereknek joguk van a munkához, a magántulajdonhoz, szervezetek létrehozásához, lakóhe-

lyének megváltoztatásához, és ahhoz, hogy a társadalom politikai életében aktívan részt vegyenek.

Az ember alapvető jogait később olyan fontos egyházi dokumentumok rögzítették, mint a II. Vatikáni Zsinat Gaudium et Spes kezdetű konstitúciója az egyház és a mai világ viszonyáról (1965).

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia tanítását e tárgyban az Igazságosabb és testvériesebb világot című körlevelének (1996) 24. pontja rögzíti:¹⁸

„A személy tisztelete, az emberi méltóság kijár minden embernek bármennyire elesett réteghez tartozzon is függetlenül attól, hogy az elesettség forrása a fizikai erő fogyatkozása, vagy a gazdasági és politikai hatalomnélküliség, a hajléktalanság, vagy éppen az illetőnek erkölcsi fogyatékosága és bűnei. Az Egyház kiáll a kitaszítottakért, a sehová sem tartozókért, síkraszáll minden diszkrimináció ellen az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében.”

A személyelv változatlan a társadalmi tanítás egész történetében.¹⁹

Változások ott láthatóak, hogy mikor, mivel szemben került erre az elvre a hangsúly. A korai szakaszban az ipari fejlődés közösségromboló hatása visszatérő téma.

Később kritika tárgya, hogy a szocialista-kommunista elképzelések a társadalom érdekeiről és fejlődéséről beszélve elhanyagolják a személy és közvetlen közösségek érdekvédelmét. Az újabb dokumentumok egyike-másika gondosan elhatárolja magát mind a szocialista, mind a kapitalista országok gyakorlatától.

Az elmúlt évtizedekben „a személyiségelev” és a közjó elvének „párba állításával” vezetett alapvetően új látásmódhoz.²⁰ Ha a két elvet elválaszthatatlannak és csak egymás függvényében értelmezhetőnek minősítjük, akkor a személyiségközpontúság a társadalmiságon belülre kerül, és az ott megvalósítandó emberi jogokat és szabadságot jelenti.

¹⁵ Berán Ferenc – Lenhardt Vilmos id. mű

¹⁶ XXIII. János pápa: Pacem in Terris 1963, in: Az Egyház társadalmi tanítása, szerk. Tomka Miklós — Goják János, SZIT, Budapest, 1993.

¹⁷ Berán Ferenc — Lenhardt Vilmos id. mű.

¹⁸ Igazságosabb és testvériesebb világot, MKPK, SZIT, Budapest, 1996.

¹⁹ Tomka Miklós: Egyház a társadalomban, Pázmány Társadalomtudomány 8., Piliscsaba, 2007

²⁰ Tomka Miklós id. mű.

A személyiség és a közösségiség védelmének egyik legkiemeltebb területe a házasság és a család.

A Gaudium et Spes konstitúció ezzel kapcsolatban a következőket rögzíti:²¹ „A személy, valamint az emberi társadalom és a keresztény közösség java szorosán összefügg a házastársi és családi közösség jó helyzetével” (GS47),

„Az emberi élet továbbadásának és felnevelésének feladatában, amit az őket illető küldetésnek kell tekinteni, a házastársak tudják, hogy ők a teremtető Isten szeretetének munkatársai és értelmezői” (GS50).

Az ember személyi méltósága alapozza meg a keresztény társadalmi tanítás többi alapelvét és alapvető értékeit. Ezeknek mintegy fundamentuma, szegletköve. Az emberi méltóság tiszteletét kell szolgálnia az alapelveknek és alapértékeknek. Mindezt így foglalja össze számunkra a társadalmi tanítás:²²

„Igazságos társadalom csak az emberi személy transzcendens méltóságának tiszteletben tartása mellett valósítható meg. A társadalom végcélját az ember jelenti, akiért létrejött: a társadalmi rendnek és fejlődésének tehát mindig a személy javára kell irányulnia, ugyanis a dolgok rendjét kell a személyek rendjéhez szabni, nem pedig fordítva...” (132. pont)

„Az emberi személy semmilyen körülmények között nem válhat eszközzé saját fejlődésén kívüli célok érdekében; ez a fejlődés egyedül Istenben és üdvösségtervében nyerheti el teljes fogalmának megfelelő kibontakozását, ugyanis az ember benső világát tekintve túllép a világegyetemen, és ő az egyetlen teremtmény, akit Isten önmagáért akart...” (133. pont)

Perszonalitás és emberi méltóság

A perszonalista megközelítés szerint az etika nem értheti meg önmagát vagy tárgyát az ember, mint személy fogalma nélkül.²³

Az erkölcsstan képes felismerni az erkölcsi igazságot, de tévedésre hajlamos, és önmagában nem rendelkezik megalapozott tekintéllyel. A cselekvést csak a személyre irányuló interakcióként tudja értelmezni, amelyért a személy felelős. A cselekvő személy önmagát alkotja meg az alkotó tudatosság révén, amely felépíti és lehetővé teszi az egyes viszonyok struktúráját.

Az emberi személy elidegeníthetetlen és fölülmúlhatatlanul megvalósuló lét, méltósággal rendelkező személy.²⁴

Ebben kereshető erkölcsi alapja és biztosítóka.

Összegzésként

A perszonalista gondolkodás jellemzője, hogy csak egy másik személy közvetítheti a személyt önmagának. A legfőbb jó és érték, amire akaratom irányul, létemnek a másik akarata által történő elismerése. Az egymást kölcsönösen igenlő akaratok közvetítése a szeretet.²⁵

Amikor azt mondjuk Isten a szeretet, akkor ez nemcsak két ember találkozásának metaforája.²⁶

Isten az emberi kapcsolatok abszolút föltétele.

„A személyes kapcsolatokban magára ébredő szellem világossága, értelmessége arra a szellemre utal, amelyet a találkozások közvetítenek ugyan, de amely éppen a találkozások abszolút föltétele és eredete. Az embernek az emberhez fűződő kapcsolatában tárul föl az Istenhez fűző, a megismerést, a szabadságot, a szeretetet lehetővé tevő transzcendenciája.”

²¹ Gaudium et Spes icl. mű

²² Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma id. mű

²³ Gájer L. id. mű

²⁴ Borsos Szabolcs: A perszonalizmus, mint az önismeret filozófiája, Kreatív Könyvkiadó, 2005.

²⁵ Borsos Sz. id. mű

²⁶ Nyíri Tamás: Antropológiai vázlatok, SZIT, 1972.

Válogatott irodalomjegyzék

- Az Egyház Társadalmi Tanításának Kompendiuma, SZIT kézikönyvek 12., SZIT, 2007.
- Anzenbacher, Arno: Keresztény társadalometika, SZIT, 1999.
- Aquinói Szent Tamás: Summa Theologiae I.-III., Gede Testvérek, 1996-98.
- Bergyajev, Nyikolaj: A történelem vége, Aula, 1994.
- Beran Ferenc: Etika, Gondolat, 2007.
- Békési Sándor: Az ember lényege, hogy SZEMÉLY, Magyar Művészet.hu
- Bolbericz Pál: A keresztény bölcselet alapjai, SZIT, 2003.
- Bolyki János: Újszövetségi etika, Kálvin, 1998.
- Boethius, A. M. Liber de persona et duabus naturis, in. PL 64
- Borsos Szabolcs: A perszonalizmus, mint önismeret filozófiája, Kreatív Könyvkiadó, 2005.
- Buber Martin: Én és te, Európa, 1999.
- Beran Ferenc-Lenhardt Vilmos: Az ember útja, SZIT, 2017.
- Gájer László: Etikai érvelésmódok, SZIT, 2025.
- Gaudium et spes konstitúció – A II. Vatikáni zsinat tanítása, SZIT, 1975. szerk: Dr. Cserhádi József – Dr. Fábíán Árpád
- Hittani Kongregáció – Libertis conscientia 26, AAS79(1987)
- Höffner, Joseph: Keresztény társadalmi tanítás, SZIT, 2002.
- Igazságosabb és testvériesebb világot, SZIT, 1996.
- Joos Hans: A hit választása, Vigilia, 2014.
- Kant, Emmanuel: A gyakorlati ész kritikája, Osiris, 2020.
- Kecskés Pál: Az erkölcsi élet alapjai, Jel, 2003.
- Kovács K. Zoltán: Jaques Maritain, a perszonalizmus XX. századi filozófusa, BIA, 2022.
- Lubac, Henri: Isten útjain, Vigilia 1995.
- MacIntyre, Alasdair: Az erény nyomában, Osiris, 1999.
- Magyar Katolikus Lexikon – Perszonalitás címszó, SZIT, 1993., szerk: Diós István – Viczián István)
- Montain, Jacques: Az igazi humanizmus, SZIT, 1996.
- Messner, Johannes: Das Naturrecht, Humboldt, 1984.
- Monnier, Emmanuel: Personalism, Párizs, 1950.
- Nyíri Tamás: Antropológiai vázlatok, SZIT, 1972.
- Nyíri Tamás: A filozófiai gondolkodás fejlődése, SZIT, 2001.
- Rokay Zoltán: Filozófiai antropológia, SZIT, 2000.
- Szabó Ferenc: A keresztények közéleti felelőssége, Keresztények az ezredfordulón, Összegyűjtött tanulmányok, PPEK, 2001.
- Szalai Ákos: II. János Pál és a perszonalitás tanítása, Konzervatórium, 2011.
- Szent II. János Pál pápa: Az igazság ragyogása, SZIT, 1994.
- Szent XXIII. János pápa: Pacem in terris, 1935., in: Az Egyház társadalmi tanítása, SZIT, 1993. szerk: Tomka Miklós – Gaják János
- Tomka Miklós: Egyház a társadalomban, Pázmány Társadalomtudomány 8. Bp-Piliscsaba, 2007.
- Turay Alféd: Az ember és az erkölcs, Alapvető etika Aquinoi Szent Tamás nyomán, Agapé, 2000.
- Turgonyi Zoltán: Természetjogállam, Kaison, 2021.
- Dr. hc. Turchany Guy: A perszonalizmus eredete, Geneve, 2020.
- Virt László: Katolikus társadalmi alapértékek, Márton Áron, 1999.
- Zlinszky János: Keresztény erkölcs és jogászai etika, SZIT, 1998.

Diego Velázquez (1599–1660): Remete Szent Antal és Remete Szent Pál

Dr. Birher Nándor

A szociális gondolkodás alapjai az Európai Unióban

Szociális vs. Gondoskodás

Nagyon nehéz a gondoskodás és a gondoskodáspolitikai fogalmát helyesen értelmezni. A nehézséget részben az okozza, hogy a nemzetközi fogalomhasználatban a gondoskodás, részben a történelmi terheltsége miatt (gondolok itt pl. a Fürsorge-fogalomra), részben pedig a gondoskodáspolitikai teljesen új megközelítése miatt nehezen fordítható. Talán leginkább az angol „care” szó lehet a megfelelő, akár care-policy akár care-economy formájában. További nehézség az is, hogy a hazai gyakorlatban is van egyfajta régies, tisztán az „eltartás” irányába mutató jelentéstartalma a gondoskodásnak, az öngondoskodás és a közösségi értékeket teremtő jelentéstartalom kizárása mellett. Jól foglalja ezt össze Z. Karvalics László a A szociálpolitika megváltozó kontextusai az információs társadalomban című írásában.

A „gondoskodó” alapállás költségvetési oldalról automatikusan feltételezte, hogy a hátrányos élethelyzet enyhítésére, a társadalmi integráció visszaállítására, megőrzésére vagy fenntartására fordított összegek a pénz és a javak áramának improduktív köréhez tartoznak. A „befektetésként” felfogott szociálpolitikai büdzsé „haszna” a társadalmi béke, a további degradálódás megállítása, bizonyos csoportoknál pedig egyfajta „humanitárius kötelezettség” mint civilizatorikus misszió teljesíthetőségének tudata. Ha az esélyteremtés mint az utólagos korrekció helyett a megelőzést előtérbe helyező alternatív megközelítés meg is jelent a szakmai közgondolkodás különböző színterein, s néhány esetben a politikai mechanizmuson keresztül valóságos programként vagy intézményi működési újdonságként tartósan be is tudott épülni a

meglévő mechanizmusok közé, az improduktivitás bűvös köréből nem tudott kiszakadni. Marxot parafrazálva: a pozitív oldal keresésekor nem az értéktöbblet jelent meg a lehetséges igazodási pontok között, hanem inkább az „értékcsökkenés” mértéke. Másképpen: még a megelőzés is egy fajta defenzív prevenciónak volt tekinthető, ami ráadásul makacsul nem számolt (ha egyáltalán számolási műveletet végzett) a legfontosabb közgazdasági változóval, az elmaradt haszonnal, ami az új értékek termeléséből kizárt társadalmi csoportokban „testesült meg”¹.

Ahogy az idézetből látszik, a gondoskodás fogalma még a régi értelmében áll, továbbá hasonlóan improduktív a szociális megközelítés is. Ennek oka talán az lehet, hogy már a szociális gondolkodásmód megjelenésénél nagyon nagy szerepet kapott az állam, amelyik mindenről és mindenkiről „gondoskodva” a menország ígértét fogalmazta meg itt a földön. Leginkább Hegel és Marx voltak azok, akik ezeket az elveket világosan megfogalmazták. Mindennek az alapja egy látszólag a végtelenségig fejleszthető társadalom volt. Az állam nélküli állam kommunista illúziója azonban ugyanúgy szertefoszlott, mint a kapitalista és jóléti államokat jellemző, a költségek nélküli technológiákra építő esztelen versenyt és látszólagos fejlődést generáló magatartás. Mindkét gondolkodásmód alapja az volt, hogy bármi áron is, de meg kell szüntetni a szegénységet, az állam kötelessége, hogy a jól működő munka alapú társadalomban mindenkinek biztosított legyen a jólét minimuma. Ezek a szép elvek azonban semmivé foszlottak akkor, amikor valaki nem kért az állami „jólétből”, például a szocializmus-

¹ Z. Karvalics László A szociálpolitika megváltozó kontextusai az információs társadalomban, Információs társadalom 2006, 10.

ban, vagy mikor kiderült, hogy a gazdasági fejlődés már nem tudja – pl. más államok kizsákmányolása nélkül – a fenntartható fejlődést, és a tökéletes szociális hálót biztosítani.

Ezekhez a felismerésekhez napjainkra még két újabb keserű tapasztalat járult: az egyik, hogy a fenntartható fejlődés a környezetet olymértékben kizsákmányolta, ami már közvetlenül is veszélyezteti az emberi életet. A másik pedig, hogy már nem csak a „fejlett nyugaton”, hanem a Földön sem születik elég ember, hogy a termelés és fogyasztás gyorsuló spirálja fenntartható maradjon.

Meg kell állapítanunk, hogy a szociális ellátórendszerek alapja a versenyre, vagy tervgazdaságra épülő, az erőforrásokat a haszon érdekében kizsákmányoló gazdaság. A szociális alapú újraelosztás alapvető célja ezen gazdaság hatékonyságának további növelése. Ez egészen jól is működött az elmúlt időszakban, hiszen egyre növekvő gazdasági eredményekről beszélhettünk az ezredforduló idején. (A. Maddison: *The World Economy – A Millennial Perspective*, 2001) A fogyasztói paradicsom azonban nem jött el, sőt éppen az ellenkezője történt. A materialista világrendek elérték fejlettségük határáig, és önpusztítókká váltak.

Napjainkra a fenntarthatóság számos vonatkozásban megkérdőjeleződött (demográfiai, természeti-környezeti, gazdasági, etc.) Emiatt az újraelosztási (szociális) rendszerek sem fenntarthatók. Lehetséges-e új, az emberre, mint segítsre és szeretetre képes létezőre fókuszáló gondoskodáspolitikát kialakítani? Ebben milyen szerepe lehet az erkölcs és a vallások normarendjeinek? Egészen világos, hogy a globális egymásrautaltság korában (Khanna Parag: *Konnektográfia: A globális civilizáció jövőjének feltérképezése*, 2017) nagyon nagy jelentőséget kap a jól, megfelelő szinteken szervezett gondoskodás (Birher Nándor-Bertalan Péter, *Hálózatokban*), és az, hogy képesek legyünk újraszervezni a közösségi létünket. Úgy tűnik a materializmusra építő modellek mindegyike, legyen az kapitalizmus vagy kommunizmus (szocializmus), csődöt mondtak, hiszen az önzésre építettek.

Éppen ezért ismételt figyelmet kell fordítani a közös értékrend, a vallásokat is megalapozó közös értékek felkutatására és megélésére. Erre hívta fel a figyelmet Mahatma Gandhi is az *Erkölciség vallása* című írásában, (Mahatma Gandhi, *Az erkölciség vallása*, Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, 1998), hangsúlyozva, hogy csak a legmagasabb rendű erkölciség megfogalmazása és megélése mentheti meg a világot. Ennek az erkölciségnek pedig nem lehet más az alapja, mint az örök érvényű emberi méltóság, a célja pedig a jó emberi élet. Ennek eléréséhez a közösségek igazi rendjét kell megtalálni, és globálisan felépíteni, felhagyva az önzés pusztító módszereivel. Egy lépés ebben a folyamatban a gondoskodás leírása és gyakorlása, azé a gondoskodásé, amelyik nyitott a teremtet világra, a másik emberre és a transzcendenciára egyaránt.

Egy újfajta szociális megközelítésre van szükség. Ez a megközelítés szakít a német idealista alapokkal, Hegel és Marx túlfűtött és forradalmi optimizmusával, helyette a valóságra fókuszálva igyekszik a legjobb megoldásokat kínálni. Ennek egyik alapja annak a felismerése, hogy az ember lelki létező is. A maga szerveztségében, bonyolultságában, jóval több mint az őt alkotó anyag összessége. A másik pedig, hogy a modern technológiák a jelenleginél sokkal hatékonyabbá tudnak tenni bennünket. A mérhetőség és számíthatóság globális korszakába értünk, ahol az eddig összegyűjtött tudás egyszerre válik elérhetővé és alkalmazhatóvá az informatika fejlődésén keresztül.

A klasszikus szociális megközelítés arra épült, hogy a gazdaságban gyakran felelőtlenül megtermelt és elfogyasztott javakból létrejött nyereségből a rászorulóknak annyit osszunk vissza, ami növeli a versenyképességünket azzal, hogy csökkenti a társadalmi konfliktusok veszélyét.

Ehhez képest a gondoskodás fogalma túlemel ezen a szemléleten, és az egymásra figyelésre épül, arra, hogy a nehéz helyzetekben is, közösségként kell viselkedni. Mert minden valóságos élet találkozás – ahogy

azt Martin Buber állítja. Ennek az életnek kell valós középponttá válnia.

Maimonidesz mindezt egyel magasabb horizontban is értelmezi a következők szerint: „Az Örökkévaló oly módon teremtette a világmindenséget, hogy abban saját létezésünket alapvető realitásként fogjuk fel, az istenességet pedig valamifajta újszerű és szerzett tulajdonságnak.” Az ember először mindig saját magából értelmezi a világot. Csak a következő lépésben jut el oda, hogy a halálra ítélt önmagán túllépjen. „Szerepünk, hogy a felfogás egy egészen új szintjére érjünk, ahol az istenesség az abszolút realitás, és mi vagyunk az új teremtmények, az isteni kifejeződés formái.” Ha sikerül az értelemnek ezt az útját végig járni, az ember megéri, hogy létezik egy nála nagyobb értelem, cél. Ez pedig nem más, mint a Lét maga. Az élet örök-érvényű szeretete.

Az ember feladata – Martin Bubernek az alább álló haszid története szerint –, hogy a földet, mint Paradicsomkertet egyre értékesebbé tegye a következő generációk sokasága számára is. „A Rebbe aznap, amikor hivatalosan is elvállalta a lubavicsi mozgalom vezetői tisztjét, egy bibliai vers idézésével kezdte beszédét: „Eljöttem az én kertembe.” Elmagyarázta, hogy az Örökkévaló a teremtés kezdetén a világmindenséget kertjének nevezte, annak a helynek, ahol lénye először tárulkozott fel. A Rebbe kijelentette, hogy oly sok ezredév után, melyek alatt az isteni jelenlét rejtve volt, s annyi fáradozás után, amelynek célja az volt, hogy az Örökkévalót ismét az emberek életének részesévé tegyék, elérkezett az ideje, hogy bevégezzük a folyamatot, s az Örökkévaló ismét kijelenthesse: „Eljöttem az én kertembe.” – ezúttal mindörökre. Vezetése alatt mindvégig ez maradt a Rebbe legfontosabb témája: a mai nemzedék szerepe abban, hogy az Örökkévalót életünk realitásává tegyék, és hogy a világot olyan helyé alakítsuk, amelyben az Örökkévaló szívesen lakozik.”

Gondoskodás: lelkiesség és technika

A gondoskodáspolitikai fogalma az államigazgatás és a területi igazgatás szintjein részben új, részben hungaricum. Jóval egyszerűbb lenne a már bevett „szociális” fogalomkészletet használni, azonban a régi modellek már nem mindenütt érvényesek, és mindez fokozottan igaz akkor, ha az egyre erősödő kihívásokra, így a háborús konfliktusokra, vagy a demográfia, a demokrácia, természet (éghajlat) radikális változásaira, - mondhatjuk- torzulásaira gondolunk az elmúlt néhány évben, évtizedben. A másik oldalon pedig említhetjük az új technológiák fejlődését, gondolva az MI-re, robotikára, genetikára, ember-gép kapcsolatokra.

Itt kell megjegyezni, hogy jórészt ezeknek a kérdéseknek a vizsgálatára (művelésére) hívta meg az egyetemeket Ferenc pápa 2023. április 30-én, a Pázmány Péter Katolikus egyetemen a következő szavakkal: „Ez az, aminek a művelésére az egyetemek hivatottak és amit a hitnek táplálnia kell. Ezért kívánom, hogy ez és minden más egyetem az egyetemesség és a szabadság központja, a humanizmus termékeny műhelye és a remény laboratóriuma legyen.”²

Természetesen az is igaz, hogy a gondoskodás jelensége jóval idősebb is, mint a szociális szerveződés, vagy éppen a legújabb, imént felsorolt kihívások megjelenése. A gondoskodás – a részben elvesztett képességünk – már az állatvilágnak is a jellemzője. A következőkben, a gondoskodás mélyrétegeit is, annak ösztönösségét szem előtt tartva kell tovább lépnünk, és megvizsgálni, hogy társadalmi szinten megvalósítható-e ez a fajta elkötelezett gondoskodás. Létrejöhete az egyetemes altruizmus, amelynek forrása a család és a polgári társadalom³? A gondoskodás tehát nem csak egyszerűen a szociális területre rendelkezésre álló források lehető leghatékonyabb elosztását jelenti, hanem egy átfogó tervezést, a rászorultak személyében az érték felfedezését, a társadalomba való integrációjukat egyaránt jelenti, pontosabban annak tudatosítását, hogy mindenki szükségszerűen

² <https://katolikus.hu/cikk/ferenc-papa-beszede-az-egyetemi-es-kulturalis-clet-kepviselohez>, 2024. 04. 09.

³ Hegel: állam-egyetemes altruizmus, polgári társadalom- egyetemes egoizmus, család-partikuláris altruizmus

egyszerre rászoruló, és segítő is. Pontosan ez adja az emberségének az értékét. Természetesen a gondoskodáspolitikai területén is, az alapelvek rögzítés követően folyamatokról, szabályozandó folyamatokról van szó. Ehhez szükség van a normák megfelelő értelmezésére ugyanúgy, mint a folyamatszabályozás legmodernebb eszköztárának a felhasználására. A gondoskodás tehát nem valami szükséges rossz, hogy a bajt csökkentsük, hanem az ember legalapvetőbb képessége arra, hogy élhető világot hozzon létre. Nem a maradék állami pénz elosztása, hanem az életképesség megőrzésének az alapja, a mai társadalom létének a feltétele. Nem is az az elsődleges kérdés, hogy van-e pénz, sokkal inkább az, hogy van-e közösség, amelyik foglalkozik a másik emberrel. Mindenkiben új kihívásokkal is kell megküzdeni. Ilyenek a globális gazdaság sokpólusúvá válása, a migráció, a demográfiai katasztrófa, a háborúk, a természeti környezet pusztulása. Természetesen új eszközeink is vannak, úgymint például az emberség lényegének a felismerése, a vallások és a lelkeség szerepének megerősödése, az elektronikai összekapcsoltság, a nyelvi különbségek megszűnte, a generatív nyelvi modellek működése, és a globális ellátási láncok. A gondoskodónak ezeket az új kihívásokat és lehetőségeket jól kell ismernie.

Csak így lehet fenntartani a már jól bevált szociális intézményeket. Fontos azonban, hogy a rászorulókat nem tekinthetjük sosem csak a társadalmi jólétet terhelő, a közösből elvevő személyeknek, hanem a közösségi gondoskodás olyan alanyainak, akik a közösség számára valóban értékes személyek⁴.

A gondoskodás alapelvei:

- az ember és az emberi közösség megismételhetetlen érték (tudni kell, mit jelent az ember fogalma, miben több a közösség, mint az egyén).
- a segítségre megfelelő forrásokat kell rendelni, azokat hatékonyan kell felhasználni. (A források terve-

zését a folyamat minden elemét figyelembe véve, a kimenetre figyelemmel kell elvégezni.)

- a nehéz helyzetek megelőzésére kell törekedni a tudatosságon, a kockázatelemzésen és a korai prevención keresztül
- a leghatékonyabb módszereket kell alkalmazni a gondoskodás során, beleértve a legújabb technológiákat is
- a figyelmet az élet forrásait jelentő kisebb közösségekre kell irányítani, úgymint család, baráti közösségek (A kapcsolatok tudatos építése kiemelten fontos szakmai kérdés is, a szubszidiaritás alapján.)
- számolni kell az újabb kihívásokkal, amelyek a szociális rendszer jelentős átalakuláshoz vezetnek, úgymint a demográfia, háború, járványok, migráció, éghajlatváltozás, mesterséges intelligencia

Kitekintés: történelmi alapok és példák

Napjainkban, ahogy az egész modernnek nevezett korban végig, újra és újra előkerül a megújulás gondolata. Az újdonság mindebben ma talán csak anynyi, hogy erre a megújulásra egyre „égetőbb” szükség van a fenntarthatatlan emberi magatartás miatt. Arról, hogy a modern kor által hozott változás miért tűnik egyelőre a semmibe vezetőnek, már sok tanulmány született.⁵ Az elmúlt évtizedekig az emberiség – a katasztrófák ellenére – még hitt abban, hogy a tudomány és a globális piacgazdaság segítségével fenntartható módon jobbítható a világ. Mára már világos, hogy az anyagi fenntartható fejlődés csak illúzió. Az emberi lét fenntarthatóságának záloga az ember felelősségtudatának és erkölcsi magatartásának fejlődése.

A marxi elméletek és a keresztény társadalmi tanítás kialakulásának korában az alapproblémák ugyanazok voltak, mint ma is, azaz az egyre „hatékonyabb” há-

⁴ Heinrich Pompey *Aus der Kraft der Weisheit des Glaubens begleiten, helfen und heilen*, Echter Verlag, Würzburg, 2022.

⁵ Talán a legpontosabb összefoglalást Romano Guardininek *A hatalom és az Újkor vége* című munkáiban olvashatjuk.

borúk, a városok lakóinak egyre növekvő magánya, elidegenedése, továbbá a megtévesztő és pusztító ideológiák megerősödése. Újdonság viszont, hogy abban az időben még nem kellett számolni a demográfiai összeomlással. A történelmi áttekintés jól illusztrálja a német szociális gondolkodás kialakulását, ami valójában egészen az EU létrejöttéig meghatározta az európai gondolkodást.

„Ketteler püspök volt a példaképem”

Az alcímbe, idézőjelbe szereplő mondat attól a XIII. Leó pápától származik, aki kiadta a katolikus egyház első – és azóta is viszonyítási pontnak számító – szociális enciklikáját, a *Rerum Novarumot*. Mégis, Ketteler püspököt kevesen ismerik, ellentétben a szociális területen szintén aktív Karl Marxszal. Pedig von Ketteler hatása a kereszténydemokrácia megszületésére jelentős volt. Mi lehet a magyarázata annak, hogy a keresztény szociális eszmék háttérbe szorultak a marxi, forradalmi gondolatokkal szemben? Ha végiggondoljuk a 20. század történetét, azt kell látnunk, hogy ennek az időszaknak a gazdaság- és szociálpolitikáját jellemzően nem a kereszténység tanítása határozta meg – legalábbis Európában. Hogy megértsük a helyzetet, a gyökerekig, vagyis a német szociális mozgalom születéséig kell ásnunk.

Talán érdemes egy rövid életrajzi áttekintéssel kezdeni, amelyik jól illusztrálja a szociális gondolkodás, és a gondoskodás születését. Wilhelm Emmanuel von Ketteler 1811-ben, négy évvel Bismarck előtt, Karácsony napján született, egy nemesi, ámde puritán körülmények között élő családba, a németországi Münsterben. Apja katolikus jogász, hivatalnok volt. Ekkoriban még alig volt sejthető, hogy a napóleoni csapatok 1812-ben elfoglalják Moszkvát, majd a győzelmet követően nem sokkal össze is omlik Napóleon birodalma, helyet adva a német–porosz identitás megerősödésének.

A németek csodálták a francia csapatok erejét, s közben a poroszok vezetésével megtanulták, hogyan lehet még a napóleoninál is erősebb sereget és államot szervezni. Lassan lejárt az elöltöltős fegyverek⁶ kora, egy új, szervezettebb, hatékonyabb, még inkább gépiesített világ épült.

Von Ketteler ebben a világban kezdett „*társadalmi mérnökösködéssel*”, azaz joggal foglalkozni, miután a jezsuitáktól még kamaszévei alatt megtanulta a bátor megkérdőjelezés, a kétkedés módszertanát. Ez egyébként meglátszott a viszonylag gyenge érettségi eredményében is. A szabályokat a tizenhét éves fiú jogi egyetemi tanulmányai alatt sem mindig tartotta kétségbevonhatatlannak. Ennek lett fizikai következménye az, hogy egy párbaj során levágtak az orrából egy darabkát, amit tökéletesen sohasem sikerült visszavarni. De, mint tudjuk, egy német „*Bursche*”-hoz legalább egy arcon viselt sérülés hozzátartozott akkoriban.

Egészen a diákévek végéig von Ketteler és Marx élete kísértetiesen hasonlított egymásra. Ezt követően azonban – a forradalmi bátorságot leszámítva – külön utakon indultak el az ifjak. Az alapvetően lusta Marxszal szemben von Ketteler az állami és a katonai szolgálatban egyaránt kitűnt, karrierje szépen ívelt felfelé, egészen addig, míg megértette: az állam feltétlen és kérdések nélküli szolgálata nem az ő sorsa. Erre az 1837-es események világítottak rá, amikor a porosz állam bebörtönözte az akkori kölni érseket, mert a vegyes házasságok kérdésében nem volt hajlandó a túlnyomóan protestáns poroszokkal kooperálni.

Ekkor erősödött meg von Kettelerben a papi hivatás gondolata, majd végül jelentkezett is az Eichstätt-i szemináriumba. 1844 nyarán szentelték pappá. Szemináriumi évei alatt, Münchenben találkozott a kor másik jelentős, szociálisan aktív keresztény gondolkodójával, Adolf Kolpinggal. Mindketten müncheni éveikben értették meg a társadalomban feszülő szociális kérdések jelentőségét. Ezeket a társadalmi kérdéseket a teológiát oktató tanárok is folyamato-

⁶ Turcsányi Károly – Hegedüs Ernő: A gyalogság szerepe az elöltöltő fegyverek korszakában. *Hadtudományi szemle*, 2014, VII. évf. 3. szám, 70–111.

san napirenden tartották. A „*munkáskérdés*” és a „*proletárok kérdése*” ekkor még fej-fej mellett haladt a katolikus egyház és a kommunisták versenyében. Nem szabad azonban elfeledni azt sem, hogy mindkét esetben a társadalom iparosodásának – és benne a szegénység jelenségének – egy teljesen más, Hegel által megfogalmazott értelmezését tette magáévá a porosz állam. Eszerint az állam olyan közösség lesz majd, amelyben dialektikus úton az egyén, a család (részlegesen altruista) és a polgári társadalom (egyetemesen individualista) fölé emelkedve megvalósítja az egyetemes altruizmust. Javában folyt tehát az a verseny, amelyben meg kellett találni a megfelelő utat egy olyan új társadalmi helyzetben, amelyet Marx ír le a *Kommunista kiáltványban* a legtalálékosabban: a polgári társadalom a „*jámbor rajongás, a lovagi lelkesedés, a nyárspolgári érzélgősség szent borzongását az önző számítás jeges vizébe fojtotta. A személyi méltóságot csereértékké oldotta fel, és az oklevelekben biztosított, nehezen szerzett számtalan szabadság helyébe az egy, lelkiismeretlen kereskedelmi szabadságot iktatta. Egyszóval, a vallási és politikai illúziókba burkolt kizsákmányolás helyébe a nyílt, szemérmetlen, közvetlen, sivár kizsákmányolást állította.*”

A katolikus szociális törekvések: a gondoskodás

Von Ketteler más úton indult, az ő választás az új társadalmi helyzetre papi jelmondata foglalta össze: „*Mostantól a földön nem lehet más céld, mint a lelkek üdve és az emberek segítése a bajban.*” Ebben a jelmondatban valódi egységbe kerül az idealista lelki és a realista testi aspektus. Amit célul tűzött ki, azt meg is valósította. Még káplánként megszervezte az ingyenes étkezést a szegény gyermekek számára. „*Egy kolduló gyermek a plébániánkon hallatlan szégyen lenne*” – mondta. Az 1846-os éhínség és tifuszbajjárvány idején a saját vagyonát osztotta szét, és

maga járt segíteni a betegeken. „*A szegényeknek érezniük kell, hogy van szeretet, amely rájuk is gondol*” – prédikálta, és komolyan is vette mindezt. Az éhezőket nem egyszerűen csak a szavakban bírta Istenre, hanem enni is adott nekik.

1848-tól, a forradalmak idejétől, a *Kommunista kiáltvány* megjelenésétől kezdődően von Ketteler is részesévé vált a politikai életnek, tagja lett az első szabadon választott német nemzetgyűlésnek. Felismerte, hogy Krisztus küldetése és a közösségi élet jól megférhet egymással. Ugyan komoly lehetősége ekkor még nem volt arra, hogy érdemben felszólaljon a nemzetgyűlésben, azonban igyekezett felhívni a figyelmet az oktatás és szakképzés szabadságának fontosságára.

Ha a nemzetgyűlésben nem is, a mainzi katolikus klubban annál nagyobb figyelem irányult a pap szavaira. Adventi prédikációit – amelyeket „*Korunk nagy szociális kérdései*” címmel tartott – a dómokban tömegek hallgatták. Az első két prédikáció a javak egyenlő és igazságos elosztásáról szólt, hangsúlyozva az egyéni felelősséget és a társadalmi újraelosztást egyaránt. Egyértelműen kiállt a magántulajdon szükségessége, illetve annak közösségi rendeltetése mellett. A harmadik prédikáció témája az emberek szabadsága volt. Ez a szabadság azonban nem az önzés, hanem az Isten-gyermekség szabadsága kell, hogy legyen. Isten gyermekeiként az Atyára és egymásra egyaránt figyelniük kell. A negyedik prédikációban rávilágított arra, hogy a társadalmi igazságtalanságot az „*igazságos bíró*” fogja majd elítélni, azaz minden tettünknek következménye van. Az ötödik adventi beszédben a Hegel által már felvázolt család, közösség, állam a téma, a prédikációk sorát pedig a szülői, baráti, tanári tekintély és példaképek iránti tiszteletről szóló tanítás zárta.

1848-ban von Kettelernek már teljesen letisztult, egyértelmű világképe volt, amelyik nem csak elmélet, hanem gyakorlatot is jelentett. Ráadásul maga az élet provokálta ki, hogy a szavairól a gyakorlatban ismét példát mutasson. 1849-ben a berlini Szent Hedvig-templomközösség vezetését bízták rá. A porosz

7 Lásd Engels, F. – Marx, K.: A Kommunista Párt kiáltványa (<https://www.marxists.org/magyar/archive/marx/1848/communist-manifesto/ch01.htm>, letöltés: 2018. 12. 12.)

protestáns vidéken húszezer katolikus hívő és ötezer katolikus katona tartozott a közösséghez, templomban rendszeresen azonban csak néhány százan jártak. A szociális gondoskodás, a karitás tapasztalata viszont itt is csodákat művelt. A kinevezést követő egy évvel később már akkora lett a közösség, hogy városi körmenetet is szervezett a plébános Berlinben, amire a reformáció óta nem volt példa.

Természetesen a helyi egyház is felfigyelt a tehetséges emberre és eredményeire, így hat évvel papá szentelése után mainzi püspökké választották. A beiktatásán megígérte, hogy figyelmét továbbra is a szegények felé fordítja. Erre szükség is volt, hiszen – hála a liberális iparosodásnak – a feudális struktúrák szétverése után a mainzi térség reménytelenül elszegényedett, az egyházi vagyont felosztották, a szerzetesrendeket szétzavarták. Újra kellett hát szervezni az egyházi életet, a püspök először a papképzésről, majd új, a karitatív feladatokat ellátó szerzetesrendek alapításáról gondoskodott. Von Ketteler szerzetesrendjei közül egyesek mind a mai napig tevékenyek a szociális gondoskodás területén.

A szociális kérdés központjába a munkáskérdést állította. Jól látta, hogy az új világrendben, és különösen is annak vezetésében nem a tőkének, hanem az erkölcsi erőnek kell(ene) diadalmaskodnia. Kolping életrajzírója minderről így ír: „A romlottság ugyanis nemcsak a nagy városok iparos osztályában volt otthonos – más osztályok is letértek a régi rend és jog útjairól. Egy bizonyos, úgynevezett művelt osztály nemcsak a határtalan erkölcstelenségben haladt előre, hanem a hamis tudományosság fegyvereivel is felvértezte magát, hogy istentelen cselekvésmódjának a jog látszatát kölcsönözze. Ez osztály embereinek útjában volt a külső állami rend, hogy ezt szétrombolhassák, előbb a keresztény vallást kellett megtámadniok.”⁸

Pontosan az erkölcsi erő szerepe miatt Ketteler meg volt győződve arról, hogy az állam önmagában képtelen a szociális kérdést megoldani. Szükség van az egyházban testet öltő szeretetre, valamint az egyházi intézményrendszerre egyaránt. A szociális kérdésben az egyháznak autonóm módon kell eljárnia. Hangsú-

lyozta, hogy az iparban az embert gépként kezelik, és megpróbálják minél olcsóbban „működtetni”. Az egyház viszont az emberben Isten képmását látja. Ez lehet az igazi emberi méltóság alapja és a szociális kérdés megoldása. Erre a megoldásra, az emberi méltóság igazi lényegének felismerésére csak az a közösség képes, amelyik elfogadja és megéli, hogy az ember Isten teremtménye, gyermeke. Nem hagyhatjuk – állította –, hogy az emberek közösségének helyére a pénz közössége lépjen.

„Mit használnak nekünk az alkotmányokban megfogalmazott úgynevezett emberi jogok, amelyekből a munkásnak oly kevés jut addig, amíg a pénz hatalom a szociális emberi jogokat lábbal tapossa?”⁶ A munkásoknak meg kell adni a maguk bérét, a magántulajdon nem csak jog, hanem kötelesség is a másik ember irányában. Mindennek az alapja azonban csak a tiszta erkölcs lehet. Ideális esetben „a munkába fektetett anyagi erő emeli az erkölcsi erőt”.⁷

Ma bármennyire hihetetlennek tűnik is, von Ketteler tevékenysége egyáltalán nem maradt hatástalan, hanem egyre többen lettek tagjai a katolikus munkásmozgalomnak. Létrejöttek a szegények érdekét ténylegesen érvényesítő katolikus szakszervezetek, az egyház szóval és tettekkel (illetve pénzzel) támogatta a betegbiztosítókat, kórházakat, iskolákat. Kellő bátorsággal foglalt állást a püspök a gyermekmunka ellen, a munkaidő korlátozása vagy éppen a pihenőnapok érdekében. Különös hangsúlyt fektetett a munkavédelem megerősítésére, az üzemi balesetek utáni kártérítés szükségességére. A püspöki konferencia előtt egyértelművé tette: a szociális kérdés a hitletéményhez tartozik, a hitből pedig szociális (politikai) kötelezettségek fakadnak. Az embert nem a tőke, hanem a társadalmi igazságosság viszi az üdvösség felé. A katolikus szociális mozgalmak lendületét két történelmi esemény törte meg. A Habsburgok 1866-os, königgrätzi veresége után egyértelművé vált a porosz elsőbbség és a jól szervezett katonai állam diadala a német katolicizmussal szemben.

A hátultöltő fegyverek, a tűzértség és az ipar fejlődé-

⁸ Schaeffer Sebestyén: *Kolping, Adolf életrajza*. Hasonmás kiadás, Vác, 2006. 223.

⁶ <http://downloads.bistummainz.de/22/2169/1/11404413888691629118.pdf> ⁷ Schaeffer, 109.

se egy új korszakot vetített előre. Ennek az új korszaknak fontos ideológiai háttére volt a Kulturkampf. A szigorú protestáns gondolkodásmód erősödése azonban nem az egyetlen problémája volt a katolicizmusnak. Legalább ekkora nehézséget okozott, hogy az I. Vatikáni Zsinat a kor égető kérdései helyett prioritásként olyan kérdéssel foglalkozott, mint a pápai tévedhetetlenség dogmája. Itt jegyezzük meg, hogy ezen a kérdésen futott zátonyra a kiváló gondolkodó, Franz Brentano papi hivatása is. Szerencsére von Ketteler nagyobb türelemmel és alázattal volt képes küzdeni az igazságért.

Von Ketteler módszeresen próbálta összeegyeztetni a német szempontból idejétmúlnak tűnő pápai politikai elméleteket és az új társadalmi kihívásokat. Miközben az 1867-ben meghirdetett és 1869-ben megnyitott I. Vatikáni Zsinatra utazott, elolvasta a frissen megjelent A tőkét, és közben biztossá vált abban, hogy a régi mechanizmusok már nem fognak működni. Tudta, hogy a tévedhetetlenség dogmája irritálja az amúgy is nem túl kereszténybarát porosz államot, ráadásul nem is szolgálja a szegények ügyét, mégis mindent megtett annak érdekében, hogy az egyház engedelmes gyermeke maradjon. Ketteler a zsinat kezdete előtt személyesen próbálta IX. Piusz pápa figyelmét felhívni a kockázatokra. Eredménytelenül. A tévedhetetlenség dogmájáról inkább nem szavazott, semmint szembemenjen a többséggel. Aggályait azonban mindig becsülettel és kellő egyértelműséggel fogalmazta meg. Ezt a nyílt kiállást a pápa is tisztelettel ismerte el később.

A katolikus egyház felső vezetése szempontjából talán túl korán fogalmazta meg a társadalomra vonatkozó meglátásait 1877-ben a Vatikánban „*A pápa és az egyház szerepe a modern világban*” címmel. Ezeket az elveket csak 1891-ben, tizennégy évvel később tette magáévá XIII. Leó a *Rerum Novarum* enciklikájában. Úgy tűnik ekkor már kicsit megkésett a munkások helyzetével, az egyház tanító részvételével és az államra háruló feladatokkal való foglalkozás, hiszen addigra a kísértet már nem csak bejárta

Európát, hanem a lelkek többségébe be is költözött. Von Ketteler ezt már nem érte meg, a római útja úgy megviselte egészségét, hogy abból már nem épült fel, s a hazafelé tartó úton, 1877. július 13-án Burghausenben, a kapucinusok kolostorában meghalt.

Von Ketteler elkötelezettsége a szociális kérdésben egyértelmű volt. Ugyan látszólag Marx karrierje hátrázta meg Európa jövőjét, azonban tudni kell azt is, hogy a korábban nagyon hatékony, a jóléti államot megalapozó, jelenleg identitásválsággal küzdő német keresztényszocialista (kereszténydemokrata) mozgalom alap gondolatait mégiscsak von Ketteler fogalmazta meg először.⁹

Ketteler hatása abból mérhető le, hogy minden vita ellenére idővel mind a német állami szociális jogalkotás, mind pedig a katolikus szociális tanítás az ő elveit vette alapul. Bismarck kijelentette, hogy Ketteler nélkül nem jutottak volna ennyire messzire a szociális kérdés megoldásában, XIII. Leó pápa pedig többször is hivatkozott a német püspökre. Ezzel együtt álma, az egyházi értékrenden nyugvó együttműködés a szociális területen, nem valósult meg. Az ember teremtésményi értékénél végül is fontosabbak lettek a piac vagy az állami ideológiák nem egy esetben diktatórikus szempontjai. Maradandó viszont a hatása abban a tekintetben, hogy egyértelművé tette az egyház aktív politikai részvételének szükségességét. 1871-ben megalakult a német Centrumpárt, amely nagyon gyorsan a második legerősebb frakció lett a Reichstagban a maga hatvanhárom képviselőjével. Ezen képviselők egyike volt Ketteler is. 1874-ben, a Kulturkampf kellős közepén hatalmas jelentősége lett a katolikus összefogásnak, amelynek eredményeként a párt már közel száz mandátumot tudott elhozni a választásokon, a következő évtizedekben pedig a német katolikusok nyolcvan százaléka támogatta a pártot.

9 <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/fazekasibolyadiana.htm>

Nem lehetetlen tehát az egyház és a politika együttműködése, nem lehetetlen, hogy az egyházban megfogalmazott értékek átjárják a társadalmat, annak ellenére, hogy ez pillanatnyilag a nyugati világban kevésbé jellemző. Ezzel együtt – von Ketteler

példáját követve – nem adható fel az igény arra nézve, hogy a társadalomban

és a politikában együtt jelenjen meg az igazság, a szabadság és a jog abban az értelemben is, amelyet Krisztus mutatott meg az embereknek.

1831-ben meghalt Hegel. Hogy a dialektika útja merre vezessen, innentől kezdték el egyre élesebben kérdezni. A porosz állam már a szellem legmagasabb szintű szerveződése volna? Vagy tovább kell lépni, és megszüntetni az államot? De még ennél is fontosabb kérdés merült fel: összeegyeztethető a kereszténység a hegeli filozófiával? A hit és az értelem képes egységes keretbe foglalni az egyházat és az államot? Ketteler és valójában Bismarck válasza is igen volt, csak más-más oldalról közelítették meg a dolgot. Ezzel szemben álltak a napjainkat is meghatározó, kommunista forradalmi és liberális nézetek, amelyek – úgy tűnt – győzedelmeskedtek von Ketteler elképzelésével szemben. Ezt a győzelmet, ahelyett, hogy csökkentette volna, csak tovább erősítette az egyházi antimodernista mozgalom.¹⁰A forradalmak véres bukása után, a jelenlegi tanácstalan helyzetben ismét ideje lenne von Ketteler nyomdokain haladva bátran elgondolkodni azon, hogy mi lehet a vallás és az állam közös értelmes programja és ennek a programnak az alapjánál a közös erkölcsi értéke¹¹.

A katolikus társadalmi tanítás jelentősége

Kiemelten érdemes foglalkozni a katolikus egyház szociális tanításával, részben mivel az nagyjából párhuzamosan fejlődött a marxista (és a liberális) szo-

ciális elvek kialakulásával, részben pedig azért, mert ez a világ legnagyobb, több mint egy milliárd embert érintő, egyszéges szociális szabályozási rendszere. Tisztában kell lenni azzal is, hogy az EU alapító atyái is ezeket az alapelveket képviselték. Közülük többeket a katolikus egyház már boldoggá is avatott, azaz életüket kiemelten példaértékűnek ajánlja. A közös cselekvés és gondoskodás szükségességét nagyon szépen összefoglalja Exupery:

Lassanként elfeledtük az embert, és az egyén problémáira korlátoztuk erkölcsi világrendünket. Megköveteltük minden egyéntől, hogy ne sértse meg a másik egyént. Minden kőtől, hogy ne sértse meg a másik követ. És nem is sérti egyik a másikat, amikor összevissza hányva kinn hevernek a mezőn. Hanem a székesegyházat, amivé lenniük kellett volna, s ami viszontásul nekik is értelmet adott volna, azt megsértik. Most is hirdetjük az emberek egyenlőségét.

De mivel elfeledtük az Embert, már nem értjük, hogy mit beszélünk. (Antoine de Saint-Exupéry, 1942)

Az egyházi szociális gondoskodás is ebből a közösségi feladatból indul ki, hozzátéve még egy nagyon fontos parancsot: Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és minden erődből! Szeresd felebarátodat, mint önmagadat!

Ezt az alábbiak szerint foglalja össze a Centesimus annus enciklika:

Így az az elv, amelyet ma szolidaritásnak nevezünk és amelynek érvényességére – mind az egyes nemzetek belső rendjét illetően, mind nemzetközi vonatkozásban – a Sollicitudo rei socialis kezdetű enciklikámban ismét rámutattam,[34] a politikai és társadalmi rendről vallott keresztény felfogás egyik alappillérenek tekintendő. XIII. Leó ezt több alkalommal kinyilvánította, „barátság” szóval jelölve, amelyet már a görög filozófiában megtalálunk. XI. Pius a nem kevésbé kifejező „szociális szeretet” megnevezést használta, míg VI. Pál

¹⁰ Kránitz M.: *A keresztény hit kialakulása és védelme*. Szent István Társulat, Budapest, 2018. 98–113.

¹¹ A szociális mozgalmak történetéhez: Koronkai Zoltán, Szigeti Szabolcs (szerk.), *A legnagyobb magyar szociális szervező Kerkai Jenő S J életműve*, Jezsuita Kiadó, 2023.

kibővítette a fogalmat a szociális kérdés napjainkban megnyilvánuló sokféle dimenziójával, és a „szeretet civilizációjá”-ról beszélt.[35] (CA10)

Az ... Egyház egész szociális tanítása szerint az ember társas jellege nem merül ki csupán abban, hogy az államhoz tartozik, hanem különféle közbülső csoportosulásokban valósul meg, kezdve a családdal, egészen a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális csoportokig, amelyek ugyanebben az emberi természetben gyökereznek és ezért – de mindig a közjón belül – saját autonómiával rendelkeznek. Ez az, amit a társadalom „személyességének” neveztem, és amit a „létező szocializmus” az egyén személyiségével együtt felszámolt.

Tudni kell, hogy az enciklikában említett létező szocializmus tágon is értelmezhető, minden olyan társadalmi berendezkedésre, melyik alapja, hogy az egyén igazi érték voltát elvegye, helyette termelő/fogyasztó egységgé redukálja. A következőkben a egyház társadalmi tanítása nagyon világosan leírja azt is, hogy mi az alapja az emberek és közösségeik személyiségvesztésének:

Ha ezután azt kérdezzük, hogy honnan ered ez a téves koncepció az emberi személy jellegéről és a társadalom személyességéről, azt kell válaszolnunk, hogy legfőbb oka az ateizmus. Az ember azáltal lesz tudatában transzcendentális méltóságának, hogy válaszol Isten hívására, amely a világ dolgaiban nyilvánul meg. Minden embernek meg kell adnia ezt a választ, mert ez a csúcspontja emberi mivoltának és ezt semmilyen társadalmi mechanizmus vagy kollektív alany sem helyettesítheti. Isten tagadása a gyökereitől fosztja meg a személyt, következésképpen a társadalmi rend átszervezésére készíti, anélkül, hogy figyelembe venné a személy méltóságát és önrendelkezését.

Az ateizmus egyébként, amelyről itt szó van, szorosan összefügg a felvilágosodás racionalizmusával, amely mechanikusan értelmezi az emberi valóságot. Ily módon tagadják az ember igazi jelentését, transzcendenciáját a világ dolgaihoz viszonyítva, de ugyanígy

tagadják azt az ellentmondást is, amely a szívében lakozik: egyrészt, hogy igényli a javak minél teljesebb birtoklását, másrészt, hogy képtelen azok megszerzésére, és ebből fakadóan mindenekelőtt üdvösségre vágyik.

Az elszemélytelenedésnek radikális következményei lehetnek, amelyeket a gondoskodáspolitikának mindeképpen meg kell akadályoznia, és ami az olyan regionális együttműködések alapja is kellene, hogy legyen, mint amilyen az EU. Mindezt a Centesimus annus a következőképpen írja le:

Amit az osztályharcban legfőképpen elítélünk, az a konfliktusról alkotott olyan felfogás, amelyet nem etikai vagy jogi szempontok vezérelnek, amely nem hajlandó a személy méltóságát tiszteletben tartani a másokban (következésképpen önmagában sem), amely ezért kizárja az észszerű egyezséget és nem a társadalom általános javát keresi, hanem egy csoportnak az érdekeit, amelyet általános érdeknek tüntet fel, és meg akarja semmisíteni azt, ami szembehelyezkedik vele. Röviden arról van szó, hogy a társadalmi csoportok közti belső ellentétek vonatkozásában felújítja a „totális háború” doktrínáját, amelyet a korabeli militarizmus és imperializmus a nemzetközi kapcsolatok terén érvényre juttatott. A különböző nemzetek érdekeinek igazságos egyeztetése helyett olyan doktrínát fogadtak el, amely a saját hatalom minden eszközzel történő kiterjesztését tartalmazza, beleértve a hazugságot, a polgári lakossággal szemben alkalmazott terrort, valamint a tömegpusztító fegyvereket (amelyeket éppen azokban az években fejlesztettek ki), hogy a szemben álló fél ellenállását megtörje.

Létrejön a hatalom személytelen rendszere, amelyik a végtelenségig képes emberellenes lenni. Ezt jelenítik meg a tömegpusztító fegyverek, és ezt jelenítheti meg a totális kontroll, aminek az egyik alapja a digitális fejlődés. (Birher, Értékalapú (Köz)igazgatás)

Figyelemre méltó, hogy a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 1996-ban kiadott körlevelében (Igazságosabb és testvériesebb világot! A Magyar Katolikus

Püspöki Konferencia szociális körlevele 1996.) hogyan foglalja össze a katolikus szociális tanítás alapelveit. A rendszerváltást követően még a szociális piacgazdaság kialakítása volt az elsődleges célkitűzés, amihez a következő alapelvek fontosak voltak. Attól, hogy mára már jelentősen megváltoztak és talán mondhatjuk, jelentősen nőttek, az előttünk álló kihívások, igazak a következő elvek:

Az egyház társadalmi tanításából különösen három szempontot kell kiemelnünk: ezeket minden társadalmi és gazdasági reformintézkedésnek tekintetbe kell vennie, ha célját, a közjó szolgálatát el akarja érni. Ezek: a személy elsődleges méltósága, a szolidaritás és a szubszidiaritás elve.

A keresztény társadalmi tanítás kiindulópontja a személy, aki egyszerre egyén és társadalmi lény. A személyiség számára mindkét összetevő nélkülözhetetlen. "Az emberi személy méltósága az Isten képmására és hasonlatosságára történt teremtésében gyökerezik, és az isteni boldogságra szóló meghívásában nyeri el beteljesedését" (KEK 1700). "Minden társadalmi intézménynek a személy az alapja, az alanya és a célja" (GS 25). A személyt senkinek sincs joga feláldozni a társadalom állítólagos javáért, de megfordítva: az egyén is csonkul, ha önérdekét és közösségi létét egymástól elszigetelve kezeli. A személy tisztelete, az emberi méltóság kijár minden embernek, bármennyire elesett réteghez tartozzon is, függetlenül attól, hogy az elesettség forrása a fizikai erő fogyatkozása, vagy a gazdasági és politikai hatalom-nélküliség, a hajléktalanság vagy éppen az illetőknek erkölcsi fogyatékoságai, bűnei. Az egyház kiáll a kitaszítottakért, a sehová sem tartozókért, síkraszáll minden diszkrimináció ellen az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében. Értelmetlennek és károsnak tartja, ha különbséget tesznek az ún. "érdemes" és "érdemtelen" szegények, a "maguk hibájából" és az "önhibájukon kívül" peremre szorultak között. Természetesen meg kell akadályozni azt, hogy egyesek a többiek kárára élősködjenek, elsősorban úgy, hogy becsületre és felelősségtudatra neveljük őket.

A társadalmi tanítás második alapelve a szolidaritás: az ember a közösség segítségével tud kibontakozni, azaz rászorul másokra; ugyanakkor magának is hozzá kell járulnia a közösség épüléséhez, segítenie kell a többiek életét. A szolidaritáselv rendezett társadalmat, szabályozott szervezeteket feltételez, s egymás kölcsönös segítségét, az együttélés formáinak rögzítését és folyamatos javítását követeli. A szolidaritás: közösségépítés, a társadalom működésének fejlesztése, szervezetének hatékonyabbá tétele; felelősségvállalás konkrét személyekért, ügyekért és eljárásmódokért. Ugyanakkor a szolidaritás-elv általánosabb társadalmi és etikai normákat is tartalmaz: a közjó szolgálatát és az igazságosság képviselését. A szolidaritás követelménye a keresztény társadalmi tanításban a szeretetből származik. Napjaink konkrét valóságára alkalmazva azt kívánja, hogy mindenkinek meg kell adni a fölemelkedéshez, az emberibb élethez szükséges segítséget, aki bármilyen okból - peremre szorult.

A keresztény társadalmi tanítás harmadik oszlopa a szubszidiaritás elve: "amit az egyes egyének saját erejükből és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt a hatáskörükből kivenni és a közösségre bízni tilos; éppen így mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség és egyúttal súlyos bűn, a társadalom helyes rendjének felforgatása, mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és benne rejlő erejénél fogva segíteni - szubszidiálni - köteles a társadalom egyes részeit, ellenben soha nem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat" (QA 79). És ez együtt jár azzal, hogy "mindenkiben fel kell szítani a szándékot, hogy kivegye a részét a közös kezdeményezésekből" (GS 31).

A szolidaritás és a szubszidiaritás elvének minden egészséges társadalomban érvényesülnie kell. Hogy ez Magyarországon is kialakuljon, ahhoz még sok erőfeszítésre van szükség. Létrejöttét nem várhatjuk csupán a gazdasági vagy akár a politikai élet szerkezeteinek átalakításától. A saját gondolkodás- és életmódunkban is alapvető változásnak kell bekövet-

keznie. Új életszemléletet kell meghonosítani, amely kezdeményező, szorgalmas és takarékos, tiszteli a többi embert, és közösséget vállal velük.

Új alapelvek a gondoskodás területén – Magyarországi gyakorlat

A filozófiai magasságokba való felemelkedés helyett két gyakorlati szempontra hívjuk fel a figyelmet. A gondoskodás lényege a személyes elköteleződés, egyfajta lelkiség, a másik ember, az élet megismételhetetlen értéke mellett, továbbá az a techné, gyakorlat, amelyik lehetővé teszi a hatékony társadalmi beavatkozást. Mindez történhet a társadalomszervezésen keresztül ugyanúgy, mint a legmodernebb technológiák alkalmazásával. A gondoskodás fogalmának a két pillére tehát az emberi kapcsolatokat fókuszba helyező lelkiség¹², amelynek leírását Buber a következők szerint adja meg: „Az igazi közösség nem azáltal jön létre, hogy az emberek érzelmekkel viselkednek egymás iránt, hanem a következő két dolog által: hogy mindannyian eleven kölcsönviszonyban állnak egy eleven középponttal, és hogy mindannyian eleven kölcsönviszonyban állnak egymással.”¹³

A másik pillér a Techné, a küldetés megvalósítása a világban. Ehhez egyre újabb és újabb eszközök állnak rendelkezésünkre, amelyeket az új kihívásoknak

megfelelően kell használnunk. Ide tartoznak a társadalomszervezés innovatív eszközei, a vezetés és irányítás új eszközei, a segítő kapcsolati rendszerek tudatos formálása, a kapcsolattartás eszközeinek a kialakítása és összekapcsolása, de ide tartoznak az olyan új eszközök alkalmazásai is, mint például a robotok, virtuális technológiák, mesterséges intelligencia napi szintű felhasználása.

A gondoskodás tudományának ezekre a szempontokra kell elsődlegesen figyelemmel lennie, úgy, hogy az olyan aktuális kihívásokra reagál, mint:

- a családok szerepének megváltozása, és ezzel kapcsolatban felkészülés a demográfiai katasztrófával együtt járó társadalmi kihívásokra, különös tekintettel az elmagányosodásra;
- a környezeti változásokból, továbbá a radikális társadalmi konfliktusokból (háborúk) adódó társadalmi kihívások;
- az ezekből következő államigazgatási, gazdasági kihívások.

Egyértelműen azonosítható, hogy jelentős, a világ egészét érintő változásokra kell felkészülni. Ehhez nem elég az eddig megszokott módon, a viszonylag jól kiszámítható környezetben működő szociális rendszerekben való gondolkodás¹⁴. A prevenció, vagy

12 Az Istennel való találkozás nem azért történik az emberrel, hogy Istennel foglalkozzék, hanem, hogy az értelmet tettel bizonyítsa a világban. Minden kinyilatkoztatás elhívás és küldetés. Csak hogy az ember újra meg újra a megvalósítás helyett a kinyilatkoztatáshoz való visszakanyarodást választja; a világ helyett ő inkább Istennel foglalkozna. Martin Buber, *Én és Te*, 141.

13 Im. 54.

14 A szociális szolgáltatások rendszere, Magyarországon 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról alapján.

Szociális alapszolgáltatások

- Falu- és tanyagondnoki szolgáltatás
- Étkeztetés
- Házi segítségnyújtás
- Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás
- Családsegítés
- Közösségi ellátások
- Támogató szolgáltatás
- Utcai szociális munka
- Nappali ellátás

Szakosított ellátások

- Az ápolást, gondozást nyújtó intézmények 1. idősek otthona, 2. pszichiátriai betegek otthona, 3. fogyatékos személyek

éppen a reziliencia jegyében képessé kell válni a gondoskodás minden eszközének rendszerszintű felhasználására, a közösség túlélése érdekében.

Megjelenik a „gondoskodó” fogalma, aki valamilyen, akár szakmai oknál fogva, de mindenképp szakmai kompetenciákkal kíván egy szociális helyzetben segíteni. Lehetnek ők professzionális segítők, de akár olyan családtagok, akik sajátos felkészültségükkel tudnak otthon segíteni¹⁵. (Pl. a gyógypedagógia képzésen gyakran érintett szülők vesznek részt.)

1. Fókuszok:

1.1 Öngondoskodás és szubszidiaritás

Az öngondoskodás esetében túl kell lépni az eddigi, jellemzően a magán-nyugdíjmegtakarításokban gondolkodó narratívákon. Az öngondoskodás természetes alapja a történelem során a család volt. Ennek hiányában képessé kell válni az időskorral kapcsolatos kihívások kezelésére, illetve az azokra való felkészülésre. Mindennek alapja – a magán tőke biztosításán túl – a rendelkezési jog meghatározása a cselekvőképesség tartós csökkenése, vagy megszűnése eseté-

re. Ezen túlmenően pedig szükséges olyan támogató rendszerek kialakítása, amelyek képesek egyszerre kezelni a vagyoni jogi, személyiségi jogi, és személyes kérdéseket is. Mindez nagyon bonyolult, hiszen a jogi keret is most van kialakulóban. Jelentős előrelépésnek tekinthetjük, hogy a Polgári Törvénykönyv 2013-as kiadásában először szerepel¹⁶ annak lehetősége, hogy a cselekvőképesség jövőbeli korlátozása esetére jognyilatkozatot lehessen tenni. Mindez azonban csak az első lépés az öngondoskodás feltételrendszerének kialakítása során.

Tanulságos vita alakult ki 2022 év végén, a már említett szociális törvény tervezett módosítása kapcsán Magyarországon. A jogszabály módosítás előtti állapota az alábbiak szerint határozta meg a törvény célját:

„A szociális ellátás feltételeinek biztosítása – az egyének önmagukért és családjukért, valamint a helyi közösségeknek a tagjaikért viselt felelősségén túl – az állam központi szerveinek és a helyi önkormányzatoknak a feladata.”

A törvényjavaslatban az alábbi szöveg szerepelt az imént idézett megfogalmazás helyett: „1. Az egyén szociális biztonságáért elsősorban önmaga felelős. 2. Ha az egyén a szociális biztonságának megteremtésére önhibáján kívül nem képes, abban – anyagi lehetősége és személyes képessége arányában – a hozzátartozó kötelessége segíteni. 3. Ha az egyén

otthona, 4. szenvedélybetegek otthona, 5. hajléktalanok otthona

- A rehabilitációs intézmények 1. pszichiátriai betegek rehabilitációs intézménye, 2. fogyatékos személyek rehabilitációs intézménye 3. szenvedélybetegek rehabilitációs intézménye, 4. hajléktalanok rehabilitációs intézménye
- Az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények - 1. időskorúak gondozóháza, 2. fogyatékosok személyek gondozóháza 3. pszichiátriai betegek átmeneti otthona, 4. szenvedélybetegek átmeneti otthona, 5. hajléktalanok átmeneti szállása 6. éjjeli menedékhely
- A lakóotthonok

Támogatott lakhatás

15 Ezen túlmenően a „gondoskodó” lehet egyfajta humán technológus is, aki képes az ember-gép interakciós térben hatékonyan cselekedni.

16 2013. évi V. tv. X. CÍM RENDELKEZÉS A CSELEKVŐKÉPESSÉG JÖVŐBELI KORLÁTOZÁSA ESETÉRE 2:39. § [Az előzetes jognyilatkozat]

(1) Nagykorú cselekvőképese személy cselekvőképességének jövőbeli részleges vagy teljes korlátozása esetére közokiratban, ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratban vagy gyámhatóság előtt személyesen előzetes jognyilatkozatot tehet.

(2) A nyilatkozatot tevő személy az előzetes jognyilatkozatban

a) megnevezheti azt az egy vagy több személyt, akit gondnokként rendelni javasol;

b) kizárhatja egy vagy több személyt a gondnokok köréből; és

c) meghatározhatja, hogy egyes személyes és vagyoni ügyeiben a gondnok milyen módon járjon el.

(3) Az előzetes jognyilatkozatot be kell jegyezni az előzetes jognyilatkozatok nyilvántartásába. Az előzetes jognyilatkozat nyilvántartásba való bejegyzésének elmaradása az előzetes jognyilatkozat érvényességét nem érinti.

(4) Az előzetes jognyilatkozat megtételére vonatkozó rendelkezéseket a jognyilatkozat módosítására és visszavonására megfelelően alkalmazni kell. A visszavont előzetes jognyilatkozatot a nyilvántartásból törölni kell.

megélhetése önmaga és a hozzátartozók által nem biztosítható, a lakóhelye szerinti települési önkormányzat gondoskodási kötelezettsége áll fenn. 4. Az állami támogatásban részesülő karitatív szervezetek feladata a szociális biztonságban nem élők felkutatása és – erejükhöz mérten történő – segítése. 5. Ha az egyén szociális biztonsága a 4. bekezdésben foglaltak ellenére nem teremthető meg, annak biztosítása az állam kötelezettsége.¹⁷

A jogszabály mai napon hatályos szövege, - ami jelentős társadalmi vitát követően alakult ki - pedig a következő:

2. §^{*} (1) Mindenki felelős önmagáért.

(2) Ha az egyén önmagáról gondoskodni nem képes, őt – a képességeik és lehetőségeik szerint, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) rokonságára vonatkozó szabályai szerinti sorrendben – a hozzátartozók segítik.

(3) Ha az egyén önmagáról gondoskodni nem képes és a hozzátartozók (2) bekezdés szerinti gondoskodásra vonatkozó köteleességüket nem teljesítik, az egyén lakóhelye szerinti települési önkormányzat jogszabályban meghatározott feltételek szerinti gondoskodási kötelezettsége áll fenn.

(4) Ha az egyén önmagáról gondoskodni nem képes, és a hozzátartozók a (2) bekezdés szerinti, a települési önkormányzat pedig a (3) bekezdés szerinti gondoskodásra vonatkozó köteleiséget nem teljesítik, az államnak jogszabályban

meghatározott feltételek szerinti kötelezettsége áll fenn.

(5) Az állam és a települési önkormányzat a szociális gondoskodás feltételeinek biztosításával összefüggő feladatainak ellátása során együttműködik az egyházi és civil szervezetekkel.

(6) A szociális intézmények és intézkedések rendszerének kialakítása és működési kereteinek biztosítása az állam és a települési önkormányzat feladata e törvényben meghatározott módon.

Jól látható, hogy a gondoskodás államtól független rendszereire való hatáskör és felelősségtelepítés csak részben tudott megtörténni. Világos, hogy az állam nem vonulhat ki a szociális ellátásból. Ezzel együtt annak is világosnak kell lennie, hogy a gondoskodás jóval összetettebb rendszer, mint az állami szociális ellátások összessége. Eből a szempontból a jelenlegi definíció jó középútnak tekinthető.

Teljesen világos az is, hogy a szubszidiaritás elveinek megfelelően kell érvényesülniük a gondoskodáspolitikai rendszerek kialakítása során.

Ezen a ponton érdemes röviden kitérnünk a németországi társadalombiztosítás legújabb pillérére, az „ápolásbiztosításra”¹⁸, amelyet 1994-ben vezettek be. Ennek lényege, hogy az egészségbiztosításban lévők kötelesek az ápolásbiztosításban is részt venni, hiszen jelentős mértékben előregedő társadalom képe rajzolódik ki a következő évtizedekben. A vo-

17 T/1620. 13. §

18 Sozialgesetzbuch (SGB) - Elftes Buch (XI) - Soziale Pflegeversicherung (Artikel 1 des Gesetzes vom 26. Mai 1994, BGBl. I S. 1014)

§ 1 Soziale Pflegeversicherung

(1) Zur sozialen Absicherung des Risikos der Pflegebedürftigkeit wird als neuer eigenständiger Zweig der Sozialversicherung eine soziale Pflegeversicherung geschaffen.

(2) In den Schutz der sozialen Pflegeversicherung sind kraft Gesetzes alle einbezogen, die in der gesetzlichen Krankenversicherung versichert sind. Wer gegen Krankheit bei einem privaten Krankenversicherungsunternehmen versichert ist, muß eine private Pflegeversicherung abschließen.

(3) Träger der sozialen Pflegeversicherung sind die Pflegekassen; ihre Aufgaben werden von den Krankenkassen (§ 4 des Fünften Buches) wahrgenommen.

(4) Die Pflegeversicherung hat die Aufgabe, Pflegebedürftigen Hilfe zu leisten, die wegen der Schwere der Pflegebedürftigkeit auf solidarische Unterstützung angewiesen sind.

(5) In der Pflegeversicherung sollen geschlechtsspezifische Unterschiede bezüglich der Pflegebedürftigkeit von Männern und Frauen und ihrer Bedarfe an Leistungen berücksichtigt und den Bedürfnissen nach einer kultursensiblen Pflege nach Möglichkeit Rechnung getragen werden.

(6) Die Ausgaben der Pflegeversicherung werden durch Beiträge der Mitglieder und der Arbeitgeber finanziert. Die Beiträge richten sich nach den beitragspflichtigen Einnahmen der Mitglieder. Für versicherte Familienangehörige und eingetragene Lebenspartner (Lebenspartner) werden Beiträge nicht erhoben.

natkozó jogszabály első szakasza az alábbiak szerint fogalmaz:

A gondozásra szorultság kockázatának szociális biztosítása érdekében, mint a szociális biztosítás új önálló ága, létre kell hozni a szociális ápolási biztosítást. A szociális ápolási biztosítás védelme alá törvény erejénél fogva mindenki beletartozik, aki az állami egészségbiztosításban biztosított. A magán-biztosítottaknak magán ápolási biztosítást kell kötniük. A szociális ápolási biztosítás fenntartói az egészségpénztárak. Az ápolási biztosítás feladata, hogy segítséget nyújtson a gondozásra szorulóknak, akik a gondozásra szorultság súlyossága miatt támogatásra szorulnak. Külön kitér a jogszabály arra is, hogy az ápolás során figyelembe kell venni a férfiak és nők gondozásra szorultsága közötti különbségeket, valamint szükségleteiket a szolgáltatások iránt, és amennyire lehet, számolni kell a különböző kulturális igényekkel is.

Az ápolási biztosítás kiadásait a tagok és a munkáltatók hozzájárulásai fedezik. A hozzájárulások a tagok járulékalapként figyelembe vehető jövedelméhez igazodnak. A biztosított családtagok és bejegyzett élettársak (élettárs) után nem kell hozzájárulást fizetni¹⁹.

1.2 Társadalmi kapcsolatok, közösségek tudatos formálása

Illúzió lenne azt gondolni, hogy akár az államközpontúságra szocializált posztkommunista (szocialista) országokban, akár más, jelentős népességcsökkenéssel szembenézni kénytelen, vallási identitásukat hihetetlen sebességgel veszítő államokban egyszerű lenne a gondoskodás rendszereinek szubszidiaritásra épülő

kialakítása²⁰. A probléma gyökere a társadalmi jövőkép, a buberi értelemben vett „találkozások” hiányában keresendő. Az emberi természetben rejlő, a másik irányába mutató kötelesség érzést, részvét-érzést, ismét meg kell találni, és az önzés, továbbá a verseny fogalmi helyett vissza kell hozni a közbeszédbe. Rá kell mutatni arra, hogy mindez elengedhetetlen a közösség túlélése érdekében. A hiányzó korábbi közösségek helyett (pl. család, vallás, falu), új közösségek kialakítását kell előmozdítani.

Talán Nietzsche az, aki általánossá tette azt az élettelenes hitet, amely szerint, a keresztény morál nem a felsőbbrendű ember értéke, az igazságosság csak arra való, hogy a hétköznapi embereket félrevezessék vele. Valójában a fejlődés útja, a hatalom akarása, az erősebb győzelmét kell, hogy jelentse. Ennél azonban jóval árnyaltabb képet ad az igazságosságméletek etológiai, biológiai kutatása. Csányi Vilmos felhívja a figyelmet arra, hogy a társadalom nem szerződés, pláne nem jól kiszámítható szerződés, hanem - ehelyett - változásban lévő nemlineáris rendszer²¹. Az igazságosság kérdésének alapja a javak elosztása. Az elosztás szervezetsége életképesebbé teszi a csoportot. Éppen ezért a lojalitás, mint a csoport iránti feltétlen hűség, amelyet egyfajta „globális elköteleződés” alapoz meg, és az egyezkedés képessége, mint a személyes érdekek érvényesítése egyaránt fontos. Ez együttesen olyan együttéléshez vezet, amelyekre jellemző 1, a közös cselekvés, 2, a morális elköteleződés, 3, saját érdek háttérbe szorítása, 4, transzformáció, egy szorosabb és magasabb rendű egység létrehozása. Ezek a szempontok egyébként a Durkheim által a vallás definíciójaként meghatározott szempontok is²². Csá-

19 A rendszer működésével kapcsolatos számadatok az alábbi linken érhetők el: https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3_Downloads/Statistiken/Pflegeversicherung/Zahlen_und_Fakten/Zahlen-Fakten_Pflegeversicherung.pdf

20 Schopenhauer-nél a principium individuationis maja fátylának fellebbentése a szeretetben, mint részvétben jelenik meg. A végkövetkeztetés azonban mindkét esetben az életakarat megtagadása. A világ mint akarat és képzet, 66§, továbbá 450, 458.

21 Csányi Vilmos, Az igazságosság biológiai aspektusai, in Dalos Rimma, Kiss Endre (ed.) Az igazságosság, Budapest, 1998, 61-71.

22 Csányi, 66.

nyi hangsúlyozza továbbá azt is, hogy a genetikai és a kulturális evolúció párhuzamosan²³, egymással kapcsolatban zajlik.

Ahogy egyre több emberi közösség alakul ki, úgy jelenik meg az interakciók új formája is, amelyek az időleges egyezségeken, a változó (csoportfüggő) moralitáson, a kompromisszumokon, és a saját csoport előnyben részesítésén alapul. Ezek az egyezkedések elvezettek ahhoz, hogy nagy számosságú csoportok voltak képesek az egymás melletti életre.

Mindez azonban nem azt jelenti, hogy az egyes egyének szerződést kötve létrehozták a „Leviatánt”. Szó sincs egyéni versengésről, hanem arról, hogy a csoportok kooperációja és versenye biztosítja minden egyes egyénnek az életfeltételeket. Ideális esetben a csoportok közti versengés hatásait a csoporton belül csillapítja a saját közössége. Az egyéni versengések viszont teljes egészében tönkreteszik a csoportot, és a környezetét egyaránt. Ha a csoport nem képes az egyéni vágyakat korlátozni, azokat a környezeti lehetőségekhez igazítani, akkor a csoport „felfalja” a környezetét. A verseny, amennyiben az „totálissá” válik, nem jelent előnyt. Ugyanúgy, ahogy a szabadság is hátrány, ha azt a csoport nem képes korlátozni. Az igazságosság ilyen módon semmiképp sem jelent korlátlanyságot, vagy teljes egyenlőséget. Már csak azért sem, mert az igazságosság kérdése mindig különböző szerveződési szinteken jelenik meg. Az egyénitől egészen a globálisig tartó végtelen skálán. A szerződéselméletek idealisztikus elméletei nem tarthatók²⁴.

Az igazságos szerveződések értelmezésében, és ennek rendszerbe helyezésében komoly tapasztalatai vannak

a karitásztudománynak, amelyekre figyelemmel célszerű a közösségszervezésről is gondoskodni.

Különösen is fontos lehet ebben a kontextusban is az önkéntesség, mint közösségszervező erő értékelése is.

1.3 Fenntartható közösség - család

„A népesség összeomlása potenciálisan a civilizáció jövőjének legnagyobb kockázata”
Elon Musk

Különösebb környezeti vagy egyéb társadalmi katasztrófák nélkül is elképzelhető – a korábbi narratívákkal szöges ellentétben álló – forgatókönyv, amely szerint a földön élő emberek száma akár 15 éven belül jelentős csökkenésnek indulhat²⁵. A fenntarthatatlanul nagy népességnövekedés ugyanolyan kockázat, mint a túlzott népességcsökkenés, egy, növekedésre optimalizált gazdaságban. Csak a legújabb kutatások teszik nyilvánvalóvá, hogy a családok szerepe mekkora jelentőséggel bír a kiegyensúlyozott, fenntartható elosztási rendszerekben. Ugyan már Arisztotelész is világosan definiálta a család fontosságát, amelyet a keresztény hagyomány folyamatosan alátámasztott²⁶, napjainkra mégis háttérbe szorult ez az alapvető intézmény, amelynek hármas alapja a „proles, fides, sacramentum”, azaz a gyermekek, a hűség és az „eleven középpont”, a szentség. A család megkerülhetlensége miatt a gondoskodáspolitikai középpontjába kell helyezni ezt a régi intézményt²⁷.

A család a szocializáció alapvető közege is. Nehéz elképzelni, hogy etikát, a teremtett világgal való elkötelezettséget az iskolában lehetne úgy tanítani, hogy valódi eredményt érzünk el. Gyakran pontosan az ellenkezőjét tapasztaljuk ennek. Minél több forrásból zúdítjuk az erkölcsi elvárásokat, vagy a zöld célokat

23 A témában lényeges irodalom, Mahatma Gandhi, Az erkölcsiség vallása, Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, 1998, 39-42.

24 Csányi 70.

25 Már 2040 körül elérheti a világ népessége a 8,5 milliárdos plafont, és az évszázad végére hatmilliárdra csökkenhet a Földön élő emberek száma, Earth4All <https://earth4all.life/news/open-letter-calling-on-world-leaders-to-show-long-view-leadership-on-existential-threats/>, 2024. 03. 28.

26 Katolikus egyházi tanítás, evangélikus etika (Bonhoeffer).

27 Többben összekapcsolják a római birodalom meggyengülését az erkölcsök, különösen is a családdal kapcsolatos erkölcsök meggyengülésével. Sárly Pál, Iustinianus császár egyházpolitikai rendelkezései, Szent István Társulat, Budapest 2012, 189.

az egyénekre, annál inkább nő a feldolgozatlan szorongás, viszont annál kevésbé jutunk érdemi megoldáshoz²⁸. A tényleges megoldáskeresés, a traumák feldolgozása és a feszültségek feloldásának ideális helye a család, amelyik a stabilitással, hűséggel, szentséggel nyújt megfelelő keretet a következő generációk gondolkodása számára. Ezek a felismerések éppen annyira triviálisak, mint az, hogy az emberek nőnek vagy férfinak születnek. Elemzésük azonban – a rájuk épülő konfliktusos társadalmi diskurzusok miatt csak viszonylag szűk körben megtört. Ehhez a körhöz tartozhatnak az egyházak. „A halál kultúrájával szemben a család az élet kultúrájának a helye.”²⁹

A család másik aspektusa, az „emberség családja” fogalom. Ennek a keresztény gyökerei abból a teológiából fakadnak, amely szerint minden ember Isten gyermeke, és így egymás testvérei³⁰.

A fenntarthatóság az egyéni és közösségi érdekek szempontjából egyaránt kiemelt jelentőségű. Ennek érdekében külön kell foglalkozni a fenntarthatóság, különösen is a társadalmi fenntarthatóság kérdésével. Minden megtérés, így az ökológiai megtérés³¹ alapja is a gondolkodásmód átalakulása. Fontos megállapítása XVI. Benedek pápának, hogy „a külső sivatagok azért szaporodtak el a világon, mert a belső sivatagok szétterjedtek³²”.

1.4 Legújabb technikák és technológiák alkalmazása a közösség-szervezésben és az ellátásban

Mivel a nagy ideák nem vezettek eredményre sem a világháborúk előtt, sem azokat követően, ezért a gondolkodás a gyakorlat felé fordult. Zárójelbe kerültek a nagy miértek, a helyükre a működés zavartalansága került. Az elmúlt időszak ennek a megközelítésnek a létjogosultságát igazolta, napjaink történései viszont egyre inkább megkérdőjelezzik ezt. Pontosan emiatt újra kell gondolni a legújabb technológiák hasznosításának lehetőségét, a gyakorlat szempontjait kiegészítve a „lelkiség” szempontjaival.

Mindez természetesen feltételezi a már jól bevált szociális ellátórendszerek működését. Ahogy korábban már jeleztem, ezt hazánkban egy régi, (bár sokat módosított) jogszabály, az „1993. évi évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szabályozza”.

Sok olyan új technikai vívmány áll rendelkezésre, amelyik segíthet átalakítani a korábban megszokott szociális ellátási rendszereket. Érdekes átmeneti példa lehet az un. gondosórák rendszere, az időseknek hazánkban ingyenesen nyújtott segély-jelző rendszer.

Az új technológiák kutatása és alkalmazása azonban felelős kutatói, ill. felhasználói magartarást igényel. Szükség esetén persze túllépünk minden korábbi szabályzáson, azonban a „kötelesség³³ megszegése” jelentős következményekhez vezethet, amelyek felelős

28 Ellentmondva ezzel egyes klasszikus kommunikációelméleteknek, mint pl. Luhmann rendszerelmélete.

29 II. János Pál pápa, Centesimus annus enciklika (1991. május 1.), 39: AAS 83 (1991) 842. [Magyar kiadás: II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 795.]

30 Laudato 'si, 13. Közös otthonunk megvédésének sürgető kihívása magában foglalja azt az igyekezetet is, hogy az egész emberi családot egyesítsük a fenntartható és átfogó fejlődés keresésében, mivel tudjuk, hogy a dolgokon lehet változtatni.

31 Laudato 'si VI. fejezet 3. (216–221).

32 XVI. Benedek pápa, Szentbeszéd a péteri szolgálat ünnepélyes megkezdéseként bemutatott szentmisén (2005. április 24.): AAS 97 (2005) 710.

33 Kant imperatívusza.

mérlegelése elengedhetetlen³⁴. Jelenleg a genetikai kutatásokon túlmenően komoly kérdéseket vet fel a mesterséges intelligencia alkalmazhatósága, vagy a bionikán belül az emberi és gépi tevékenységek szoros összekapcsolása. A felelős gondoskodáspolitikának ismernie kell ezeket az új kihívásokat, és az ilyen technológiák alkalmazása során figyelemmel kell lenniük a veszélyekre is. Kérdéseket vethet fel a virtuális valóság, vagy a kiterjesztett valóság alkalmazása egyes rászorultak esetében, ugyanúgy, ahogy a szociális ellátórendszerhez kapcsolódó adatok gyűjtése is.

4 Összegzés

A gondoskodáspolitikai olyan összetett ismert és készség-halmazra építi, amelyik magában foglalja a karitásztudomány, a fenntarthatóság és teremtvédelem, illetve a statisztika és adattudományok tematikáját, kiegészítve ezzel a klasszikus szociális-tudományok ismeret és készség anyagát. Ez együttesen teszi lehetővé, hogy a gondoskodásban egyszerre legyen jelen a professzionalitás, a legújabb technikai vívmányai, és az emberre fókuszáló lelkeség. Ennek a kulcsfogalmi foglalja össze az 1. tábla, illetve illusztrálja a két festmény is, Bühlertől, és Sieger-Ködertől.

³⁴ Ide tartozik például az abortált magzatok sejtvonalán fejlesztett vakcinák (egyes covid vakcinák) kérdése is. Pápai Életvédő Akadémia Dignitas Personae eligazítása kimondja, hogy az elvetélt magzatból nyert szövetekből származó sejtvonalak kutatása „megkülönböztetett felelősséggel” jár, a rosszban való együttműködés lehetősége miatt. Hasonló, korábbi kérdést vet fel a Pernkopf-atlasz használhatóságának kérdése is.

Gondoskodás - ember		
Elv	Lélek	Techné
Fókusz	Öngondoskodás, szubszidiaritás Közösség és kapcsolatok Fenntarthatóság, család	Szociális ellátórendszer Új technológiák
Módszer	Prevenció Oktatás Folyamatszabályozás Szabályozáskomplexitás	

X ábra: a gondoskodáspolitikai kulcsfogalmak, forrás saját

Hans Adolf Bühler (1877-1951) aus dem Jahr 1912: "Prometheus bringt den Menschen das Feuer". A kép a világháborúk idején, a Freiburgi Egyetem aulája fölött egyszerre jelzi a tudás, és az emberfeletti ember korának eljöttét, miközben a szociálisan kiszolgáltatott „tömegek” valamiféle csodára, segílyre várnak, annak ellenére, hogy mindnyájan tisztában vannak vele: ők az „utolsó emberek”.

Sieger Köder – 1973 Das Mahl der Sünder A kép a papképző Collegium Germanicum et Hungaricum vidéki ebédlőjében, az utolsó vacsorára utalva mutatja be a rászorulóknak asztalközösségét. Mindannyian a saját, hiányokat és értékeket egyszerre hordozó személyiségüket adják hozzá az egy pontra, a gondoskodásra fókuszáló asztalközösséghez. A háttérben a tékozló fiú története látható.

Dr. Sőre Zoltán és Dr. Sőréné dr. Batka Eszter***

Szolidaritás és emberi méltóság a végrehajtási eljárásokban: jogi, társadalmi és erkölcsi dimenziók

Kulcsszavak: szolidaritás, emberi méltóság, társadalmi kohézió, végrehajtási eljárás, empátia

Absztrakt:

Tanulmányunkban a szolidaritás fogalmát, történeti fejlődését, társadalmi, vallási és erkölcsi vonatkozásait, valamint modern jelentőségét tárgyaljuk, különös hangsúlyt fektetve a bírósági végrehajtási eljárásokra, ahol meglátásunk alapján, rendkívül nagy jelentőséggel bír. A szolidaritás alapvető emberi és társadalmi erény, amely az összetartozás, kölcsönös segítségnyújtás és közös felelősségvállalás elvére épül. A szolidaritás gyökerei az ősi közösségekben gyökereznek, ahol az együttműködés a túlélés feltétele volt. Modern értelemben társadalmi kohéziót teremt, az igazságosság és emberi méltóság biztosítását szolgálja. Hangsúlyozzuk, hogy a szolidaritás nem csupán érzelem, hanem erkölcsi kötelezettség és társadalmi alapelv, amely mindenki javára irányul. A szolidaritás hiánya növeli az egyenlőtlenségeket, feszültségeket és társadalmi széthullást eredményezhet.

Bevezetés

A szolidaritás az emberi társadalmak egyik alapvető szervezőelve, amely egyszerre erkölcsi érték, társadalmi kötelék és jogelv. A fogalom gyökerei az ősi közösségi együttélésben keresendők, ahol a túlélés feltétele az egymás iránti kölcsönös segítségnyújtás volt. Az idők folyamán a szolidaritás jelentése bővült és árnyaltabbá vált: a vallási tanításokban sorsközösséget, a jogi nyelvben kötelezettségvállalást, a társa-

dalomtudományban pedig az összetartozás és kölcsönös felelősségvállalás eszméjét fejezi ki.

A tanulmány célja a szolidaritás fogalmának átfogó vizsgálata, amely kiterjed annak történeti fejlődésére, vallási és erkölcsi dimenzióira, valamint modern társadalmi szerepére. Külön figyelmet fordít a bírósági végrehajtási eljárások kontextusára, ahol a szolidaritás hiánya gyakran társadalmi feszültségeket, méltánytalanságot és az emberi méltóság sérelmét eredményezi. A dokumentum rávilágít arra, hogy a végrehajtási eljárásokban – amelyekben az érintettek kiszolgáltatottsága különösen nagy – a szolidaritás nem pusztán erkölcsi ideál, hanem gyakorlati szükségszerűség a társadalmi kohézió megőrzése érdekében.

A tanulmány bemutatja, hogyan jelenik meg a szolidaritás különböző társadalomtudományi elméletekben, vallási tanításokban és jogi keretek között, valamint miként kapcsolódik a modern társadalmi kihívásokhoz, például a kilakoltatások és az adósságcsapdák problémáihoz. Kiemelendő, hogy a szolidaritás nem korlátozódhat pusztán jótékonyági gesztusokra, hanem olyan tartós társadalmi és intézményi struktúrák kialakítását igényli, amelyek képesek megvédeni a legkiszolgáltatottabb csoportokat is.

A dolgozat arra keresi a választ, hogy miként lehet a szolidaritás elvét a gyakorlatban érvényesíteni, és hogyan járulhat hozzá egy igazságosabb, emberközpontúbb végrehajtási rendszer kialakításához.

* Dr. Sőre Zoltán PhD hallgató Károli Gáspár Református Egyetem, Konzulens: Prof. habil Dr. Czine Ágnes, társkonzulens: Prof. habil Dr. Birher Nándor Máté

** Dr. Sőréné dr. Batka Eszter PhD hallgató Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Konzulens: Prof. habil dr. Birher Nándor Máté

Miért is van szükség szolidaritásra a végrehajtási eljárások során?

- 1. Az emberi méltóság védelme:** A végrehajtási eljárások súlyosan érinthetik az adósok alapvető jogait, különösen a lakhatáshoz való jogot. A szolidaritás biztosítja, hogy az eljárások során az emberi méltóság megőrzése elsődleges szempont legyen.
- 2. Társadalmi kohézió fenntartása:** A végrehajtási eljárások során a társadalom peremére sodródó emberek támogatása megelőzheti a társadalmi kirekesztést és az ebből fakadó konfliktusokat. A szolidáris megközelítés hozzájárul a társadalmi békéhez.
- 3. Az adósságspirál és kilakoltatások megelőzése:** A szolidaritás alapú támogatás (pl. tájékoztatás, közvetítés, szociális háló) sok esetben megelőzhetné az árveréseket és kilakoltatásokat.
- 4. Az igazságosság és egyenlőség biztosítása:** A szolidaritás hozzájárul a jog és erkölcs összhangjához, elősegítve, hogy a végrehajtási eljárások ne csupán jogszerűek, hanem méltányosak és humanusak legyenek.
- 5. Empátia és közös felelősségvállalás:** A végrehajtási eljárásokban részt vevő szervezetek (bíró-ság, végrehajtó, állam) és a társadalom részéről is szükséges az empátikus hozzáállás. Ez csökkenti a megalázottság érzését, elősegíti az adósok re-integrációját.
- 6. Közösségi szintű megoldások szükségessége:** Egy szolidaritáson alapuló közösségi háló kiépítése, mely a végrehajtási eljárásokhoz kapcsolódna, segítené az érintetteket mind lelki, mind anyagi támogatással.

1. A szolidaritás fogalma, fajtái, jelentősége

A szolidaritás, mint társadalmi és erkölcsi fogalom, alapvető pillére az emberi együttélésnek, a közösségek működésének és a fejlődésnek. Bár a szó modern

értelme viszonylag későn jelent meg a nyugati gondolkodásban, maga a jelenség – a kölcsönös segítségnyújtás, az összetartozás érzése és a közös cselekvés – az emberi történelem kezdetei óta jelen van.

A szolidaritás gyökerei mélyen a korai emberi társadalmakba nyúlnak vissza. Az ősközösségekben a túlélés elengedhetetlen feltétele volt a csoporttagok közötti együttműködés. A vadászat, a gyűjtögetés, a menedékhely építés és a védekezés mind kollektív erőfeszítést igényelt. Az egyéni sebezhetőség a csoport erejével és összetartásával volt ellensúlyozható. Ez a kölcsönös függés és segítségnyújtás, bár még nem a modern értelemben vett szolidaritás, alapozta meg a későbbi fejlettebb formáit. Az archaikus vallások és mítoszok is gyakran hangsúlyozták a közösség fontosságát, a rászorulókat megsegítését, mint alapvető erkölcsi parancsot.

„A szolidaritás szó kissé megkopott, és olykor helytelenül értelmezik, ám sokkal többet jelent a nagylelkűség néhány szórványos cselekedeténél. Új mentalitás kialakítását követeli meg.”¹ A szolidaritás nem csupán a bajban való segítségnyújtást jelenti, hanem a megelőzést, a közös felelősségvállalást és a fenntartható jövő építését is. Ez magában foglalja a társadalmi kohézió erősítését, a különbségek elfogadását és a társadalmi igazságosság érvényesítését.

A szolidaritást úgy is definiálhatjuk, mint az emberiség erejét. Mivel a Földön számos ember él, így a szolidaritás is számos jelentéssel bír. Hiszen különbözőek vagyunk, így bizonyos témákban nem pontosan ugyanaz a véleményünk, ami így természetes. Egy dolog van azonban, amiben mindannyian megegyezünk, mégpedig az, hogy egytől egyig emberek vagyunk. Minden ember más és más tulajdonságokkal bír, nincs két egyforma ember, azonban mindig lehet egy közös cél, amit együttesen sikerre lehet vinni. A tengerben számtalan hullám van, mégis azok a hullámok egyek a tengerrel, a tengerből jönnek létre, s csak a természetüket, formájukat tekintve különbö-

1 Evangélii Gaudium, <https://katolikus.hu/dokumentumtar/2979>, letöltve: 2022. 04. 02.

zőek. A konfliktus szülőanyja a különbözőség illúziója.² A szolidaritás, számos ponton megjelenik az életünkben, manapság pedig különös jelentőséggel bír.

A szolidaritás a klasszikus szociológia kulcsfogalma, azonban definiálása korántsem egyszerű. A fogalom elsődlegesen arra az elemi kötelékre utal, mely egy tetszőleges társulás fenntartásához nélkülözhetetlen, azaz egy társulás minden tagja rá van utalva a többi tagra, vagyis potenciálisan rászorulnak a többi tag materiális vagy szimbolikus segítségnyújtására, emellett minden taggal szemben megfogalmazódnak a többiekért hozott áldozatokra és erőfeszítésekre vonatkozó elvárások. A tagok ez által tehát potenciális segítségnyújtóvá válnak. Ez az egymásra való utaltság az, ami létrehoz egy társadalmon belül egy fajta köteléket, egymásrautaltságot, azaz a társulások integrációjának kulcsát jelenti. A szolidaritásra vonatkozó kérdés egyidős a szociológia kialakulásával.³

A szociológiában elsőként az első szociológushoz⁴, Auguste Comte nevéhez fűződik a szolidaritás tematizálása.

Szintén nála jelent meg elsőként az a gondolat, hogy a munkamegosztás a társadalmi szolidaritás forrása.⁵

Émile Durkheim meglátása alapján a társadalmakban a szolidaritás kétféle formája van jelen. Két alapvető társadalomtípust különböztet meg, a mechanikus szolidaritás társadalmait, tehát azokat a társadalmakat, melyeket a kollektív tudat irányít, ahol az individualitás nem létezik, nincs munkamegosztás a közösségeken belül. A társadalmi munkamegosztás megjelenésével alakul ki a másik, az úgynevezett organikus szolidaritás társadalma, ahol a társadalomban, köszönhetően a fejlett munkamegosztásnak,

individualizálóik, a kollektív tudat szabályozóereje gyengül.⁶

A modern társadalmakban a fenti szabályozás kétféle formája egyszerre van jelen.⁷

A szolidaritás elvében különleges jelentőséget kap az emberi személyek lényegileg közös természete, a méltóság és az emberi jogok minden emberre vonatkozó egyenlősége. Az egyház tanítása szerint a szolidaritás a társadalomban megnyilvánuló olyan jóakarat, törekvés, amely minden ember javára irányul.⁸

A szolidaritás, vallási megfogalmazásban közösségvállalás, sorsközösség. Jelentése újlat (solidarietas) a latin solidus szóból származtatható, mely jelentése szilárd, tömör, jól megalapozott, egész. Az Ószövetségben az egyén és a közösség egymáshoz való viszonyát társadalmilag a nagycsaládokra, nemzetségekre, törzsekre tagolódás, vallási szempontból pedig a szövetség gondolata határozta meg. A természetes köteléken belül az azonos életforma, a szokás, a hagyomány, a vallás és a jogrend kapcsolta össze egymással az egyes tagokat. A sorsközösség abban az értelemben, hogy minden tagnak része van a jóban, rosszban, áldásban és átokban, valamint az egész népnek, illetve képviselőjének Istennel való kapcsolatában. Ugyanakkor a képviselőnek is kezességet kellett vállalnia Isten előtt a tagok vallási erkölcsi magatartásáért, elsősorban Istennel kötött szövetség feltételeinek hűséges magatartásáért. Az átok az utódokra is átszállt.⁹ Az egyes személyeket ért büntetés az egész családot, népet, törzset sújtotta.¹⁰ A sorsközösség nem olyan objektív adottságokra épült, mint a vérrokonság, vagy egy adott közösséghez való tartozás, így nem értelmezték mágikusan, hanem szubjektív etikai háttére is volt. Az egy kötelékbe tartozó tagok

2 Cyrill Scott, <https://www.citatum.hu/szerzo/Cyrl_Scott>letöltve: 2022. október 30.

3 Szolidaritás a késő modernitásban: Sik Domonkos, In: Szociológiai Szemle 28(1): 4–32. o.

4 Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába Osiris kiadó, Budapest, 2006.

5 https://socio.hu/uploads/files/2019_2/32_takacs.pdf 2020.04.26.

6 Maczonkai Mihály: Jogszociológia, Dialóg Campus, Budapest - Pécs, 2005.

7 https://socio.hu/uploads/files/2019_2/32_takacs.pdf 2020.04.26.

8 http://www.ncssz.hu/download.php?file_id=973 2020. 02.28.

9 Ter 9,25;12,2

10 Szám 16,32; Józs 7

egymással, a fővel és a közösséggel egy „hús”-nak (és „egy csont”-nak) vallották magukat.¹¹ Annak érdekében, hogy a tagok vétke ne hozzon az egész közösségre átkot, büntetést, a bűnös taggal határozottan szembe kellett fordulniuk, kitaszítás vagy átok formájában. A bűnöst „ki kell irtani a népből”¹² Mindenkinek hatalmában áll tehát a saját erkölcsi döntésével a bűnben és a bűnhődésben közösséget vállalni, avagy nem vállalni, egyéni döntés kérdése.

A szolidaritás a modern megfogalmazás szerint a francia jogi nyelvből származik. A régebbi solidité és az újabb solidarité az adósságot vállaló testület jellemzője. A szót kezdetben bizonyos jogi összefüggésben használták. A szolidaritáskötelezettség „minden adós korlátlan kötelezettsége valamely adósság teljes összegére vonatkozóan, melynek bárki által történő kiegyenlítése megszünteti a többiek kötelezettségét”. A szolidaritásközösség olyan közösség, melyben ki-ki a saját teljesítőképessége szerint viseli a terheket”, ilyen például a társadalombiztosítás. A köznap szóhasználatban a szolidaritás kölcsönös kötelezettségvállalást, egymás megsegítésének készségét jelenti.¹³ A szolidaritás szó csak az 1848 utáni munkásmozgalmakban vált át politikai jelszóvá. Karl Marx a szolidaritás fogalmát radikalizálta, mivel összekapcsolta a termelőeszközök forradalmi kisajátításának folyamatával. Auguste Comte révén a fogalom társadalomtudományi viták tárgyává vált, mely szerint az emberek csoportokká, végül pedig az emberiséggé fogja össze, azaz társadalmilag integrálja. Comte a szolidaritást a fokozódó munkamegosztással kapcsolta össze, mely a modern társadalmak életfeltétele és egyúttal az összetartozásuk alapja is. Émile Durkheim fogalma Comte meghatározását továbbfejlesztette. Így vált a szolidaritástársadalmi kohé-

zióvá, két típusát – a mechanikus és az organikus szolidaritást – megkülönböztetve.¹⁴

A katolikus társadalmi tanítás alapelveiből kiindulva a perszonalitás – szolidaritás-szubszidiaritás hármasságát kell szem előtt tartanunk, melyet elsőként Oswald von Nell - Breuning hangsúlyozott. Ezen fogalmak azonban csak együttesen értelmezhetőek, azaz bármelyik túlhangsúlyozása a másik kettő kárára értelmetlenné, sőt mi több lehetetlenné teszi a közjó elérését.¹⁵

Amíg a perszonalitás elv alapján, minden ember, mint személy fejt ki alapvető jogigényét, addig a szolidaritáselvben ennek a jogigénynek megfelelő kötelességekről van szó, melyek mindenkire nézve kötelező jelleggel hatnak a jogközösség keretein belül, továbbá a jogközösség egészére is vonatkoznak. A szolidaritás elve tehát társadalmi együttműködésre kötelez, „melynek célja mindenki számára biztosítani a személy emberjogi státuszát.”¹⁶

A szubszidiaritás fogalma a latin subsidium szóból ered, ami segítséget jelent. Olyan segítségről van itt szó, mely a magánszemélyek kezdeményezőképességét segíti elő a magasabb társadalmi szinten levő személyekkel, szervezetekkel szemben, illetve annak segítségét a közjó elérése érdekében.

A szolidaritás azonban nem szűkíthető le kizárólag a szociálpolitikára, vagy a kreatív tevékenység területére, át kell, hogy járja a társadalmi, gazdasági élet egészét.¹⁷

„Az emberek és népek közötti újszerű függőségi kapcsolatoknak, amelyek valójában a szolidaritás formái, át kell alakulniuk olyan kapcsolatokká, amelyek egyfajta valóságos és tényleges erkölcsi-társadalmi szolidaritásra irányulnak, mivel minden emberi vi-

11 Ter 2,23;29,14

12 Lev 7,20-27

13 Arno Anzenbacher. Keresztény társadalometika, 2001. 187.o.

14 Harry Alpert: Emile Durkheim and his sociology, Columbia University Press, London, 1939., 181. o.

15 Anzenbacher. Keresztény társadalometika, Szent István Társulat, Budapest, 2001. 187.o.

16 Uo.

17 <https://barankovics.hu/keresztenydemokracia-adatbazis/a-keresztenydemokracia-tortenete> letöltve: 2020.04.25.

szonyban benne gyökerezik ez a morális követelmény. A szolidaritás tehát két egymást kölcsönösen feltételező szempontból közelíthető meg:

- társadalmi alapelvként és
- erkölcsi erényként.”

A szolidaritás továbbá valóságos és tényleges erkölcsi erény is; „nem holmi érzelem és homályos együttérzés vagy felszínes részvétel a sok közeli és távoli szenvedő ember iránt, ellenkezőleg, szilárd és tartós elhatározás a közjóért való fáradozásra, azaz a munkálkodásra külön-külön és együttesen mindenki javáért, mert mindannyian felelősek vagyunk egymásért”. A szolidaritás az alapvető társadalmi erények csúcsán helyezkedik el, mert az igazságosság dimenziójában kap helyet, és ez olyan erény, amely kiemelkedő módon irányul a közjóra, továbbá „a felebarát javáért való munkálkodás” dimenziójában van, „evangéliumi értelemben készen arra, hogy ’elveszítsük életünket’, a másikért, ahelyett, hogy kizsákmányolnánk, a másikat szolgálva, ahelyett, hogy őt saját hasznunkra elnyomnánk.

A társadalmi tanítás szolidaritásról szóló üzenete nyilvánvalóvá teszi, hogy a szolidaritás és a közjó között, a szolidaritás és a javak egyetemes rendeltetése között, a szolidaritás és az emberek, népek egyenlősége között, valamint a szolidaritás és a béke között szoros kapcsolat van.¹⁸

Összefoglalva, a szolidaritás a kezdeti emberi közösségektől kezdve, a felvilágosodáson és az ipari forradalmon át, egészen napjainkig, az emberi együttélés alapvető motorja. Bár a fogalom értelmezése és megjelenési formái változtak a történelem során, lényegében mindig a kölcsönös segítségnyújtást, az összetartozás érzését és a közös cselekvési képességet fejezi ki. A modern világ kihívásaival szembeesülve a szolidaritás nem csupán egy szép eszme, hanem létfontosságú gyakorlat, mely hozzájárulhat egy igazságosabb, békésebb és fenntarthatóbb jövő megteremtéséhez.

18 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_hu.html

19 Bihari Mihály - Pokol Béla: Politológia, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 9. o.

20 Anzenbacher, Keresztény társadalometika, 188. o.

21 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, Összintéze II. János Pál Pápa a társadalmi tanítás tanítómesterének,

2. Miért van szükség a szolidaritásra?

A szolidaritás kölcsönös elkötelezettséget és az egymás megsegítésére való hajlandóságot kellene, hogy jelentse az emberi társadalomban, ami – meglátásunk alapján – sajnos szinte teljesen kihalt a mai társadalomban. Az ember, mint társadalmi lény, valamiféle módon részt kell, hogy vegyen a társas közösségi viszonyai alakításában, mely során az egyéni és a saját társadalmi csoportja, közössége érdekeit követi, illetve próbálja meg érvényesíteni.¹⁹

Álláspontunk szerint a kölcsönösségen van a hangsúly. A szolidaritás elve, mint normatív társadalomelv mindenekelőtt és legfőképpen jogelv, hangsúlyozza Nell Breuning.²⁰

A szolidaritás célja, hogy ösztönzően hassunk egymásra, kölcsönösen és mindenkire nézve igazságosan gondolkodjunk és gondoskodjunk egymásról. A szolidaritás akkor működik a legjobban, ha tiszteletben tartjuk egymás eltérő szükségleteit és életkörülményeit, megértjük, hogy a szolidaritásnak számos módja van, és összehangoljuk válaszainkat. A szolidaritás tehát kölcsönös elkötelezettséget és az egymás megsegítésére való hajlandóságot kellene, hogy jelentsen az emberek közösségeiben, ami – nézőpontom szerint – csekély mértékben van jelen a mai társadalmakban.

A szolidaritás valóságos és tényleges erkölcsi erény is; nem holmi érzelem és homályos együttérzés vagy felszínes részvétel a sok közeli és távoli szenvedő ember iránt, ellenkezőleg, szilárd és tartós elhatározás a közjóért való fáradozásra, azaz a munkálkodásra külön-külön és együttesen mindenki javáért, mert mindannyian kölcsönösen felelősek vagyunk egymásért. A szolidaritás az alapvető társadalmi erények csúcsán helyezkedik el, mert az igazságosság dimenziójában kap helyet, és ez olyan erény, amely kiemelkedő módon irányul a közjóra.²¹

Fedélhez jutni, alapvető emberi jog, és egyben alapvető emberi szükséglet is. A biztonság, a biztos háttér, minden embernek alapvető szükséglet ahhoz, hogy munkáját képes legyen ellátni, a családja számára képes legyen anyagi biztonságot és a megfelelő élet-színvonalat megteremteni. A szerencsétlenül járt, otthonukat elvesztő emberek számára – még a veszélyhelyzet nélkül is - nagy kihívást jelent, hogy viszszerterjenek a mindennapi életbe. Sokszor kilátástalannak tűnik mindez. Rendkívüli erőfeszítésbe kerül minden ember, család számára az új otthon megteremtése, hiszen a kiszolgáltatottság, megalázottság érzésén nem olyan könnyű felülkerekedni, így vitathatatlanul kézenfekvő megoldás a bűnbak keresése, melynek tárgyasult formája a végrehajtási eljárás során a végrehajtó, az eljárás elrendelése alkalmával a Bíró-, vagy éppen a Közjegyző.

Bár a covid-19 okozta válság adósmentő intézkedései között a természetes személy lakóingatlana értékesítése, valamint a folyamatos árverésekre érkezett aktiválási kérelmek teljesítése iránt intézkedni nem lehetett és a veszélyhelyzet megszűnését követő 15 nap elteltéig továbbra sem lehet, a kilakoltatások, birtokbaadások is halasztásra kerültek. A „kedvező” intézkedések azonban nem tartanak örökké. Fontos szem előtt tartani, melyről sokszor megfeledkeznek az emberek, hogy a kedvezmények a kamatokat nem érintik! A veszélyhelyzet megszűnése után az eljárások folynak tovább, a törlesztő részletek elmaradása miatt jelentősen megnőtt tartozások önerőből történő visszafizetése számos adós vonatkozásában mondhatni lehetetlen. Belátható, hogy megfelelő otthon és segítség nélkül sok esetben a probléma csak tovább burjánzik. Ha nincs meg az anyagi háttér, az életszínvonal hanyatlik, az egyik alapvető emberi jog hiánya előidézi egy másik háttérbe szorulását. Gondoljunk csak bele, ha a szülő szociális helyzete romlik, csökken a gyermeke esélye arra, hogy meg-

felelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésben, védelemben és gondoskodásban részesüljön. A probléma, problémát szül.

Magyarországon a szociális munkások bevonása sajnálatos módon egyáltalán nem valósul meg a végrehajtás területén. Úgy véljük, hogy sokszor a tájékozatlanság, a nem megfelelő kommunikáció, vagy annak hiánya okozza a legnagyobb problémát. Meglátásunk alapján az eljárások jelentős hányada el sem jutna az árverés folyamatáig, ha a kommunikáció megfelelően működne. Ennek megvalósításához azonban a felek kölcsönös együttműködésére volna szükség.

Egy teljesen új szociális modell kiépítése mindig sokba kerül, a felmerülő problémák megoldása kizárólag csak közfinanszírozásból nem várható el. Véleményünk szerint rendkívüli jelentőséggel bírhatna egy, a szolidaritáson alapuló közösségi hálózat kiépítése, amely a végrehajtási eljáráshoz szorosan kapcsolódna, hiszen a társadalom ide jutott rétegeit a teljes elkeseredettség jellemzi. Meglátásunk alapján, a szociális struktúra beépítése, különösen ma, elengedhetetlen eleme lenne a végrehajtási eljárásoknak, melyre számos kapcsolódási pontot látok.

Szolidaritásra tehát azért van szükség, mert az emberi társadalom alapvető működéséhez elengedhetetlen. Lényegében a **közös, kölcsönös kötelesség- és segítségvállalást** jelenti, ami számos szinten nyilvánul. Az alábbiakban összegezném a legfontosabb okokat, amiért szükségünk van rá:

- **Társadalmi kohézió és stabilitás:** A szolidaritás összetartja a társadalmat. Ha az emberek érzik, hogy számíthatnak egymásra, ha kölcsönösen segítik egymást, akkor erősebb, stabilabb és harmonikusabb közösségek alakulnak ki²². Ez csökkenti a feszültségeket, az

az igazságosság és a béke evangélium tanúságtevőjének, 192-193. pont, https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_hu.html, letöltve: 2022. 04. 02.
22 John Rawls: A Theory of Justice - the belknap press of Harvard University Press Cambridge, massachusetts, 1971. <https://giuseppicapograssi.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/08/rawls99.pdf> letöltve 2025.03.02.

egyenlőtlenségekből fakadó konfliktusokat, és elősegíti a békés együttélést.²³

- **Segítség a rászorulóknak:** A szolidaritás révén gondoskodunk azokról, akik valamilyen hátrányos helyzetben vannak (betegség, szegénység, fogyatékoság, katasztrófa sújtotta területen élés stb.). A társadalmi (állami) szociális juttatások rendszere (pl. közegészségügy, közoktatás, nyugdíj, szociális segélyek) a szolidaritás elvén alapul. Emellett az önkéntes segítségnyújtás, jótékonykodás is a szolidaritás megnyilvánulása.
- **Közös célok elérése:** Akár egy kis közösségről, akár egy egész országról van szó, a szolidaritás lehetővé teszi, hogy az emberek összefogjanak és közös célokért dolgozzanak. Ha valaki egyedül nem tud megoldani egy problémát, a közösség ereje segítségével ez lehetségessé válik.
- **Igazságosság és egyenlőség előmozdítása:** A szolidaritás hozzájárul az igazságosabb társadalom kialakításához azáltal, hogy törekszik a szélsőséges egyenlőtlenségek csökkentésére és mindenki számára hozzáférhetővé teszi az alapvető javakat és szolgáltatásokat.
- **Kockázatok megosztása:** A modern társadalmakban sok olyan kockázat létezik (pl. betegség, munkanélküliség, öregedés), amelyek egyéni szinten nehezen kezelhetők. A szolidaritási alapú rendszerek (pl. biztosítási rendszerek, nyugdíj) révén a kockázatok megoszlanak a közösség tagjai között, így mindenki nagyobb biztonságban érezheti magát.
- **Emberi méltóság tisztelete:** A szolidaritás alapja az, hogy minden embert szerethető és egyenlő méltóságú lénynek tekintünk. Ez az elv arra ösztönöz bennünket, hogy segítsünk a bajban lévőknek, és ne hagyjunk senkit magára.²⁴

- **Az ellenálló képesség növelése:** Egy szolidáris társadalom jobban tud alkalmazkodni a válságokhoz, legyen szó gazdasági nehézségekről, természeti katasztrófákról vagy társadalmi konfliktusokról. Az összefogás és a kölcsönös segítségnyújtás révén könnyebben túléljük és helyreállunk a közösségek.²⁵

A szolidaritás tehát nem csupán egy morális elv, hanem egy gyakorlati szükségszerűség is, amely hozzájárul az egyéni és a kollektív jóléthez, valamint egy igazságosabb és élhetőbb világ megteremtéséhez.

3. A szociológia és a végrehajtás kapcsolata

Az ember társadalmi lény. A társadalom azonban nem csupán egyének egyszerű, esetlegesen egymás mellé rendelt halmaza, hanem van bizonyos szerkezete (struktúrája), vannak csoportjai, szervezetei, intézményei, van kultúrája, vannak különféle szubkultúrái, illetve a társadalomban való együttélésnek vannak bizonyos szabályszerűségei, amelyek messzemenően befolyásolhatják az egyének gondolkodásmódját, viselkedését és életmódját.²⁶

Az állam társadalmi preferenciái, közigazgatási rendszerének hagyományai, nagymértékben befolyásolják egy állam jóléti rendszerét, tükrözhetik a hagyományokat, de néha akár ezektől független is lehet. A társadalmi szolidaritás mértéke, a felelősség megosztása azonban nagyban befolyásolja azt, hogy a társadalmak mit részesítenek előnyben. Relevanciával bír egy társadalomban az is, miként vélekednek annak tagjai a téren, hogy egy nehéz élethelyzetbe került egyénen a család, a civil társadalom, önkéntes szervezetek, az állam, vagy maga az egyén kell-e segítsen. Egyes vizsgálatok arra utalnak, hogy - más volt-szocialista országokhoz hasonlóan - Magyarországon erősebb a

23 Émile Durkheim: A társadalmi munkamegosztásról, Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 79.o.

24 Az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata - <https://coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-letöltve> 2025.05.12.

25 Az Európai Unió Alapjogi Chartája - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT> letöltve 2025.05.12.

26 Kiss Zoltán László: Bevezetés a szociológiába, Dialóg Campus, Budapest, 2019., 13. o.

szolidaritás, mint Nyugat-Európában, ugyanakkor valamivel gyengébb, mint a keleti szomszédjainál.²⁷

A nevelés annyiféle, ahány közeg van a társadalomban, ebből adódóan az emberek – különböző eseményekre - eltérően reagálnak. Minden társadalom kialakítja a maga eszmeemlékét, azaz azt, hogy milyen legyen az ember szellemi, testi és erkölcsi szempontból. Ennek az eszménynek bizonyos mértékben minden állampolgár számára ugyanannak kellene lennie. Ez az eszmény csak egy bizonyos ponton túl differenciálódik, azoknak a sajátos környezeteknek megfelelően, melyeket minden társadalom magában hordoz. Egy ember testi, szellemi, erkölcsi készségeit, - melyeket elvár tőle általánosságban a politikai társadalom és speciálisan a sajátos környezet, amelybe tartozik - a gyermekkorban táplálja bele a felnőtt generáció, a nevelés folyamata során.²⁸ A nevelés tehát a fiatal nemzedék szocializálása, képessé tétele arra, hogy az individuum, erkölcsi értékekkel gazdagodva az adott társadalom megfelelő tagjává váljon. Eltérően a fizikai és a szellemi képességek megszerzésére való törekvéstől, melyek fejlesztése az egyén belső motiváltságától függően alakul, az emberek kifejezetten erkölcsi tulajdonságai csak külső hatásra alakíthatók ki. Az erkölcsi tulajdonságok ugyanis számtalanszor önmegtartóztatást követelnek az egyéntől, tehát zavarják őt a természetes mozgásában. Az ember valójában csak azért ember, mert társadalomban él. Az erkölcs tehát a közösségi életből származik.²⁹

Az emberi társadalom szabad lények együttese. A társadalom minden tagjának követelése van, akár nagyok vagy kicsinyek, de a társadalom életképességét meghatározzák. A társadalom azonban utat rajzol, ily értelemben a kötelességünket úgy teljesítjük, hogy az nem kerül különösebb erőfeszítésünkbe.³⁰

Az intézményekhez – melyek közé akár egy végrehajtói iroda is tartozhat - normák és értékek tartoznak, amelyek az intézményesült viselkedést előírják, továbbá megszegését büntetik. A kultúrán az anyagi javak, normák és értékek együttesét értjük. A szociológia nem más, mint a társadalmi élet törvényszerűségeit kutató tudomány. Aki jártas a szociológia területén, az vélhetően jobban megérti a társadalmat is. Képes védekezni a manipulatív, félrevezető nézetekkel szemben, illetve képes arra, hogy a társadalom - szociológiában kevésbé jártas - egyedei számára bizonyos támpontot nyújtson³¹, Alapvető fontosságúnak tartom egy végrehajtási eljárás során, hogy a végrehajtók munkáját egy olyan szervezethez tartozó munkások támogassák, mely kifejezetten arra hivatott, hogy a rászorulókat mind lelki-ekben, mind anyagilag segítse.

4. Társadalmi normák

A társadalmi normák, a társadalmi csoportok, emberi közösségek kollektív viselkedését, magatartását irányító szabályok együttesét jelölik. Az emberi normák, a mi tudat kialakulása tette az emberi fajt ennyire életképesse,³² azonban a mai társadalomban az a bizonyos „mi tudat” egyre halványulni látszik, előtérbe kerülnek az önös érdekek, melyek a társadalom szétforgácsolásához vezethetnek. A mi-tudat leírásában Martin Buber volt eddig a legpontosabb. Az emberek kapcsolatait társadalmi mintázatokat hoznak létre. Ezekben a mintázatokban jelenik meg az a hatalom, mely képes érvényre juttatni a mi-tudat, tehát a közösség akaratát. Az ember természeténél fogva az evolúciós fitness optimumot a mi-tudat megélésével képes elérni,³³ pont ezért lenne óriási jelentősége a társadalmi együttműködésnek.

27 Rédey Ákos, Utasi Anett: Szociálisan érzékeny környezet fejlesztés, Pannon Egyetem, 2012 https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0012_szocialisan_erzekeny_kornyezet/ch02.html letöltve: 2021. 02. 28.

28 Émile Durkheim, Nevelés és szociológia, Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 20-21. o.

29 Durkheim, 25.

30 Henri Bergson, Az erkölcs és a vallás két forrása Szent István Társulat, Budapest, 2002. 9-32. o.

31 Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris, Budapest, 2006. 35. o.

32 Birher Nándor: A közösség szabályai, 12.o. <http://epa.oszk.hu/02000/02065/00005/pdf/EPA02065_gazdasageti-ka_2013_05_birher%20nandor_%20a%20kozossege%20szabalyai.pdf>letöltve: 2021. 03. 28.

33 Birher Nándor – Boros István: Döntéshozatal-elemzés, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2013. 260. o.

A társadalmi együttműködés nem kis feladat, ha belegondolunk abba, hogy már a családon belül is számtalan nézeteltérés alakul ki a mindennapi élet során. Meglátásunk szerint sajnos a legtöbb ember általában úgy gondolkodik egy adott probléma felmerülése során: miért pont én tegyek azért, hogy jobb legyen a világ, figyeljen oda a másik! Magyarországon hajlamosak vagyunk a felelősséget egymásra hárítani, a felmerülő problémákért a másikat okolni. Az emberek általában azt nézik, hogy a másinak miért és miye van, ahelyett, hogy mélyen magunkba néznénk, és megpróbálnánk egy már kialakult helyzetből kiutat találni. Hiszen az ember képes cselekvésének célját meghatározni. Az emberi szabadság a tudatosságban és az önuralomban manifesztálódik, vagyis az ösztönök kontrolljában. Az ember számára ez a szellemi ellenőrző képességgel válik mindaz lehetővé, hogy saját maga jelöljön ki önmaga számára követendő értéket, melyet tetteivel kíván megvalósítani. Ez az érték mindenki számára szabadon választható értéket jelent, ez adhat értelmet az életnek. A választásnak mindössze egy korlátja van; mindenkinek választania kell, hiszen a nem választás lehetősége nem más, mint a céltalanság választása³⁴. Fenti gondolatok különösen megszívlelendőek volnának egy-egy „adósságcsapdába” kerülő ember számára is, azaz mindenekelőtt fel kellene tudni mindenkinek tenni a kérdést - Hogyan tovább, ha nem tudom fizetni a törlesztő részleteket? - mielőtt választ.

Vajon mi jellemzi leginkább a társadalmakat? A konfliktus, vagy az együttműködés és a harmónia?

A harmóniaelméletek szerint, a társadalmakat az együttműködés jellemzi, a konfliktus csak kivételes esetekben van jelen. Ezzel szemben a *konfliktuselméletek* meglátása alapján a társadalmakat a konfliktusok jellemzik, melyek nem feltétlenül a szükségés

rosszat jelentik, hanem a társadalom általuk fejlődik. Konfliktusok nélkül a társadalom csupán stagnál.

Léteznek a csereelméletek, melyek nézetei alapján, a társadalom tagjai egymással – nemcsak anyagi, hanem eszmei, szellemi - javakat cserélnek, mint például a megbecsülés, a szeretet, az engedelmisség. A kényszerelméletek szerint, a cserét, mely mindenki számára hasznot hoz, sokkal inkább az elnyomottakkal szemben alkalmazott kényszer jellemzi, hiszen a csere nem egyenrangú, hanem kényszer útján, az egyenlőtlen javak átadásával valósul meg.³⁵

Nemcsak hazánk társadalmára, hanem az egész világ társadalmára úgy véljük általánosságban elmondható, hogy különféle rétegekből áll. A 2020-as évben kialakult gazdasági válság, tekintettel a Covid-19 okozta extrém helyzetre, mára a 2008-as válságot is felülmúlta. A helyzetből adódóan az egyes társadalmi csoportok még nagyobb válságba kerültek, és kerülnek a jövőben is. A társadalomkülönböző csoportjai, különbözően vannak ellátva a társadalmi javakkal, így a társadalomban is különböző helyet foglalnak el. Ebből adódóan egyes csoportok helyzete meglehetősen stabilnak, másoké pedig instabilnak, sérülékenynek mondható.³⁶

Az 1989-es alkotmány a szociális biztonságot az állampolgárok jogának tekintette, az újonnan elfogadott alaptörvény azonban megszünteti ezt a státuszt, és a szociális biztonságra már, mint elérendő célra hivatkozik.³⁷ E folyamatok nyomán a legalul lévők helyzetét nem csupán szűkös erőforrásaik teszik kiszolgáltatottá, de jogi státuszukat is kihívások érik, ami a társadalom egyenlőtlenségrendszerében elfoglalt egyáltalán nem privilegizált helyüket még bizonytalanabbá teszi.³⁸

34 Birher Nándor: Az ember filozófiája, Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém, 1998. 57. o.

35 Andorka 24. o.

36 Huszár Ákos: A társadalmi rétegződés és az egyenlőtlenségek igazolása, Sérülékeny csoportok a magyar társadalomban, Szociológiai Szemle 2011/3. 108. o.

37 Huszár, 124.

38 Szalai Júlia: Nincs két ország...? Társadalmi küzdelmek az állami (túl) elosztásért a rendszerváltás utáni Magyarországon. Osiris, Budapest, 2007.

5. Erkölcs, etika

Amióta az emberiség él, az erkölcs mindig a vallásból merítette életerejét. A tiszta erkölcsösség az eleven vallásosságnak volt szép virága és édes gyümölcse. A mai világban az erkölcs visszaszorulni látszik, a társadalmak némely rétegében a vallásos meggyőződések meggyengültek, sőt részben ki is vesztek. Az erkölcsös viselkedés, illetve a vallás is egy alternatív választási lehetőséggé alakult, nem bír már akkora jelentőséggel, ebből adódóan sokféle megdöbbenő erkölcsi hanyatlás észlelhető.³⁹ A mai fiatalság vallásosságát többféle tényező határozza meg. Ilyen tényező lehet a modernizáció, globalizáció, generációs hatások. A globalizáció következtében a legtöbb ember számos egyéb szubkultúrával találkozik, számos egyéb élethelyzettel, melyek komoly formáló hatással lehetnek az egyénre. Ma azonban nemcsak globalizációról, hanem modernizációról is beszélhetünk. A modernizáció, „a társadalmi rendszernek az a változása, amelyben az általános és átfogó érvényű kulturális szabályozást sajátos funkciókhoz igazodó, »célracionális«, öntörvényű és önszabályozó alrendszernek [...] kialakulása váltja fel” – idézi Rosta⁴⁰ – illetve „Maga a vallás nem tűnik el szükségszerűen [...], hanem maga is speciális részterületté, bizonyos társadalmi rétegek »vallási igényei« érvényesítésének gyakorlatává és intézményévé válik.” – írja Tomka⁴¹. Ez a folyamat pedig nemcsak társadalmi szinten megy végbe, hanem az egyén tudatában is, ebből adódóan egyre többen tudják a világot elképzelni, beleértve saját életüket is, vallási magyarázatok nélkül. Mivel már nincsenek az élet minden területére kiterjedő

szabályok, így az intézményes ideológiák nem nyújtanak kötelező, egységes értelmezési rendszert, ebből adódóan egyre többen fognak válogatni a vallási kultúra elemeiből, létrehozva ezáltal egy egyéni kombinációt. A vallásnak tehát egy új társadalmi formája jelenik meg, melyben az egyéni döntések szerepe növekszik, az intézményes keretek pedig csökkennek.⁴²

A jogszabályok ellenben, illetve azok maradéktalan betartása minden jogállam állampolgárai számára nem választáson alapulnak, azok mindenki számára kötelező jelleggel bírnak, ahogyan azt Magyarország Alaptörvénye is megfogalmazza. Az alapvető probléma azonban a mai világban abban rejlik, ha ma valaki azt mondja: Ilyet nem tesz az ember!, akkor az esetek döntő többségében azt a választ kapja, hogy: Miért? Nem tiltja a törvény!⁴³ „Minden jog tartalma csak addig terjedhet, ameddig a jó erkölcs, továbbá a jóhiszeműség és a tisztesség megengedi. Ez a jog sajátos belső (ön) korlátozása.”⁴⁴ A „jó jog” fogalma mindig is foglalkoztatta az embereket. Milyen legyen a jó jog, másként a helyes jog, mely megfelel azon értékeknek, melyek a jó és boldog életet mozdítják elő⁴⁵.

A társadalom működését azonban nem egyetlen, hanem több normarendszer, illetve azok kapcsolata határozza meg. Számos ponton ugyanis a jogi normákba erkölcsi fogalmak épülnek be. Annak érdekében, hogy az ember visszataláljon a személyes és közösségi létének az egyensúlyához, meg kell ismerni a jog, az erkölcs és a vallás értelmet és akaratot is egyensúlyban tartó normarendjeinek harmóniáját is.⁴⁶ Az erkölcs, a jog és a vallás kapcsolatához nem

39 Jehlicska Ferenc: *Erkölcs és vallás*, Stephaneum Nyomda R.T. Kiadó, Budapest, 1912, 15 o.

40 Rosta Gergely (2008), *Szekularizáció vagy privatizáció? – A vallásosság változása Magyarországon a rendszerváltás utáni másfél évtizedben*, In Csiszár – Rosta (szerk.), *Ami rejtve van s ami látható: Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára*, Budapest – Piliscsaba, LOISIR Kft., 441–452; id. 443.

41 Tomka Miklós: *Vallás és társadalom Magyarországon*, LOISIR Kft., Budapest – Piliscsaba, 2006., 16.–17. o.

42 Földvári Mónika (2007), *Gondolatok és adatok a vallásosság alakulásáról*, In Hegedűs – Révay (szerk.), *Úton... Tanulmányok Tomka Miklós tiszteletére*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem BTK Vallástudományi Tanszék, 267–281. o.

43 Axel Hacke: *A tisztességről nehéz időkben és arról hogyan bánunk egymással*, Park Könyvkiadó, Budapest, 2019, 13. o.

44 Schaurek Ráfael: *Az akarat értékelése magánjogi kodifikációnkban*, Pécs, 1930. 6. o.

45 Fejes Zsuzsanna – Kovács Endre Miklós – Paczolay Péter – Tóth J. Zoltán: *Állam és jog – kodifikációs kihívások napjainkban*, Magyar Jog – és Államtudományi Társaság – Gondolat Kiadó, Szeged – Budapest, 2013. 9. o.

46 Birher Nándor – Homicskó Árpád Olivér: *Szabályozáskomplexitás*, Károlyi Gáspár Református Egyetem, Budapest,

kellene, hogy kétség fűződjön. Világos az, hogy önálló logikai és terminológiai rendben működő normarendekről van szó, melyek mindegyike a saját szabályai szerint, normatívan zártan transzformálja át a külvilágot az önmaga jelrendszerévé, mindez azonban nem jelenti azt, hogy a normarendek között ne lenne kapcsolat. A „kognitív nyitottság” közöttük fennáll⁴⁷. A jog más társadalmi normákkal kölcsönhatásban kell, hogy érvényesüljön. A jogszabályok alkalmazásának szorosan össze kellene kapcsolódnia az erkölcsi szabályokkal, annak ellenére is, hogy azoknál magasabb szinten állnak, - és kell is, hogy álljanak - tekintettel arra, hogy pusztán az erkölcsi szabályokra alapozva nem lehet egy társadalmat jogi keretek közé szorítani, szabályozni, továbbá arra a tényre, hogy a jogi normák kikényszeríthetőek. Mindenképpen jó, ha a jognak erkölcsös alapja van, hiszen a jog, gyakorlatban való alkalmazása során nyer teret a méltányosság gyakorlása is.

Fenti fejezet megírása során az alábbi kérdésekre kerestem a választ. Mi is az etika, az erkölcs, a moralitás? Mi a különbség a társadalmat alakító, vagy a jogszabályokat alakító normák között? Van-e jelentősége annak, hogy milyen alapokra épül az egyén normarendszere, mi az, ami szerepet játszik abban, hogy erkölcsössé-erkölcstelenné, humánussá-embertelenné válik valaki? Van-e különbség a vallásos, illetve a nem vallásos emberek nézeteiben, erkölcsről formált véleményében? Végso soron tanítható e az erkölcsös magatartás? Fenti téma boncolgatása különösen fontos a tekintetben, hogy a bírósági végrehajtók, valamint a Magyar Bírósági Végrehajtói Kar működését, azaz a végrehajtói szervezetrendszer feletti felügyeletet –

2021. október 1.-től - a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága vette át. Az SZTFH a végrehajtók munkájával kapcsolatosan: „három szempontot kíván érvényesíteni a végrehajtói munkával kapcsolatban: legyen jogszerű, szakszerű és empatikus.”⁴⁸ Megjegyzem az első két kíváncsi magától értetődő, azonban a harmadik, fenti kérdések tanulmányozása után sem biztos, hogy megvalósítható lenne, tekintve, hogy a végrehajtók eljárása pontosan az előző két kíváncsimon alapul, mely álláspontom alapján kizárja a harmadikat, bár az együttérzés tanúsítása nem kizárt.

A nyugati filozófia és az autonóm etika egészen Szókratészig nyúlik vissza. Szókratész etikája eudaimonisztikus, azaz a boldogságon alapul. Nézetei alapján erkölcsös lélek, Hades országába szállva, követi a kalauzt, mert nem ismeretlen előtte a helyzete.⁴⁹ Azt vallotta, hogy az erkölcsös élet a boldogságban rejlik. Platón tanítványa, Arisztotelész különböztette meg az elméleti (azaz megismerő), gyakorlati (cselekvő) és a poétikai (létrehozó-kiegészítő) tevékenységet az emberi tevékenységben.⁵⁰ Arisztotelész „praktikus filozófiája” új fejezetet nyitott a filozófia és az államelmélet történetében. Az emberi cselekvés mozgatórugóit modellező tana korszakalkotó, az etika és a politika összekapcsolásának gondolata pedig zseniális, hiszen ez által a bölcséleti tanoknak nem csak a tárgya, hanem a célja is az emberi cselekvés gyakorlata volna.⁵¹ Az etika a gyakorlati tevékenységgel foglalkozik, az etika gyakorlati filozófia.

Az etika, az erkölcs kifejezés a görög "Éthosz" szóból származik. A szó alapvető jelentését az ókori Hérakleitosz így világítja meg: éthosz anthrópou daimón. A "daimón" isteni hatalmat, isteni rendelést, illetve isteni rendelkezés megszabta sorsot vagy végzetet jelent.

2021., 11. o.

47 Uo. 25. o.

48 <https://sztfh.hu/az-sztfh-az-allam-gyorsreagulasu-egysege/>, letöltve: 2022. 08. 7.

49 Alexander Bernát és Bánóczy József: Platon válogatott művei, II. kötet Euthypron. Sokrates védekezése. Kriton. Phaidon, Franklin-Társulat, Budapest, 1893. 172. o.

50 Arno Anzenbacher: Bevezetés a filozófiába, Carthapilus Kiadó, Budapest, 2001. 296. o.

51 Jakab Éva: Premodern állam: polisz és birodalom Az államelméleti gondolkodás kezdete a görög filozófiában Szókratész, Platon, Arisztotelész 26. o. <<http://docplayer.hu/106365538-Jakab-eva-premodern-allam-polisz-es-birodalom-az-allamelméleti-gondolkodas-kezde-a-gorog-politikafilozofiaban-szokratesz-platon-arisztotelesz.html>>, letöltve: 2022. 08. 29.

Az ókori görög bölcs mondását tehát így fordíthatjuk: az ember éthosza a sorsa vagy végzete.⁵² A középkorban Aquinói Szent Tamás nézete alapján, az ember akkor erkölcsös, ha megvalósítja a teljes személyére szabott isteni tervet, ennek fokozatosan eleget téve, azaz megvalósítja a vele kapcsolatos "isteni álmot".

Az etika (erkölcs) azonban nemcsak egy életmódot, hanem tudományt is jelent. Az etika a filozófiának egy ága, mely az erkölccsel mélyrehatóbban foglalkozik. Fő kérdése, hogy mi a jó, mi az erkölcsös, mi az a magatartás, ami az ember életében helyteleníthető? Mi az, amit megengedek magamnak? Mi az, amit mások helytelenítenek? Alapja a meggyőződés, szankciója a társadalmi megítélés lehet, illetve a lelkiismeret szabályozhatja. Az emberi társadalommal együtt változhat idő folyamán, nincs lefektetett intézményrendszere. A Keresztény felfogás szerint az erkölcs forrása nem a tudás, hanem a hit és a szeretet. Egyik embert csakis az különbözteti meg másiktól, hogy a szíve jobb és ártatlanabb.⁵³

Immanuel Kant meglátása alapján az erkölcsös ember sohasem a hajlamai, hanem a kötelességtudat alapján cselekszik. A hajlamok és a kötelesség együttese adja az ember érzületét. A cselekvés erkölcsősége minden érzelmi megnyilvánulástól mentes kell, hogy legyen, egy cselekedet akkor mondható erkölcsösnek, ha az ész parancsából fakad. Például, ha egy ember segít a szegényeken, mert anyagi háttere ezt megengedi neki, ezt mindig kötelességtudatból kell tennie. Ez az ember akkor is segíteni fog, ha anyagi helyzete közben megváltozott, és nem a részvét, hanem a kötelességtudat lesz a hajtóerő.

Kant meglátása alapján a világon egyetlen jó dolog van, ami feltételek és megszorítások nélkül jó, és ez

a valami a jóakarat. Az erkölcsiség az emberben nem más, mint a kötelességet átérző érzület. Az erkölcs feltétele a szabadság, vagyis az erkölcsi törvény megköveteli a szabad akarati aktust. „Két dolog tölti el elmémet mindig új s egyre fokozódó csodálattal és hódolattal, minél gyakrabban és minél hosszabban gondolkodom el róluk: a csillagos ég fölöttem és a morális törvény bennem. Egyiket sem kell homályba burkoltan vagy a számomra túlságosan, látókörömön kívül keresnem; nem pusztán sejtem, hanem magam előtt látom mindkettőt, s közvetlenül egybekapcsolom őket létezésem tudatával.”⁵⁴ A „két dolog” a csillagos ég és a morális törvény az emberi kettősségnek felel meg. Az előbbi a jelentéktelenségünket, halandóságunkat, utóbbi a szellemi mivoltunkat, az ebből faladó méltóságunkat és halhatatlanságunkat idézi fel. A morális tökéletesedésünk minden határon túli folytatódásában valósul meg a lélek halhatatlansága. Bár tökéletesedésünk végtelen folyamat, és csak az egy időn kívül álló szemlélő (Isten) tudja a „vég nélküli sorban a morális törvénynek való megfelelés egészét”⁵⁵ látni, a véget nem érő tökéletesedés Kantnál saját, azaz Isteni segítséget nem igénylő erőfeszítésünk eredménye.⁵⁶

Az ember morális lény, aki képes magát elhelyezni a világban és a társadalomban, képes a jó és a rossz, a helyes és a helytelen, a méltányos és a méltánytalan megkülönböztetésére, valamint a saját helyzete és mások cselekedetei e szerinti értékelésére, rendelkezik vágyakkal, énképekkel⁵⁷. Az emberben a moralitás tudatát, a lelkiismereten alapuló cselekvést, a neveléssel lehet kialakítani. Kant nevéhez fűződik a kategorikus imperatívusz fogalma. Úgy gondolta, hogy az embernek, tekintettel arra, hogy racionális emberi lény, bizonyos kötelességei vannak, mely kötelessé-

⁵² <https://www.osz.hu/08700/08783/html/etika.htm> 2019.10.28.

⁵³ Finánczy Ernő: A középkori nevelés története, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1926. 4. o.

⁵⁴ Immanuel Kant: A gyakorlati ész kritikája, Osiris Kiadó, Budapest, 2020. 189. o.

⁵⁵ Uo. 146. o.

⁵⁶ Hankovszky Tamás: „A csillagos ég fölöttem és a morális törvény bennem” Kant antropológiai dualizmusáról <<https://docplayer.hu/147884157-Kant-immanuel-a-gyakorlati-esz-kritikaja-ford-papp-zoltan-h-n-ictus.html>> letöltve: 2022. 10. 30.

⁵⁷ Tóth J. Zoltán: A tisztességes eljáráshoz való jog, Wolters Kluwer Hungary Kiadó, Budapest, 2021. 20. o.

gek kategorikusak, azaz abszolút és feltétlen kötelesek.⁵⁸

"Cselekedj úgy, hogy akaratod maximája mindenkor egyszersmind általános törvényhozás elvéként érvényesülhessen ", azaz cselekedj úgy, ahogy másoktól is elváród, hogy veled szemben cselekedjenek.⁵⁹ Ez az a gondolat, amelynek mindenki számára kulcsfontosságúnak kellene lennie. Az ember sajnos eleve gyarló teremtmény, tudatlansága miatt bűnre hajlamos, nem képes belátni azt, hogy az út, melyre tévedt, nem vezet sehova. A nemtörődömség, az önzés, az irigység, a céltalanság az, mai világban egyre inkább elterjedni látszik, mely megakadályozza az embereket abban, hogy valóban szabadok legyenek.

Arthur Schopenhauer filozófus szavaival élve: „A legtöbb ember annyira szubjektív, hogy voltaképpen más sem érdekli, csakis ő maga.”⁶⁰ Ez az oka annak, hogy bármiről is essék szó, az emberek mindjárt önmagukra gondolnak, és minden személyt illető távoli célzás figyelmét magukra vonják és annyira elfoglalja őket, hogy a beszéd objektív tárgyának felfogására nem marad értelmi erejük.⁶¹

A maximák a mindennapi, gyakorlati szabályok. A maximák a tetszőleges cselekvés mögötti szándékok, a cselekvésen alapuló szolgáló elvek. Számos olyan aránylag konkrét cselekvési szabály, melyhez igazodnunk kell a mindennapi életünk során. Pl: Evés után moss fogat! Lefekvés előtt fürödj meg!

A kanti morálfelfogás lényege, hogy a személyen belülről, ott is az érzületre korlátozza a morál kérdését. A megítélés aspektusa az, hogy milyen érzülettel cselekedett az.⁶²

Kant megkülönbözteti az etikust, erkölcsös és a morális szavak használatát:

- a „moralitás”, a „morális” cselekvés a tisztán

lelkiismereti cselekvényt takarja, nem függ attól a tartalomtól, ami a cselekvést motiválja. A moralitás az egyén erkölcsi normákhoz való alkalmazkodását takarja.

- az „etikust”, illetve „erkölcsös” cselekvés már rejt magában tartalmi aspektust, nem a lelkiismeret a mozgatója, hanem az, hogy társadalmilag etikust cselekvésről van szó.⁶³

Az erkölcs tehát egy életszabályozó rendszernek tekinthető, melynek az egész társadalmat át kell hatnia. Az új Nemzeti Alaptanterv is az erkölcsi nevelést állította fókuszba, amikor 2013. szeptember 1-jétől megjelent az iskolákban az erkölcsstan tantárgy.⁶⁴

Az erkölcsi nevelést előtérbe helyezik az oktatás során, nemcsak a pedagógusok nevelő, oktató munkája folyamán, az egyes tanórákon, esetlegesen meghívott előadókkal egy-egy délutáni foglalkozás keretében, hanem mára már oktatott tantárgyként szerepel az erkölcsstan.

A nemzeti köznevelésről szóló törvény alapján már általánosiskolákban a kötelező etika óra helyett a szülők választhatják gyermeküknek az országgyűlés által elismert (azaz bevett) egyházak által szervezett hit-és erkölcsstan oktatást is.⁶⁵

A törvényi előírások értelmében a szülő írásban nyilatkozhat, hogy gyermeke etika oktatásban vagy hit-és erkölcsstan oktatásban kíván-e részt venni. Amennyiben a szülő írásban nem nyilatkozik, az iskola a tanuló számára etika tantárgy oktatását szervezi meg.

Felmerül azonban a kérdés: Tanítható-e az erkölcs? Számos neves filozófus, pszichológus és pedagógus: Piaget, Kohlberg, Goldmannézetek alapján igen, tehát a pedagógiai tevékenységgel az erkölcsi személyiség jól kialakítható.

58 https://tananyagtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_654_warburton/ch04s04.html 2019.10.29.

59 Kant: A gyakorlati ész kritikája, 138. o.

60 <https://idezetabc.hu/idezetek/arthur-schopenhauer>, letöltve: 2022. 08. 31.

61 Arthur Schopenhauer: Életbölcseesség Aforizmák, Kelen Ferenc fordításában, Pantheon Irodalmi Intézet R. T. Kiadása, Budapest, 1925. 209.o.

62 Pokol Béla: Autentikus jogelmélet, Pécs, Dialóg - Campus Kiadó, Budapest, 2010.

63 Arno Anzenbacher: Bevezetés a filozófiába, Carthapilus kiadó, Budapest, 2001. 296. o.

64 20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról 136/A § (3)

65 A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 35. §.

Kohlberg úgy vélekedett, hogy az erkölcsi motiváció fogalma az erkölcsös viselkedés megvalósítására való képesség különböző összetevőit foglalja össze. Az erkölcsi motiváció elsősorban a felelősségtudatban nyilvánul meg. Ehhez a Self (az énstruktúra) stabil megléte szükséges.

Alapja és feltétele:

- a szülő-gyermek kapcsolatban kialakuló kötődés,
- azaz képesség a kapcsolatra és az empátiára
- önszabályozási képesség.

Az oktatás középpontjában a formálódó gyermeki személyiség található, mely alakítható, formálható. Nem elsősorban az ismeretek fejlesztése a cél, hanem a gyermekben levő érték felszínre hozása, és annak fejlesztése, a pozitív önértékelés kialakítása. Fontos az empátia fejlesztése, az ideák bemutatása, a szabályok tisztázása, a példamutatás, a dilemmák megvitatásával a morális gondolkodás fejlesztése. Ez a folyamat az oktatás egész területén megvalósul. Beszélgetésekkel, vitahelyzetek teremtésével, különböző szerepjátékokkal, képi mozgásos kifejezések alkalmazásával, véleményalkotásokkal rendkívül jól fejleszthetők a gyermekben rejlő értéket és összehangolhatók az erkölcsös, a társadalom által elfogadott etikus magatartásformákkal. Valójában a gyermek úgy tanítható, alakítható, hogy azt saját maga észre sem veszi.

Heller Ágnes filozófus szerint, az erkölcs a jó és rossz közötti különbségtétel képessége. "Mint ahogy az embernek sötétben lámpásra van szüksége, hogy

fel ne bukjon, el ne tévedjen, az életben való eligazodáshoz, tisztánlátáshoz is világos és egyértelmű erkölcsi elvekre van szüksége."⁶⁶

Paul Bloom, a Yale pszichológusa úgy tartja, hogy az erkölcs velünk születik, nemcsak az, amelyet az ember megtanul. Ezt a kijelentést úgy gondoljuk sokan kétségbe vonják, ám az emberiség nem maradt volna fenn, ha evolúciósan nem égetődött volna bele néhány erkölcsi alapelv. Bloom úgy vélte minden kor embere tudta mi az erkölcsi jó és rossz, még ha nem is feltétlen ezen meggyőződések alapján élt. Vajon honnan ered a belső szorongás, a lekiismeretfurdalás? A görögök úgy tartották, hogy a morális érzék és a morális parancsok Zeustól származnak. Azonban már Platón, a gondolkodás nagymestere felismerte, hogy a morál Istentől való eredeztetése ellentmondást teremt. Platontól Arisztotelészen át Kantig a legtöbb nagy filozófus szerint az erkölcs lényegében megfelelő következtetés, tehát a gondolkodás világába sorolható. Az erkölcsöt úgy is definiálhatjuk, mint a tiszta gyakorlati ész céljainak rendszerét.⁶⁷ Erkölcsképzetünk tehát maguknak a szabályoknak az értékeléséből ered, ebből adódóan azt tartják az erkölcs alapjának, ami éppen a teteje, vagyis az utat és a módot, mely szerint az egyén öntudatában működik és hatást kelt,⁶⁸ vélekedik Dürkheim. Az emberi ész nem önmagában erkölcsi törvény (regula morum). A természetjoggal szemben – a jogpozitivisták által előszeretettel – felvett örök kérdés így hangzik: Ha minden törvény az örök törvényből⁶⁹ származik, mely a cselekedeteinket a céljuk felé vezérli,⁷⁰ akkor honnét valók az igazságtalan törvények? Minden ember alkotta törvény addig tarthat igényt a törvény-voltra,

66 http://acta.bibl.u-szeged.hu/28591/1/modszertani_043_003_097-102.pdf letöltve: 2019.10.29.

67 Immanuel Kant: The metaphysical elements of ethics, A&D Publishing, Radford 2008., 11. o.

68 Émile Dürkheim: A szociológia módszere, második kiadás, Franklin-Társulat, Budapest, 45. o.

69 Az örök törvény minden más törvény alapja mind tartalmi, mind formális értelemben. Minden más törvény belőle eredezteteti formális törvény-mivoltát, vagyis helyességét és kötelező erejét. A törvények helyessége, jósága tehát az örök törvénytől függ, mint ahogy az akarat jósága is az örök törvényhez képest nevezhető jónak, mivel az emberi ész, amely az akarat szabályozója, az isteni észtől függ az örök törvényen keresztül, mely az előbbivel azonos. Vö.: „[...] az igazságosság a szabályozó törvényt tekintve az észben, illetve az értelemben van, de a cselekedeteket a törvénynek megfelelően irányító lelki utasítást tekintve az akaratban.” Sum. Theol., I–II, q. 21, a.2. in Aquinói Szent Tamás A teológia foglalatja (Telosz Kiadó 1995), 267. o.

70 Frivaldszky János: Természetjog Eszmetörténet, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2001. 116. o.

amennyiben a helyes értelemnek megfelel, ekkor pedig egyértelműen és nyilvánvalóan az örök törvényből származik. Amennyiben attól eltávolodik, akkor igazságtalan törvény lesz, s nem tarthat igényt arra, hogy törvényként minősítsék, pusztá erőszak lesz.⁷¹

Meglátásunk alapján az erkölcsös viselkedés alapjait nagymértékben a családi háttér, a hozott génállomány határozza meg. Az egyén jó irányba való tereléséhez, vagy az egyén rossz útra való téréséhez a környezet ad támogatást, mint ahogyan az ma már vitathatatlan, hogy gondolataink és szokásaink zömét nem mi alakítjuk ki, hanem kívülről kapjuk, csakis akkor hathatnak át bennünket, ha ránk kényszerítik magukat⁷². Ma már nem tekinthetjük az erkölcsiséget merőben égi ajándéknak. Az „erkölcsi világrend felettünk”, embervoltunk nagy büszkesége, mely akár a vallásos törvényalkotásban, akár a filozófiai felismerésben, akár egy lelkiismereti meggyőződésben gyökerezik. Az emberi élet abszolút vonatkoztatási pontja, mértéke az erkölcsi életnek, a feltétlen hit az erkölcsiségben, ami nem égi, hanem nagyon is emberi eredetű és jellegű, ha nem is vesszük számba azokat a különböző, részint hagyományos, részint környezeti eredetű, részint tervszerű nevelés sugallta szálakat, amelyekből koronkénti erkölcsiségünk szövete összefonódik. Az objektív pszichológia hívta fel nyomatékosan a figyelmet arra, hogy mennyire megváltoztatják az ember környezetében végbemennő változások az emberi viselkedést, s hogy a viselkedés megváltozása a környezethez és a különböző élethelyzetekhez való alkalmazkodás, előbb-utóbb mennyire megváltoztatják az emberi szervezetet.⁷³

A társadalom az egyén számára a kívánatos jó. A régi időkben az ember a természet állapotában élt, aztán jött egyfajta válság, és az emberek összeálltak egy csoportba, szövetséget vagy szerződést kötöttek, ebből született meg az erkölcs.⁷⁴ Arisztotelész elképzelése szerint az az erényes ember, aki természetes módon a jó cselekedetet választja. Az erényes cselekedet pedig az, amelyen a cselekvőnek nem kell gondolkodnia.⁷⁵ Ugyanakkor, mert a társadalom felülmúlja az egyént, az nem akarja, és nem kívánhatja a társadalmat anélkül, hogy valamennyire erőszakot ne követne el saját egyéni természetén⁷⁶. Minden egyes egyén, minden egyes erkölcsi tudat sajátos módon fejezi ki a kollektív erkölcsőt. Az erkölcsi világ-egyetem íve hosszú, ahogyan Dr. Marin Luther King Jr. megfogalmazta, valamint az igazságosság felé hajlik⁷⁷. Minden egyén másképp fogja fel az erkölcsőt, és másképp értelmezi, az erkölcs azonban valamilyen formában minden emberben megtalálható⁷⁸. A környezet hatásától, a neveléstől és az örökletes tulajdonságoktól függően, minden tudat előtt más és más színben tűnnek fel az erkölcsi szabályok.⁷⁹ A társulások a szolidaritáson és a kölcsönösségen alapulnak, melyben minden egyén megtapasztalja és megerősítve látja a kollektívához való viszonyát.⁸⁰ Éppen ezért rendkívül fontosnak tartjuk, hogy már az óvodás korban részese legyen minden gyermek a következetes oktatásnak, mellyel magalapozhatja a helyes utat, kialakíthatja az értékrendeket, a viselkedésével, erényeivel, erkölcsös magatartásával kitűnhet a többiek közül. Szókratész azt vallotta: Minden a neveléstől függ. A jó neveléssel az emberek fegyelmezett férfiakká lesznek, az egészséges nevelés és oktatás –

71 Uo. 117. o.

72 Émile Durkheim: A társadalmi tények magyarázatához, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 28. o.

73 Prohászka Lajos: A mai élet erkölcsé, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 2013. 141. o.

74 Daniel C. Dennett: Brainchildren, Essays on designing minds, Cambridge, Massachusetts, 1998., 127. o.

75 Ezio Di Nucci: Mind of Action, The internality of Automatic Action, AV Akademikerverlag GmbH & Co. KG., 2008., 14. o.

76 Uo. 166. o.

77 J Bentham, "Anarchical Fallacies" In: The Works of Jeremy Bentham 2. kötet, 501. o.

78 Tony Burns: Realizmus és utópia Hegel politikai gondolkodásában: Nemzeti szuverenitás, nemzetközi kapcsolatok és a "világállam" eszméje, A társadalmi és globális igazságosság tanulmányozásának központja Politikai és Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke Nottinghami Egyetem, CSSGJ, 13. o

79 Uo. 169. o.

80 Dirk Baecker: Miért kellenének érzelmek? Lucius & Lucius, Stuttgart, 2004., 7. o.

ha kitartunk mellette – jó természetet támaszt, ugyanakkor az egészséges természet, ha ilyen nevelésben részesül, elődeinél különbbé válik.⁸¹

Az erkölcs fogalmával ellentétben a jog egy önálló szabályrendszernek tekinthető, ahol mindennek megvan a maga eszköze, funkciója,⁸² ahogy Miszkei Bodnár Péter Professzor Úr megfogalmazta.

Az erkölcs és a jog céljai azonban szorosan összefonódnak, tekintettel arra, hogy a jog alkalmazása során az erkölcsös magatartás alapvető kíváncsalom. A jogrendszer elsődleges funkciója az alanyok erkölcsi nevelése.⁸³ A jog jogokat és kötelezettségeket ír elő a magatartással kapcsolatban. A társadalom számára lehetővé teszi a magatartások egybehangolását a társadalmi elvárásokkal, így megerősíti ezeket a magatartásokat.⁸⁴ A jog fogalmát Kant az „általános kölcsönös kényszer” és bárki, azaz mindenki szabadsága közötti kapcsolat lehetőségében ragadja meg. Mivel a jognak a külső cselekedetek lehetnek a tárgyai, ezért az etikai mozzanatoktól mentes szigorú értelemben vett jog az emberi döntés és cselekvés („önkény”) külső meghatározási alapjait szabja meg. A szűk értelemben vett jog, a szigorú jog, amely a külső kényszer lehetőségének elvére támaszkodik, összhangban van a bárki által általános törvények szerinti szabadság elvével. A szigorú értelemben vett jog tehát az erkölcsről elválasztásra kerül, ahol a racionalitást a kötelező erő szabja meg. Ebben az értelemben az ember belső szférája, mint motiváló erkölcsi tudat, a tisztán jogi cselekedetknél, nem valósul meg. Míg az erkölcs egy belső motiváló erő, addig a jog egy külső tényező, azaz törvény, mely, mint egy kényszer, alkalmazandó, ezért általánosan kikényszeríthető.⁸⁵

Az emberben a normatív „kell” (erkölcsi priori) és a

tényleges hétköznapi cselekvés (a szabályok nélküli élet) összetartozik. Az ember képes az „igazságos” osztozkodásra és annak megértésére egyaránt. Az emberben adott a segítség, az osztozkodás, az informálás alapképessége. A gyermekek számára a születő normák nem egyszerű játékszabályok vagy a jutalmazás elérhető eszközei, hanem az egyének feletti entitások, társas normák, melyek társas ereje önmagukban meghatározható. A társas normák tehát „transzcendentálisak” abban az értelemben, hogy nem a tekintélyhez, félelemhez, a kölcsönös elvárásához, közgondolkodáshoz kötődnek (nem normatív etika), hanem egyúttal a priori adottak is (normatív etika), mely priori adottság kapcsolódik az ember „mitudatához”. A normák kötelező erejének priori lényege az, hogy „ezt mi így csináljuk”. Az emberi norma kialakulása az az evolúciós előny, mely az emberi fajt ennyire életképessé tette.⁸⁶

A jog fő feladata tehát az, hogy mikor és milyen mértékben szükséges beavatkozni az általános erkölcsi alapelvek érvényesülése érdekében. A jog egy követendő szabályrendszer, mely kötelező erejét a jogalkotó adja, míg a vallási tanítás legitimitása Istentől, az erkölcs pedig az emberi közösségtől ered.⁸⁷ A jog ebből adódóan tehát kénytelen egyenes választ adni, olyan kérdésekben, amelyekben számos etikai nézet létezik egyidejűleg. A jog azokat a minimális, morális követelményeket szabja meg, amelyek olyan értékkel bírnak, hogy akár állami kikényszeríthetőséggel is érvényesíteni kell azokat.

Weber szerint a jog által előírt magatartások végrehajtását egy kényszerítő gépezet biztosítja (modern körülmények között ez az állam), még az erkölcsi szabály, a tár-

81 Platón: Az állam, Lazi Bt. könyvkiadó, Szeged, 2001. 121. o.

82 <https://polgariszemle.hu/archivum/99-2015-december-11-evfolyam-4-6-szam/a-karoli-gaspar-reformatus-egyetem-tudomanyos-muhelyebol/688-az-erkolcs-es-a-jog-szoros-kapcsolata> 2019.10.29.

83 Simon Chestermann, Artificial Intelligence and the Problem of Autonomy" 1 Notre Dame J Emerging Technologies, 2020. 51. o.

84 Maczonkai Mihály, Jogsociológia, Dialóg Campus kiadó, Budapest – Pécs, 2005.

85 Frivaldszky János: A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2019. 23. o.

86 Birher Nándor-Abonyi János: Normák, kapcsolatok, igazságok, In: Polgári Szemle, 11. évfolyam, 4-6. szám, 2015.

87 Birher – Homicskó, 2021. 7. o.

sadalmi konvenció megsértésének szankcionálása nem egy erre elkülönített szervezet hatáskörébe tartozik.⁸⁸

- alapja a törvény,
- intézményrendszere az állam,
- számonkérése az igazságszolgáltatás,
- szankciója valamilyen joghátrány
- lassan változik, jó esetben fejlődésen megy keresztül.

Még az erkölcs, a morál az egyének belső szabadságára vonatkozik, addig a legalitás a jog kérdése. A jognak nem az a feladata, hogy boldogságot hozzon létre, hanem az, hogy a szabad egyének közössége általa váljon lehetővé.⁸⁹ Kelsen úgy tartja, hogy a jogrendszer (s nem az állam) normáinak való engedelmeskedés esetén bizonyos előnyöket, azok nem betartása esetén pedig meghatározott hátrányokat helyez kilátásba. Ebből adódóan, ezen ígért előnyök kívánása, illetve a hátrányoktól való félelem az, mely az emberek magatartását mozgatja. A szankció a jogrendszerben azt a funkciót tölti be, hogy általa a jogalkotó a szerinte kívánatos magatartási minták megvalósulását elérje.⁹⁰ Mindenesetre, ahogy léteznek a társadalmat szabályozó, kialakító normák, melyek az emberi magatartást, az erkölcsösnek mondható viselkedést alakítják és egyidősek az emberiséggel, az emberi társadalommal, úgy léteznek jogi normák is. Bár elmondható az is, hogy a kezdeti közösségekben a magatartási minták pontos szokásnormákban rögzültek, és apáról-fiúra szállhattak át.

A kezdeti közösségekben az erkölcs, a morál, az illem, tisztelet, jog még nem differenciálódtak, egységet alkottak. Az absztrakt normák kialakulása a társadalom fejlődésének, az egyes közösségeken belül kialakult hierarchiának az eredménye, mely során az emberek egyre komplexebb körülmények között éltek, ebből adódóan szükségessé vált bizonyos normák követése is.

Különbséget kell azonban tennünk a két norma között.

A társadalmat szabályozó normák az egész társadalomra vonatkoznak, de vannak olyanok, melyek vonatkozhatnak egy szűkebb körre is, hiszen csak egy meghatározott csoport magatartását hivatottak befolyásolni. Ezzel szemben a jogi normák hatóköre jóval szélesebb, magasabb fokon állnak.

A két normarendszer kapcsolatát igyekeztek kicsit szorosabbra venni egy-egy területen, amikor etikai kódexeket hoztak létre. Természetesen egy-egy szakmának, területnek nemcsak írott, hanem íratlan etikai szabályai is léteznek. Számos esetben a jogszabály szövegébe beleveszik az erkölcsös, illetve erkölcstelen magatartás következményeit, tehát a két terület mintegy egybeolvad.

Gondoljunk csak bele az alábbi törvényszövegek megfogalmazásába:

"Semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik."⁹¹

"A nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző, az érthetetlen, lehetetlen és ellentmondó feltétel érvénytelen."⁹²

A jog, az erkölcs és az etika találkozása a gyakorlat során nagyobb jelentőséggel bír a mindennapi életben, vagy munka során, mint az íróasztal mögött meghozott döntéseknél, jogszabályok esetleges alkalmazásánál. Amennyiben a gyakorlati munka során, a tényekre és a lefolytatott végrehajtási cselekményekre alapozva hoznánk meg a döntést, az a gyakorlattal ellentétes lenne. Egy helyszíni eljárás során a jogszabályok adta lehetőségeket más szempontból is meg lehet közelíteni, ez az a pont, ahol a jog alkalmazása az etikához, erkölchöz szorosan kapcsolódik, hiszen léteznek alternatív megoldások, melyeket javasolva esetleg található némi megoldás mindenki problémájára.

Amikor az erkölcsről beszélünk, az erkölcs fogalmát

88 Uo. 7. o.

89 Pokol Béla: Autentikus jogelmélet, Dialóg - Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2010.

90 Frivaldszky 26. o.

91 2013. évi törvény a Polgári Törvénykönyvről 6:96. §.

92 2013. évi törvény a Polgári Törvénykönyvről 7:38. §.

úgy is megközelíthetjük, hogy egy heteronóm etikai norma. Az erkölcs arra keresi a választ, hogy: Mit kell tennem? Hogyan cselekedjek? A tisztesség erejével szabályoz, de úgy, hogy az egyén a közösség tagja maradjon.⁹³ Amíg a vallás az Isten – ember viszonyban értelmezhető, addig az erkölcs a közösség – egyén viszonyban. Az erkölcs célja, hogy a közösség élete, az egyén életét is beleértve, minél harmonikusabb, a közösség fenntartására minél alkalmasabb legyen. Az erkölcs a közösség fennmaradását biztosítja, alapja a bizalom, az egymásra hagyatkozás, az egymásért való felelősségvállalás.⁹⁴

Ha a vallás alatt Istentől való függő viszonyunkat értjük, s azt a lelkiületet és a külső jeleket, melyekkel ezt a viszonyt elismerjük és kifejezzük, akkor a vallás a természetes erkölcsnek első és fő követelménye.⁹⁵ A vallástörténet tanításai alapján, a valláselvek a legalkalmasabbak arra, hogy a lekiismeret szintjén, tehát belülről késztessek az embert arra, hogy erkölcsösen viselkedjen. Az erkölcsöt tehát egy belső kapcsolat fűzi a valláshoz, ami természetesen nem sarkítható annyira, hogy kijelentsük, csakis a vallásos emberek lehetnek erkölcsösek! A bibliai valláson természetfeletti erőkre vetett hitet értünk egy sajátos kultuszrendszerrel kapcsolódva. A vallás az indoeurópai nyelvek szerint a latin religio szóból származik, mely figyelmet is jelent, de egyúttal babonás aggodalomként is lehet értelmezni. A mi vallás szavunk a latin credohoz kapcsolható mely hitvallást jelent. A vallás olyan elképzelések rendszerének is mondható, mely a mi világunkon túl létezik, annál magasabb rendű. Létezése egyidős lehet az emberiséggel, melyre számos régészeti leletből következtetni lehet. A vallás mindig is fontos volt és fontos is lesz az emberek életében, mert a benne való hit a nehéz helyzeteken átségit.⁹⁶

"Mindenkinek joga van a gondolat, a lekiismeret és a vallás szabadságához"⁹⁷

93 Birher – Homicskó, 2021. 3. o.

94 Uo. 20. o.

95 Jehlicska, 11. o.

96 <https://www.hitgyulekezete.hu/lexikon/vallas>, letöltve: 2022. 10. 31.

97 Magyarország Alaptörvénye VII. cikk

98 <https://mek.oszk.hu/00100/00176/html/zsid.htm> letöltve: 2019.10.28.

99 <http://lexikon.katolikus.hu/K/Kant.html> letöltve: 2019.10.29.

Az újszövetségi Biblia megfogalmazásában: „A hit [...] a remélt dolgokban való bizalom, és a nem látható dolgok létéről való meggyőződés.”⁹⁸ Lényeges, hogy a vallásos ember nem kizárólag a saját személyes élménye, ismerete alapján hisz és remél, mint a nem vallásos ember, hanem a vallásos közösség áthagyományozott tapasztalatára támaszkodva.

A vallás rendkívüli jelentőséggel bír a hívők számára. A vallás megtartása fejleszti a hívő erkölcsi érzékét. A vallásos emberek életszemlélete messzemenően különbözik a nem vallásos emberektől. A vallásos emberek életükben igyekeznek a jót cselekedni, erőnyesebb életmódot élni, elérni az isteni kegyelmet. A hívő embert nem az vezérli, hogy a saját lelkiismeretének megfelelően, hanem az, hogy a konkrét cselekedeteivel, életgyakorlatával, döntéseivel, vagyis az erkölcsös viselkedésével álljon Isten színe elé.

Ahogy Immanuel Kant megfogalmazta: a vallás feladata az ember jobbá tétele.⁹⁹ A vallás és az erkölcs kapcsolata néhány gondolkodó szerint kétségbe vonható. Gondolok itt Hobbes vagy Locke nézeteire. Sőt Kant már egyértelműen az erkölcs önállóságát hirdeti a vallással szemben.

Meglátásunk szerint, a „normálisan” működő emberi társadalmat a hosszúévek során kialakult alapvető magatartási normák szabályozzák, melyek tiszteletben tartása minden szabad akaratú emberre nézve "kötelező" kellene, hogy legyen. Hiszen az erkölcsi rend az, ami a jogszabályokkal összefonódva a jogrendet is kialakította. Be nem tartásuk az egész jogrendszer ellehetetlenüléséhez vezetne. Természetesen minden embernek a saját belső énjé, a lekiismerete az, ami a saját erkölcsi normát az egyénben kialakítja - legyen az ember hívő, vagy sem - szabályozza, vagy legalábbis kellene, hogy szabályozza.

Amennyiben az emberek nemcsak azzal lennének elfoglalva, hogy mi az a dolog, ami a saját lelki boldogságukhoz vezet, hanem néha-néha elvonatkoztatnának attól, képesek lennének meglátni azt, hogy talán a mások boldogsága, szeretete, boldoggá tétele lehet, hogy még nagyobb lelki békéhez vezetne. Ahogyan a Szentírás is fogalmaz:

„Szeresd embertársadat, mint magadat”¹⁰⁰

Összefoglalás

Tanulmányunkban a szolidaritás fogalmát, történeti gyökereit, társadalmi, vallási és jogi jelentőségét, valamint modern megnyilvánulásait vizsgáljuk, különös tekintettel annak szerepére a végrehajtási eljárások során. A szolidaritás az emberi együttélés alapvető erénye és társadalmi elve, amely a kölcsönös segítségnyújtás, az összetartozás és a közös felelősségvállalás elvén nyugszik.

A történeti áttekintés rámutat, hogy a szolidaritás az ősközösségek túlélési mechanizmusából fejlődött ki, és a modern társadalmakban is nélkülözhetetlen a kohézió, a stabilitás és az igazságos társadalmi rend fenntartásához. Émile Durkheim és Auguste Comte munkái alapján a szolidaritás a társadalmi integráció kulcsa, amely a munkamegosztással és az emberi kapcsolatok minőségével áll összefüggésben.

Hangsúlyozzuk, hogy a szolidaritás nem pusztán érzelmi reakció, hanem erkölcsi erény és jogelv, amely a közös megvalósítását szolgálja.

A katolikus társadalmi tanítás, a perszonalitás, szolidaritás és szubszidiaritás elvének hármasa, valamint a modern szociológia és jogelmélet mind alátámasztják a szolidaritás fontosságát.

A végrehajtási eljárások kontextusában a szolidaritás különös jelentőséggel bír, mivel ezek az eljárások gyakran érintenek alapvető emberi jogokat, különösen a lakhatáshoz való jogot. Rámutatunk arra, hogy a végrehajtási folyamatok során gyakran hiányzik az empátia és a szociális támogatás, ami súlyosbítja az adósok kiszolgáltatottságát. Magyarországon a szociális munkások bevonása ezen a területen elhanyagolt, ami növeli az eljárásokkal kapcsolatos feszültségeket és társadalmi igazságtalanságokat.

Úgy gondoljuk, hogy a szolidaritás beépítése a végrehajtási eljárásokba – szociális háló, empátikus jogalkalmazás, közösségi felelősség és prevenció révén – nem csupán erkölcsi kötelesség, hanem társadalmi szükségszerűség. Egy szolidaritásra épülő új szociális modell képes lenne megelőzni a kilakoltatásokat, csökkenteni a társadalmi kirekesztést, és hozzájárulni az emberi méltóság védelméhez.

Összességében a dokumentum hangsúlyozzuk, hogy a szolidaritás a végrehajtási eljárások során nemcsak elvi, hanem gyakorlati eszköz is, amely elősegíti az igazságos, emberséges és fenntartható társadalmi működést.

Irodalomjegyzék

- Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Anzenbacher, Arno (2001): *Keresztény társadalometika*. Szent István Társulat, Budapest.
- Anzenbacher, Arno (2001): *Bevezetés a filozófiába*. Carthapilus Kiadó, Budapest.
- Bergson, Henri (2002): *Az erkölcs és a vallás két forrása*. Szent István Társulat, Budapest.
- Bihari Mihály – Pokol Béla (1998): *Politológia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Birher Nándor (1998): *Az ember filozófiája*. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém.
- Birher Nándor – Boros István (2013): *Döntéshozatal-elemzés*. Patrocinium Kiadó, Budapest.
- Birher Nándor – Homicskó Árpád Olivér (2021): *Szabályozáskomplexitás*. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest.
- Durkheim, Émile (2001): *A társadalmi munkamegosztásról*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Durkheim, Émile (1980): *Nevelés és szociológia*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Fejes Zsuzsanna – Kovács Endre Miklós – Paczolay Péter – Tóth J. Zoltán (2013): *Állam és jog – kodifikációs kihívások napjainkban*. Magyar Jog- és Államtudományi Társaság – Gondolat Kiadó, Szeged – Budapest.
- Finánczy Ernő (1926): *A középkori nevelés története*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Hacke, Axel (2019): *A tisztességről nehéz időkben és arról, hogyan bánunk egymással*. Park Könyvkiadó, Budapest.
- Huszár Ákos (2011): *A társadalmi rétegződés és az egyenlőtlenségek igazolása*. Szociológiai Szemle 2011/3.
- Jakab Éva: *Premodern állam: polisz és birodalom – Az államelméleti gondolkodás kezdete a görög filozófiában Szókratész, Platón, Arisztotelész*. [Online tanulmány]
- Jehlicska Ferenc (1912): *Erkölcs és vallás*. Stephaneum Nyomda R.T. Kiadó, Budapest.
- Kant, Immanuel (2020): *A gyakorlati ész kritikája*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kiss Zoltán László (2019): *Bevezetés a szociológiába*. Dialóg Campus, Budapest.
- Maczonkai Mihály (2005): *Jogszociológia*. Dialóg Campus, Budapest – Pécs.
- Pokol Béla (2010): *Autentikus jogelmélet*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs.
- Rawls, John (1971): *A Theory of Justice*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Rosta Gergely (2008): *Szekularizáció vagy privatizáció? – A vallásosság változása Magyarországon a rendszerváltás utáni másfél évtizedben*. In: Csiszár – Rosta (szerk.): *Ami rejtve van s ami látható*. LOISIR Kft, Budapest – Piliscsaba.
- Sik Domonkos (2018): *Szolidaritás a késő modernitásban*. Szociológiai Szemle 28(1): 4–32.
- Szalai Júlia (2007): *Nincs két ország...? Társadalmi küzdelmek az állami (túl) elosztásért a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Osiris, Budapest.
- Tomka Miklós (2006): *Vallás és társadalom Magyarországon*. LOISIR Kft, Budapest – Piliscsaba.
- Tóth J. Zoltán (2021): *A tisztességes eljárás-hoz való jog*. Wolters Kluwer Hungary Kiadó, Budapest.

Online források és jogszabályok

Evangelii Gaudium (2013). [Online] Elérhető: <https://katolikus.hu/dokumentumtar/2979>

Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma. [Online] Elérhető: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_hu.html

ENSZ (1948): *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*. [Online] Elérhető: <https://coe.int/hu/web/com-pass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version>

Az Európai Unió Alapjogi Chartája. [Online] Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?u->

<ri=celex%3A12016P%2FTXT>

Barankovics Alapítvány (2020): *A kereszténydemokrácia története*. [Online] Elérhető: <https://barankovics.hu/keresztenydemokracia-adatbazis/a-keresztenydemokracia-tortenete>

SZTFH (2022): *Az SZTFH, az állam gyorsreagálási egysége*. [Online] Elérhető: <https://sztfh.hu/az-sztfh-az-allam-gyorsreagalas-egysege/>

- 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről.
- 20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról.

Hendrick Goltzius, Cornelis Cornelisz után. van Haarlem, Phaeton, 1588

KÖNYVISMERTETŐ

Társadalmi Riport 2024

Szerkesztette:

Tóth István György, Gábos András, Medgyesi Márton

Kiadja:

TÁRKI

Magyarország változó társadalmi viszonyinak bemutatását 1990 óta végzi, a két évente megjelenő Társadalmi riport.

A most ismertetésre kerülő kötet már a 18.

Az induláskor a sorozat neves alapító atyái Andorka Rudolf, Vukovich György és Kolosi Tamás professzorok voltak. Ezután a Táarki alapítója Kolosi Tamás és vezető kollégái szerkesztették a köteteket.

Kolosi Tamás visszavonulásával a szerkesztő társak Tóth István György és Gábos András mellett, Medgyesi Márton látták el a kiötetek szerkesztését. Az elmúlt időben még Szelényi Iván professzor úr vett részt a szerkesztési feladatokban.

A 2024. évi kötet vezértémája Magyarország európai uniós 20 éve.

A kötet állandó fejezeti témái: társadalomszerkezet, gazdaság, demográfia és társadalmi-gazdasági

csoporthelyezete, értékek, politikai attitűdök.

A kötet két fejezetének nyolc tanulmánya foglalkozik konkrétan az EU tagságból fakadó összefüggésekkel, de több írásmű is érintőlegesen.

A Társadalmi Riport kötetei a magyar empirikus társadalomkutatás széles körét reprezentálják.

A kötet első főbb fejezete az EU-tagság hozadékait mutatja be nemzetközi összehasonlításban.

A tanulmányok foglalkoznak a magyar gazdaság viszonyaival az unióban, a társadalmi konvergencia összehasonlító vizsgálatával az utóbb csatlakozott Közép és Kelet-Európai országok és a régebbi ún. „referenciaországok” között, a területi egyenlőtlenségek trendjeivel, az európai fejlesztéspolitikai források felhasználása és a társadalmi korlátozó közötti összefüggésekkel, valamint a nemzeti szuverenitás változó körülményeivel az unióban.

A rendszerváltás óta a felzárkózás, a nyugati életminőség elérése a magyar társadalom egyik legfontosabb célja.

A fenti fejezetek ennek sikerebb és kevésbé megvalósuló körülményeit ismertetik.

A második főbb fejezet az EU – kulcsindikátorok és a magyar teljesítmény összevetését végzik el a foglalkoztatás és a szegénység alakulása terén, a fiatalok iskolai végzettségük változásainak uniós és haza összehasonlításával, és a nemek közötti egyenlőség komparatív elemzésével.

A gazdaságról szóló főbb fejezet első tanulmánya a hazai középtávú makrogazdasági teljesítményt régiós összehasonlításban elemzi, a következő a külföldi működőtőke befektetések szerkezeti hatásait mutatja be, azután a migráció, munkaerőhiány és a vendégmunka témájával ismerkedhetünk meg, végül a digitalizáció az uniós munkahelyeken elemzést olvashatjuk.

A magyar gazdaság a 2010-es években jelentős mértékben zárkózott fel az uniós élországokhoz. A COVID járvány, majd a háborús és inflációs hatások lelassították ezt a lendületes folyamatot, bár a nyugat-európai gazdaságok is jelentősen megsemmisítették az elmúlt időszakot.

A hazai foglalkoztatottság 2010 óta szinte teljeskörűvé vált, de a fenti okok miatt a termelékenység nem javult ilyen mértékben ezzel párhuzamosan.

A negyedik főbb fejezet a demográfia és a társadalmi csoportok témáit tárja elénk. Az első írásmű a népességváltozás mozgatórugóival foglalkozik, az ezt követő a szülőség formáinak és a társadal-

mi egyenlőtlenségek képét ismerteti napjainkban, majd a soron következő tanulmány a roma és magyar etnikailag vegyes párkapcsolatok strukturális összefüggéseit látatja, egy újabb fejezetben a nők és a férfiak vállalkozási hajlandóságát és attitűdjeit elemzik a szerzők, végül bemutatásra kerülnek az ukrán menekültek integrációjának lehetőségei és korlátai.

Az ötödik főbb fejezet a humán tőke és intézményrendszere keretében az oktatás, az egészségügy, a sportolás és a kreatív gondolkodás fontos szakterületeit mutatják be.

A záró, hatodik főbb fejezet az értékek és politika viszonyait kutatják. Elemzésre kerülnek a 2024. évi parlamenti választások, a környezeti tudatosság és cselekvés, illetve a magyar nemzeti identitás alakulása.

Az áttekintésből kitűnik, hogy a 24. tanulmány a hazai társadalmi, gazdasági és kulturális témák széles palettáit reprezentálják. Aki az egyébként tekintélyes 520 oldalas kötetet forgatja, a hazai társadalomkutatás neves szerzőitől kap átfogó szociológiai és egyéb társadalomtudományi ismereteket.

Érdemes a két évente megjelenő köteteket a széles olvasó közösségnek is megismerni, a hazai társadalomtudományok művelőinek pedig mindenképpen.

Farkas Péter
szociológus

ABSZTRAKTOK

The Foundations of Social Care in the EU**Author:** Nándor Birher**Keywords:** social care, caritas studies, sustainability, data science, human-centered spirituality**Summary:**

Social care builds upon a complex set of knowledge and skills that integrates caritas studies, sustainability and creation stewardship, as well as statistics and data sciences, thereby complementing the traditional foundations of the social sciences. This combination makes it possible for care to embody both professionalism—enhanced by the latest technological achievements—and a spirituality focused on the human person. The key concepts are summarized in Table 1 and illustrated by two paintings, one by Bühler and the other by Sieger-Köder.

Personalism**Author:** Péter Farkas**Keywords:** recognition, divine condition, transcendence, freedom, human relationships**Summary:**

A defining feature of personalist thought is that the self can only be mediated to itself by another person. The highest good and value toward which my will is directed is the recognition of my existence through the will of the other. Love is the mediation of mutually affirming wills.

When we say that God is love, this is not merely a metaphor for the encounter of two people. Rather, God is the absolute condition of human relationships.

“The clarity and intelligibility of the spirit awakening to itself in personal relations points to that very spirit which encounters may mediate, but which is itself the absolute condition and origin of encounters. In the relationship of one person to another is revealed the transcendence toward God—the transcendence that makes possible knowledge, freedom, and love.”

Solidarity and Human Dignity in Enforcement Procedures: Legal, Social, and Moral Perspectives**Authors:** Dr. Zoltán Söre and Dr. Eszter Batka Söréné**Keywords:** solidarity, human dignity, social cohesion, enforcement procedures, empathy**Summary:**

This study examines the concept of solidarity, its historical development, and its social, religious, and moral dimensions, as well as its modern significance, with particular emphasis on judicial enforcement procedures, where we argue it plays a crucial role. Solidarity is a fundamental human and social virtue, rooted in the principles of belonging, mutual assistance, and shared responsibility. Its origins lie in ancient communities, where cooperation was essential for survival.

In its modern sense, solidarity fosters social cohesion and serves the realization of justice and human dignity. We emphasize that solidarity is not merely an emotion, but a moral obligation and a social principle directed toward the common good. The absence of solidarity increases inequalities, fuels tensions, and may ultimately lead to social disintegration.

The Social Policy Role of the Roman Catholic Church in Interwar Hungary, with Special Regard to the Work of Margit Slachta

Author: Tibor Tóth

Keywords: Catholic Church, political Catholicism, Christian socialism, Hungarian social history between the two world wars, Hungarian social policy between the two world wars

Summary:

Hungarian social policy in the interwar period was marked by numerous tensions and shortcomings. While official social policy measures achieved notable results in the urban population and among industrial workers, the rural population and agrarian society were largely left out of these initiatives. Consequently, considerable tasks remained for various institutions, charitable organizations, and social associations—including the Roman Catholic Church—within the field of Hungarian social policy during this era.

Within the Roman Catholic Church, it was Margit Slachta who carried out the most diverse organizational and educational activities in the sphere of social policy in interwar Hungary.

GONDOSKODÁS – szakértelem és emberség

SZERZŐINK

- **Dr. habil Birher Nándor** jogász, teológus, filozófus, mérnök, egyetemi tanár, PPKE BTK dékán
- **Farkas Péter** szociológus, teológus, főszerkesztő, tudományos tanácsadó Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet
- **Dr. Juhász Márk** jogász, Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet
- **Dr. Söre Zoltán** PhD hallgató KRE
- **Dr. Söréné Dr. Batka Eszter** PhD hallgató PPKE
- **Prof. Dr. habil Tóth Tibor** szociológus, történész, főigazgató Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet, BM Gondoskodáspolitikai Tanács elnöke

Lektorálta:

Dr. Beran Ferenc, Dr. Kaiser Tamás, Dr. Tóth Tibor, Dr. Sárkány Péter, Farkas Péter

